

**УОЛТЪР ЛОРД
ПОСЛЕДНАТА НОЩ НА
„ТИТАНИК“**

Превод: Николай Божилов

chitanka.info

ПРЕДГОВОР

През 1898 година един борец се за съществуване писател на име Морган Робъртсън написа роман за приказен атлантически лайнер, който по размери нямаше равен на себе си. Натовареният от Робъртсън с богати и самодоволни хора кораб се сблъсква с айсберг и в студената априлска нощ потъва. Това повествование показва безсмислеността и безплодието на водения от тези хора живот и при публикуването на книгата от издателство „М. Ф. Менсфийлд“ през същата година тя бе наречена „Безсмислие“.

Четиринадесет години по-късно английската корабоплавателна компания „Уайт Стар Лайн“ построи параход, който поразително напомняше онзи от романа на Робъртсън. Новият лайнер имаше водоизместване 66 000 тона; корабът на Робъртсън — 70 000 тона. Истинския кораб бе с дължина 882,5 фута; корабът от романа 800 фута. Всеки от тях беше с потри винта и можеше да развива скорост 24–25 възла. И двата кораба бяха разчетени да превозват по около 3000 души, като имаха спасителни лодки само за част от тях. Това обаче нямаше голямо значение, тъй като и двата бяха обявени за „непотопяеми“.

На 10 април 1912 година истинския кораб напусна Саутхемптън, за да направи своя първи рейс до Ню Йорк. На борда му се намираха едно безценно копие на „Рубаят“ от Омар Хаям и списък на пътниците, чиято обща „стойност“ се оценяваше на 250 милиона долара. По пътя си корабът също така се натъкна на айсберг и в една студена априлска нощ потъна.

Робъртсън нарече своя кораб „Титан“; „Уайт Стар Лайн“ наименува кораба си „Титаник“.

Това е разказ за неговата последна нощ.

„ОБРАТНО В БЕЛФАСТ“

Висок в наблюдателния кош на „Уайт Стар“, „Титаник“, наблюдателят Фредерик Флийт се взираше в сияйната нощ. Беше тихо, ясно и много студено. Нямаше луна, но безоблачното небе пламтеше от звезди. Атлантическия океан бе като огледално стъкло; някои по-късно казваха, че никога не са го виждали толкова спокоен.

Бе петата нощ от първия рейс на „Титаник“ до Ню Йорк и вече беше ясно, че е не само най-големият, но и най-възхитителният кораб в света. Даже кучетата на пътниците бяха възхитителни. Джон Джейкъб Астор бе довел своя еърдейл Кити. Хенри Слипър Харпър от известната издателска фамилия бе с китайския си мопс-медалист Сун-Ят-Сен. Робърт Дениъл, банкиер от Филадельфия, водеше току-що купения от Англия френски булдог-шампион. Кларънс Мур от Вашингтон също бе купил кучета, но петдесетте двойки английски фокстериери, предназначени за Лудун Хънт, не пътуваха с този кораб.

За Фредерик Флийт това бе съвсем чужд свят. Той беше един от шестимата наблюдатели на „Титаник“, които не се вълнуваха от проблемите на пътниците. А наблюдателите бяха *очите* на кораба и точно в тази нощ Флийт бе предупреден особено внимателно да следи за поява на айсберги.

Дотук всичко бе добре. В 22 часа — на вахта... няколко разменени думи с наблюдателя Реджиналд Ли от същата вахта за ледовата обстановка... още няколко думи за студа... и преди всичко мълчание, докато двамата мъже се взираха в тъмнината.

Вахтата бе почти привършила и все още нямаше нещо необикновено. Само нощта, звездите, хапещия студ и свирещия в мачтите вятър съпътствуваха носещия се със скорост 22,5 възла в спокойния черен океан „Титаник“. Бе почти 23:40 часът, неделя, 14 април 1912 година.

Внезапно точно отпред Флийт видя нещо по-тъмно дори и от самата тъмнина. Отначало бе малко (колкото две съединени една с друга маси — помисли си той), но с всяка изминала секунда

нарастваше и се приближаваше. Флийт бързо удари три пъти сигналната камбана на наблюдателницата — предупреждение за опасността отпред. Едновременно с това вдигна телефона и позвъни на мостика.

— Какво видяхте? — попита от другия край един спокоен глас.

— Айсберг по носа — отговори Флийт.

— Благодаря. — потвърди гласът с учудващо безразлична учтивост. Нито дума повече.

През следващите тридесет секунди Флийт и Ли застигнаха един до друг, наблюдавайки приближаването на ледения блок. Те бяха вече почти върху него, а корабът все още не се отклоняваше. Планината се надвеси над бака, мокра и блестяща, и двамата мъже се прегърнаха в очакване на сблъскването. Тогава, като по чудо, носът започна да завива наляво. В последната секунда кърмата се намери в чистото пространство и ледът се плъзна леко по десния борд. Флийт отдъхна с облекчение.

В този момент старши рулевиот Джордж Томас Роу беше вахтен на задния мостик. За него това бе една обичайна нощ — само морето, звездите, щипещия студ. Крачейки по палубата, той забеляза нещо, което той и колегите му наричаха „бакенбарди около светлината“ — малки, фини като прах късчета лед във въздуха, които под въздействието на блясъка на палубните светлини хвърляха на всички страни неизброимо множество от ярки цветове.

Внезапно той почувства необичайно движение, което прекъсна устойчивият ритъм на машините. Беше нещо подобно на силен удар в пирса при заставане на кораба на кей. Погледна напред и отново се вторачи. Покрай десния борд като че ли минаваше ветроход с опънати ветрила. В следващия момент разбра, че това е айсберг, стърчащ може би сто фута над водата. След миг айсбергът отмина, дрейфувайки назад в тъмнината.

Междувременно в първокласния ресторант на палуба D долу четирима други членове на екипажа седяха около една от масите. Последната вечеря бе отдавна отминала и сега голямото, бяло, в стил Якоб I помещение бе празно, с изключение на самотната група. Това бяха сервитьори от ресторанта, които както бе обичайно в извън работно време, обсъждаха държането на *своите* пътници. В този момент на разговори някъде дълбоко от вътрешността на кораба дойде

едва доловим режещ звук. Той не бе силен, но достатъчен, за да прекъсне разговорът и да задрънчат поставените по масите за закуската на следващата сутрин сребърни прибори.

Сервитьорът Джеймс Джонсън сякаш почувства нещо познато. Той познаваше потръпването на кораб, който загубва лопос от своя винт и знаеше, че такива несполуки означават завръщане в корабостроителния завод в „Харлънд енд Улф“ в Белфаст, придружено с много свободно време за наслада на гостоприемството на това пристанище. Някой до него изрази съгласие и запя жизнерадостно: „Обратно в Белфаст!“.

В кухнята на кърмата главния нощен пекар Уолтър Белфорд правеше кифли за следващия ден (честта да правят изискани сладкиши бе запазена за дневната смяна). Ударът направи на Белфорд много по-силно впечатление — може би защото тавата с направените току-що кифли падна от печката и се разсипа на пода.

Пътниците също усетиха труса в кабините си и се помъчеха да го свържат с нещо познато. Маргрет Фролихер — млада швейцарка, придружаваща баща си в неговото делово пътуване — се събуди от рязкото движение. Полузаспала, тя си представи единствено малките, бели, езерни фериботи в Цюрих, блъскащи се силно при акостиране. Каза си тихо: „Не е ли чудно!... Вече заставаме на кея!“

Майор Артър Годфри Почън, събличайки се за лягане си помисли, че корабът е ударен от тежка вълна. Г-жа Д. Стюарт Уайт седеше на края на леглото си и тъкмо посягаше да загаси осветлението, когато корабът според нея сякаш се плъзна на хиляди топчета.

На лейди Космо Дъф Гордън, която се събуди от удара, ѝ се стори че *някой че ли бе прекарал огромен показалец по борда на кораба*. Г-жа Джон Джейкъб Астор реши, че това е неприятен инцидент в кухнята.

На някои пътници ударът се стори по-силен отколкото на други. Г-жа Алберт Колдуел си представи голямо куче, разтърсващо ухапано малко котенце. Г-жа Уолтър Б. Стивънсън си спомни първият зловец трус по време на земетресението в Сан Франциско, но след това реши, че не е чак толкова силно. Г-жа Е. Д. Епълтън почти не почувства удар, но усети неприятен раздиращ звук — сякаш някой късаше дълго, дълго парче памучен плат.

Звукът означаваше повече неща за Д. Брюс Исмей — управляващият директор на „Уайт Стар Лайн“, който се качи с

празнично настроение на „Титаник“ за първия му рейс. Исмей се събуди от рязкото движение в своя луксозен апартамент на палуба В, сигурен, че корабът се е ударил в нещо, но не знаеше в какво точно.

Някои от пътниците вече знаеха отговора. Г-н и г-жа Джордж А. Хардър, млада двойка в медения си месец от кабина Е-50, бяха все още будни, когато чуха глух трясък. Те почувстваха как корабът потрепери и по неговия борд пробяга *тътнещ режещ звук*. Г-н Хардър скочи от леглото и изтича до илюминатора. Когато погледна през стъклото, той видя отминаващата ледена стена.

Същото се случи и с Джеймс Макгаф — търговски пътник на „Джимбълс“ от Филадельфия, само че неговото преживяване бе малко по-неприятно. Илюминаторът му бе отворен и когато планината се остърга о борда, в кабината му паднаха парчета лед.

Когато се чу звукът, повечето пътници на „Титаник“ също като г-н Макгаф си бяха легнали. В тази тиха, студена неделна нощ корабната койка бе най-доброто място. Само някои от най-неуморимите пътници бяха още на крак. Както обикновено повечето бяха в първокласния пушален салон на палуба А.

И както обикновено групата бе твърде смесена. Около едната маса седяха: Арчи Бът — военен съветник на президента Тафт, Кларънс Мур — странстващият господар на кучетата, Хари Уайдънър — син на филарделфийски магнат на трамваи, и Уилям Картър — друг висш транспортен служител. Те приключваха вечерята, дадена от бащата на Уайдънър в чест на капитана на кораба Едуард Д. Смит. Капитанът бе напуснал рано, дамите се бяха разотишли да спят и сега мъжете се наслаждаваха на последната си пура преди лягане. Разговорът скачаше от политиката към приключенията на Кларънс Мур в Западна Вирджиния по времето, когато той помогна да се интервюира старият, враждебно настроен планинец Енс Хетфийлд.

Заровен в близкото кожено кресло Спенсър В. Силвърторн — млад закупчик на универсалния магазин „Нъджънт“ в Сейнт Луис, пробягваше с поглед отделни пасажи от новата, нашумяла книга „Човекът от Вирджиния“. Недалеч от него Люсиън Смит (друг филарделфиец) бойко се сражаваше на бридж с трима французи въпреки езиковите затруднения.

На другата маса младежи също играеха бридж, но доста по-шумно. Обикновено младите предпочитаха по-оживеното „Кафе

Паризиен“ на палуба В, като не направиха изключение и тази вечер. Но към 23:30 часа стана толкова студено, че момичетата си тръгнаха да спят, а мъжете се отправиха към пушалния салон да пийнат нещо. По-голямата част от групата избра хайбол; Хю Улнър — син на английския скулптор, си взе горещо уиски и вода, а лейтенант Хокън Бьорнстром Стефансон — млад шведски военен аташе, пътуващ за Вашингтон си поръча гореща лимонада.

Някой изкара колода карти и както играеха и се смееха, внезапно всички чуха стържещия звук. Това не ги шокира много, но бе достатъчно, за да ги раздвижи. (Господин Силвърторн все още подскача, когато разказва за този момент). В следващия миг сервитьорът от пушалния салон и г-н Силвърторн вече тичаха през задната врата... покрай къта с екзотична растителност... и навън на палубата. Те стигнаха тъкмо навреме, за да видят как леденият блок обръсна десния борд, като се извисяваше чак над лодъчната палуба. От него се откъснаха парчета лед, които паднаха във водата. Само миг още и той изчезна назад в тъмнината.

Сега и останалите в пушалния салон хора вече бяха навън. Достигайки палубата, Хю Улнър дочу мъжки глас:

— Ударихме айсберг! Ето го!

Улнър погледна объркано в нощта. На около 150 ярда зад кърмата той забеляза планина от лед, която на фона на отрупаното със звезди небе изглеждаше черна. След това тя изчезна в тъмното пространство.

Възбудата скоро премина. „Титаник“ изглеждаше здрав както преди, а пък и времето бе много студено, за да се стои продължително време навън. Групата бавно се върна, Улнър взе картите си и играта продължи. Когато последният мъж затвори с трясък вратата към палубата, на него му се стори, че машините заглъхват.

Той имаше право. Първият помощник-капитан Уилям Мърдок току-що бе преместил на мостика ръчката на машинния телеграф в положение „стоп“. Той стоеше на вахта и когато Флийт предаде предупреждението по телефона, негово задължение бе да направи нещо. Оттогава бе изминала само една минута, в която той нареди на рулевия Хичънс да даде руля „ляво на борд“, дръпна рязко щамбайна на „пълен назад“, натисна бутона за затваряне на водонепроницаемите врати и остана тридесет и седем секунди в бездиханно очакване.

Когато очакването премина, бе очевидно, че всичко сторено е извършено твърде късно. Стърженето замря и в този момент от съседната на мостика капитанска кабина нахлу капитан Смит. Няколко бързи думи:

— Какво стана, господин Мърдок?

— Айсберг, сър. Дадох „ляво на борд“ и „пълен назад“, след което щях да развъртя кърмата с „дясно на борд“, но бяхме много близо. Не можех да направя нищо друго.

— Затворете аварийните врати!

— Вече са затворени.

Те наистина бяха затворени. Когато се разнесе предупредителният звън и над кърмовата водонепроницаема врата замига червената лампа, долу, в котелно отделение № 6 огнярят Фред Барет разговаряше с втория механик Джеймс Хескит. Бърз предупредителен вик, оглушителен трясък и целият десен борд сякаш се скъса. Морето нахлу на талази, забушува около тръбопроводи и клинкет и двамата мъже се шмугнаха през вратата, която само след миг се затръшна след тях.

Барет реши, че тук, в котелно отделение № 5, нещата не изглеждат по-розови. На около два фута под затворената водонепроницаема врата в № 5 имаше срез и през дупката нахлуваше мощна струя морска вода. Помощник-огнярят Джордж Кавел се мъчеше да се измъкне от близката купчина въглища, която се бе изсипала от бункера в резултат на удара. Друг огняр гледеше тъжно към обърнатото канче със супа, което преди това бе топил върху един от механизмите.

В останалите котелни отделения по-назад бе сухо, но обстановката не беше по-различна — объркани, крещящи мъже, които се питаха какво става. Точно това бе най-трудно за отгатване. До този момент „Титаник“ представляваше пикник. Като на нов кораб в първия му рейс всичко бе чисто. Това бе, както си спомня още огнярят Джордж Кемиш, *приятна работа, която не може да се сравни с условията на старите кораби, където човек изнемогва от изтощение и се опича от горещина.*

Единственото задължение на огнярите бе да бъдат пълни пещите. За поддържане на огъня не бяха необходими нито лостове, нито гребла. Така че неделната нощ не бе кой знае колко напрегната за тези мъже,

които, бърбейки, стояха около железните кофи и ръчните колички в очакване на смяната — вахта нула-четири.

Тогава дойде ударът — стържещият, разкъсващ звук, неистово звънящия телеграф, затръшването на водонепроницаемите врати. Повечето от мъжете не можеха да си представят какво е това — пръсна се слух, че „Титаник“ е заседнал в плитчините на Нюфаундленд. Дори когато един от огнярите се запуска надолу, крещейки: „По дяволите, натъкнахме се на айсберг!“, мнозина продължаваха да мислят, че причината е засядане.

На разстояние от около десет мили, на мостика на „Калифорниън“ — кораб на фирмата „Лейланд“, който пътуваше от Лондон за Бостън, беше на вахта третият помощник-капитан Чарлс Виктър Гроувс. Бавният шест хиляди тонен кораб имаше места за 47 пътници, но сега нито едно от тях не беше заето. В тази неделна вечер от 22:30 часа корабът бе спрял, напълно блокиран от дрейфоващ лед.

Около 23:10 часа Гроувс забеляза откъм десния борд светлините на кораб, който се носеше бързо на запад. Той скоро изпревари неподвижния „Калифорниън“ и от блясъка на палубните му светлини стана ясно, че е голям пътнически лайнер.

В 23:30 часа Гроувс почука на венецианската врата на щурманската рубка и съобщи на капитан Стенли Лорд за това. Лорд нареди да се осъществи контакт със сигналния прожектор и Гроувс се приготви за предаване. В 22:40 обаче той забеляза как големият кораб внезапно спря и угаси повечето от светлините си. Това не учуди Гроувс особено много. Той бе плавал известно време на пътническите кораби в Далечния изток, където обикновено в полунощ светлините се гасяха, за да се разотидат пътниците. И през ум не му мина, че може би светлините са все още включени, само изглеждаше, че са изключени, тъй като корабът не бе вече с борд към тях, а бе извил рязко наляво.

„ГОВОРИ СЕ ЗА АЙСБЕРГ, ГОСПОЖО!“

Като че ли нищо не бе се случило и наблюдателят Флийт продължи вахтата си, госпожа Астор се върна в леглото си, а лейтенант Стефансон се зае отново с горещата лимонада.

По молба на няколко пътници стюардът от второкласния пушален салон Джеймс Уитър слезе да разбере какво става. Само на двете маси, на които играеха карти, никой не поглеждаше настрани. Обикновено в неделя „Уайт Стар Лайн“ не позволяваше играта на карти и тази вечер пътниците искаха да използват докрай щедростта на главния стюард.

В каюткомпанията на втора класа нямаше никой, за да изпрати библиотекаря за книги, така че той продължи да седи на масата, като броеше спокойно попълнените през деня заемни бележки.

В дългите бели коридори, които водеха към салоните за отдых, се чуваха единствено водените в кабините разговори, далечният шум от блъскането на някаква врата в камбуза, почукване от време на време на бавно движещи се високи токове — т.е. всички най-характерни за един пътнически кораб нощни звуци.

Всичко изглеждаше съвсем нормално, макар и не съвсем. В кабината си на палуба В седемнадесет годишният Джек Тейър току-що бе казал лека нощ на своите родители — г-н и г-жа Джон Б. Тейър от Филадельфия. Семейство Тейър имаха съседни, свързващи се помежду си кабинни — удобство, напълно съответстващо на положението, заемано от г-н Тейър — втори вицепрезидент на Пенсилванската железница. Докато младият Джек си закопчаваше горната част на пижамата, равномерно свистене на вятъра в полуотворения илюминатор внезапно спря.

Една палуба по-долу господин и госпожа Хенри Харис играеха в кабината си двоен кенфийлд. Г-н Харис — продуцент от Бродуей — бе много изморен, а г-жа Харис неотдавна си бе счупила ръката. Те почти не разговаряха и г-жа Харис наблюдаваше разсеяно как от корабните

вибрации роклите ѝ потръпват по закачалките. Изведнъж тя забеляза, че потръпването престана.

На още по-долната палуба Лорънс Бизли — млад преподавател от колежа в Дълуич — лежеше във второкласната си койка и четеше, унесен приятно от ритъма на дюшека. Внезапно движението спря.

След спирането на „Титаник“ изчезнаха всички познати корабни звуци като поскърцването на дървената облицовка, глухия ритъм на машините, постоянното подрънкване на стъкления купол над фоайето на палуба А. Изведнъж пътниците се озоваха в състояние на пълна тишина, която плашеше повече от удара.

Зазвъняха камбанките на стюардите, но бе трудно да се узнае нещо.

— Защо спряхме? — попита Лорънс Бизли един минаващ стюард.

— Не зная, господине — прозвуча типичен отговор, — но няма да е нещо особено.

Г-жа Артър Райърсън от „стоманената фамилия“ постигна по-добри резултати.

— Говори се за айсберг, госпожо — обясни стюардът Бишоп. — Спрели са, за да не връхлетят върху него.

Докато френската ѝ камериерка Викторин се суетеше, г-жа Райърсън обмисляше какво да прави. За първи път от началото на рейса г-н Райърсън бе заспал здрав сън и тя в никакъв случай не искаше да го буди. Госпожа Райърсън се приближи до правоъгълния прозорец от тежко стъкло, който гледаше направо към морето. Навън тя видя спокойна и красива нощ и реши да не събужда съпруга си.

Но други хора не искаха да оставят нещата така. С неуморимо любопитство, характерно за всеки, който се качи на кораб, някои от пасажерите на „Титаник“ започнаха да търсят отговор на странното положение.

Полковник Арчибалд Грейси от кабина В-51 — военен историк — любител, отчасти на служба в Уест Пойнт, отчасти на свободна практика, но с гарантиран доход — методично навлече бельо, дълги чорапи, обувки, панталони, норфолкското си сако и тогава запухтя към лодъчната палуба. Джек Тейър просто наметна палто върху пижамата, извика на родителите си, че *отива да се позабавлява*, и излезе.

На палубата не бе видно никакво забавление, но нямаше и признаци на опасност. По-голямата част от любопитните се разхождаше безцелно или стоеше до леерите, като се взираше в пустата нощ и търсеше улики за беда. „Титаник“ стоеше неподвижен във водата, изпускайки шумно пара през три от четирите огромни комина, и само това смущаваше спокойната звездна нощ. Всичко друго бе нормално.

Към кърмовата част на лодъчната палуба бавно крачеше ръка за ръка възрастна двойка, без да обръща внимание на изригващата пара и малките групи сновящи безцелно пътници. Бе толкова студено, че повечето от хората, като не забелязаха нищо, се върнаха отново вътре. Влизайки във великолепното фоайе на палуба А, те намериха и други, които вече бяха станали, но предпочитаха да останат вътре на топло.

Смесвайки се заедно, те представляваха любопитна картина. Дрехите им бяха гротескна смесица от хавлии за баня, вечерно облекло, кожени палта, пуловери с високи яки. Обстановката наоколо бе също толкова необичайна — огромният стъклен купол над главите, благородната дъбова облицовка, величествените балюстради с инкрустации и поглеждащият към тях необикновен стенен часовник, украсен с две бронзови нимфи, които символизираха Честта и Славата, увенчаващи Времето.

— Само няколко часа и ще тръгнем отново — неясно обясни един стюард на пътника от първа класа Джордж Хардън.

— Струва ми се, че загубихме един от корабните винтове, но това ще ни осигури повече време за игра на бридж — възкликна Хауърд Кейс — лондонският ръководител на „Векюм Ойл“, като се обърна към нюйоркския адвокат Фред Сюърд. Вероятно г-н Кейс бе заимствал своето предположение от сервитьора Джонсън, който все още мечтаеше за един престой в Белфаст. Във всеки случай сега повечето пътници имаха по-добра информация.

— Какво си мислиш? — възкликна Харви Колиър в разговор с жена си, когато се връщаха от разходка по палубата. — Ударили сме се в айсберг — много голям, — но опасност няма. Така ми каза един офицер от екипажа!

Семейство Колиър пътуваха във втора класа и бяха на път от Англия за току-що купената от тях фруктова плантация в долината Файет, Айдахо. Те не бяха пресичали Атлантическия океан и може би

съобщението би възбудило госпожа Колиър, ако вечерята ѝ не бе толкова обилна. Тя само попита съпруга си дали някой е изглеждал уплашен и като получи отрицателен отговор, си легна успокоена.

Джон Джейкъб Астор също изглеждаше съвсем спокоен. Като се върна в кабината-апартамент след проучване на обстановката, той обясни на г-жа Астор, че корабът се е натъкнал на лед, но няма нищо сериозно. Тъй като бе напълно спокоен, и г-жа Астор не почувства никаква тревога.

— Какво, казват, е станало? — попита Уилям Т. Стед — известен английски спиритуалист, реформист, евангелист и издател. Абсолютен индивидуалист, той сякаш бе планирал да излезе на палубата по-късно от другите.

— Айсберги — накратко обясни Франк Милет — изтъкнат американски художник.

— Е, добре, вдигна рамене Стейд, — май не е нещо сериозно. Ще се върна в кабината си да почета.

Господин и госпожа Дикинсън Бишоп от Доуеджиак, Мичиган, реагираха по същия начин. Когато минаващ стюард ги увери: „Блъснахме малко парче лед и го отминахме“, те се върнаха в кабината си и си легнаха. Г-н Бишоп взе да чете книга, но скоро бе прекъснат от чукане на вратата. Беше г-н Алберт А. Стюарт — избухлив възрастен джентълмен, който притежаваше значителен брой акции в цирка „Барнъм и Бейли“:

— Ела навън да се позабавляваш!

И други бяха обхванати от същата идея. Пътникът от първа класа Питър Дейли чу млада жена да казва на друга:

— Хайде, ела да видим ледения блок, никога не съм виждала преди подобно нещо!

В пушалния салон на втора класа някой остроумно попита дали може да вземе малко лед от айсберга за своя хайбол.

Това не беше невъзможно. Когато „Титаник“ се отърка в ледената планина, от нея върху горната палуба откъм десния борд, срещу предната сигнална мачта се изсипаха няколко тона лед. Тук се намираще мястото за отдых на трета класа и ледът бе скоро открит от търсещите обитатели на третокласните помещения. От прозореца на своята кабина, която се намираще на палуба В, г-жа Натали Уик ги наблюдаваше как се замерят с парчета лед.

Ледът бързо стана туристическа атракция. Майор Артър Годфри Почън — производител на химикали от Торонто на средна възраст, използва възможността да установи контакт със своя изтъкнат сънародник Чарлс М. Хейс — президент на Голямата магистрална железница:

— Господин Хейс — извика той, — видяхте ли леда?

Когато г-н Хейс отговори, че не го е видял, Почън продължи:

— Ако искате, аз ще ви заведа на палубата да ви го покажа?

Те извървяха пътя до палуба А и се загледаха в разгорещената игра под тях.

Притежанието на лед не остана дълго монопол на пътниците от трета класа. Докато полковник Грейси стоеше във фоайето на палуба А, по рамото го потупа Клинч Смит — личност от нюйоркското общество, който освен другите си преживявания бе известен и с това, че е стоял на една маса със Стенфорд Уайт вечерта, в която същият бе убит от Хари Тоу.

— Искате ли да занесете сувенир в Ню Йорк? — попита Смит. Той разтвори ръката си и показа малко, плоско като ръчен часовник парченце лед.

И други бяха обхванати от същата колекционерска страст. Рулевиат Джон Поингдестър вдигна парче лед и показвайки го, обиколи моряшкия салет. Един пътник от разположените в дъното на кораба най-ниско платени помещения подари на четвъртия помощник-капитан Боксхол отломък с размер на малък леген. Смазочникът Уолтър Хърст лежеше полуразбуден, когато тъстът му, който обитаваше същата кабина, дойде и хвърли в койката му буца лед. Един мъж влезе в помещенията на стюардите, показа голямо колкото чаена чаша парче и каза на стюарда Ф. Дент Рей:

— Отпред има тонове лед!

— Е, добре — прозя се Рей, — Това няма да ни навреди. — И се приготви отново за сън.

Малко по-любопитният стюард от първа класа Хенри Семюъл Ечиз, който по време на сблъскването бе свободен от смяна, се отправи към предната част на палуба D, за да проучи обстановката, и се натъкна на идващ насреща пътник от трета класа. Преди още Ечиз да успее да каже нещо, пътникът, сякаш контриращ стюарда по време на

спор с неопровержимо доказателство, хвърли огромно парче лед на палубата и изкрещя:

— Ще повярвате ли най-после?

Съвсем скоро бяха налице множество далеч по-смущаващи доказателства. Към 23:50 часа — десет минути след сблъскването — в първите шест от шестнадесетте водонепроницаеми отсека на „Титаник“ можеха да се видят и чуят странни неща.

Настройчикът Семюъл Хеминг, който почиваше свободен от вахта в койката си, дочу непривично съскане откъм форпика — отека, който се намира най-близо до носа. Той се промъкна напред, доколкото бе възможно, и откри, че съскащият звук е причинен от въздух, който излизаше от намиращия се във форпика сандък за котвената верига. Водата, която бързо нахлуваше в долната част, изтласкваше въздуха и създаваше огромно налягане.

Странен звук в по-задния отсек, където се намираха жилищните помещения на огнярите и товарния люк № 1, възбуди любопитството на главния огняр Чарлс Хендриксън. Само че този път това не бе въздух, а вода. Като погледна надолу под спираловидния трап, който водеше към прохода, съединяващ кабините на огнярите с котелните отделения, той забеляза в основата на излетите железни стъпала да се плиска морска вода.

Пътникът Карл Джонсън — един от притежателите на най-евтините билети — бе още по-неприятно изненадан в третия отсек. Тук се намираха жилищните помещения с най-ниска цена — най-дълбоко в кораба и най-близо до носа.

Джонсън стана да разбере причината за напомнящия леко вълнение звук, който идваше от коридора, и краката му се озоваха във вода. Той реши да се облече и докато навличаше дрехите си, водата бе вече покрила обувките му. Без предубеждение, с почти клиничен интерес Джонсън забеляза, че водата е с равномерна дълбочина. Съседът му Даниъл Бъкли реагира по-бавно и скачайки от койката си, цопна във вода, която стигаше до глезените му.

Много по-измокрени бяха петима пощенски чиновници от четвърти отсек. Пощата на „Титаник“ бе разположена на две палуби — писмата заедно с багажа на пътниците от първа класа бяха струпани на най-долната палуба, а се сортираха горе, на палуба G. Двете нива се съединяваха с широк железен трап, който продължаваше до палуба E и

по-нататък. Само за пет минути, докато пощенските чиновници влачеха по трапа двестата чувала с препоръчани писма нагоре, в сухото сортировъчно помещение, водата вече плискаше около коленете им.

Усилията им бяха напразни — още пет минути и водата стигна до горния край на стъпалата и заля палуба G. Чак тогава служителите вкупом напуснаха пощенското помещение, оттегляйки се по трапа към палуба E.

На върха на трапа те намериха едно семейство, което наблюдаваше действията им. Г-н и г-жа Норман Кембел Чембърс от Ню Йорк бяха привлечени от шума след безплодна разходка по торната палуба. Сега заедно с пощенските служители те наблюдаваха събитието, като се шегуваха с намокрения багаж и се чудеха какво може да е съдържанието на плаващите в напуснатото помещение писма.

За кратко време в определени моменти към тях се присъединяваха и други — четвъртият помощник-капитан Боксхол, вторият помощник-стюард Уит, даже и капитан Смит. Но в никакъв случай семейство Чембърс не можеха да повярват, че това, което виждат, крие истинска опасност.

В петия водонепроницаем отсек на носа назад се намираще котелно отделение № 6. След скока през отвора на затръшналата се зад тях водонепроницаема врата тук се озоваха огнярът Барет и вторият механик Хескит. Тези, които не успяха да се измъкнат, се покатериха бързо нагоре по аварийните трапове. Някои останаха по местата си, а след минута се върнаха обратно и катерещите се членове на екипажа. Отнякъде долетя вик:

— Затваряйте клапаните!

И след това:

— Гасете пещите!

Огнярът Джордж Бочъмп работеше трескаво, тъй като морската вода нахлуваше през вратата на бункера и сантинните капаци. За пет минути водата стигна до кръста — черна и мазна от машинните масла. Въздухът бе наситен с пара. Бочъмп така и не разбра кой изкрещя дългоочакваните думи.

— Достатъчно!

Той вече прескачаше с облекчение за последен път стъпалата нагоре по трапа.

До сухата стена на водонепроницаемата врата към кърмата вторият механик Хескит се бореше за възстановяване на нормалната обстановка в котелно отделение № 5. Водата още нахлуваше през намиращата се в близост до затворената врата цепнатина с дължина два фута, но помощник-механиците Харви и Уилсън бяха включили една помпа и нивото намаляваше.

Няколко мига огнярите стояха и безцелно наблюдаваха как механиците съоръжават помпите; след това се получи съобщение да отидат от машинното отделение на лодъчната палуба. Те се скупчиха по спасителните трапове, но от мостика им наредиха да се върнат и известно време те се блъскаха по работните проходи на палуба D, като сновяха нагоре-надолу, объркани от бюрокрацията на огромния кораб, без да знаят какво да правят по-напред.

В същото време угаснаха светлините в котелно отделение № 5. Механикът Харви нареди на стоящия зад него огняр Барет да отиде в машинното отделение за фенери. Вратите към съседните помещения бяха затворени; Барет трябваше да се изкачи до върха на аварийния трап, да прескочи отгоре и да се спусне от другата страна. Докато той налущкваше стъпалата, механиците включиха отново осветлението и фенерите не бяха необходими повече.

След това Харви каза на Барет да угаси котлите — повишеното налягане на парата отваряше изпускателните клапани и тя излизаше на облаци. Барет се покатери обратно по трапа и събра петнадесет-двадесет сновящи по палуба D огняри. Всички те шумно слязоха долу и започнаха да заливат пещите с вода. Това бе непосилен труд — затварянето на клапаните, за да се избегне повишаване налягането на парата, и угасянето на самите котли. Огнярят Кемиш още си спомня този момент с вълнение: „Угасянето на тези пещи бе истински ад...“

Действията на мъжете в котелното отделение бяха придружени от изригващи облаци пара. Постепенно обаче редът бе възстановен. Светлините заблестяха ярко, вече нямаше вода и в номер 5 всичко като че ли изглеждаше наред. Когато някой каза, че вахтените от смяната 00:00–04:00 часа изнасят койките си на палубата за отдих, тъй като кабините им са пълни с вода, в отсека вече цареше бодра увереност.

Вахтата 20:00–24:00 часа спря работа, прие казаното като хубава шега и се посмя добре.

Горе на мостика капитан Смит се опитваше да състави цялостна картина на случилото се. На кораба нямаше друг, който да може да го направи по-добре от него. След тридесет и осем годишна служба в „Уайт Стар“ той беше не само опитен капитан, този брадат патриарх беше обожаван и от екипажа и от пътниците. Те обичаха всичко у него — най-вече чудесното съчетание на твърдост и благородна вежливост. Имаше слабост към пурите. „Пурите бяха неговото удоволствие — казва дъщеря му. — Когато пушеше, той не позволяваше никой да се движи в стаята, така че синият облак над главата му оставаше винаги неподвижен.“

Капитан Смит бе роден за ръководител. Когато след сблъскването той се качи на мостика, първата му задача бе да излезе на дясното крило и да провери дали айсбергът още се вижда. Първият помощник-капитан Мърдок и четвъртият помощник Боксхол го придружаваха и за момент тримата се взираха в тъмнината. На Боксхол му се стори, че вижда тъмна сянка далеч зад кърмата, но не беше сигурен дали това е така.

От този момент нататък всичко бе професионализъм. Капитан Смит изпрати Боксхол за бърз оглед на кораба. След няколко минути той се върна; бе достигнал възможно най-дълбокото място в предната част на кораба, но там нямаше и следа от повреда.

Това бе последната добра новина, която капитан Смит чу тази нощ.

Все още обезпокоен, капитан Смит отново разпореди на Боксхол:

— Слез долу, намери дърводелеца и го накарай да измери нивото на нахлулата вода.

Боксхол не беше стигнал до долния край на водещия към мостика трап, когато се сблъска с бягащия нагоре дърводелец Д. Хътчинсън. Пробивайки си път с лакти, той задъхано каза:

— Корабът бързо се пълни с вода!

Непосредствено след него дотича пощенският служител Яго Смит. Той се облегна на мостика и промълви на пресекулки:

— Пощенското помещение бързо поема вода!

Брюс Исмей бе следващият. Той бе облякъл костюм върху пижамата, бе нахлузил домашните си чехли и се катереше към

мостика, за да узнае дали това, което ставаше, трябва да бъде докладвано на президента на Компанията. Капитан Смит му каза за айсберга. Тогава Исмей попита:

— Мислите ли, че корабът е сериозно повреден?

Малка пауза и капитанът бавно отговори:

— Страхувам се, че да!

Скоро щяха да узнаят какво става. Изпратиха да повикат Томас Андрюз — управляващ директор на корабостроителните заводи „Харланд енд Улф“. Като строител на „Титаник“ Андрюз се бе качил на кораба в първия му рейс, за да види и отстрани съществуващите недостатъци. Ако някой можеше най-точно да определи ситуацията, това бе именно този човек.

Той бе наистина забележителна личност. Като строител познаваше и най-малкия детайл на „Титаник“. Но и това не бе достатъчно за него. От вниманието му не убягваха нито големите нито малките неща. Той знаеше дори как ще реагира корабът в дадена ситуация. Андрюз познаваше корабите така, както някои хора познават конете.

Той еднакво добре познаваше и хората, които управляваха кораба. Всички идваха при него със своите проблеми. Една вечер — първият помощник Мърдок, обезпокоен, че ще бъде изместен от друг първи помощник — Уайлд. Друга вечер — две каращи се стюардеси, за които Андрюз имаше авторитета на Върховния съд. Тази вечер пък главният хлебар Чарлс Джофин бе приготвил за него специална франзела хляб.

Пътуването на Андрюз досега протичаше съгласно плана. Той кръстосваше кораба по цял ден, изписвайки купища бележки. В 18:45 всяка вечер се обличаше за вечеря, като обикновено вечеряше с корабния лекар — възрастния д-р О'Лафлин — мъж, обожаван от корабните стюардеси. След това се връщаше в кабината си А-36, която бе отрупана с планове, диаграми и фотоси. Тук той обобщаваше своите бележки и правеше препоръките си. Проблемите тази вечер бяха типични — повреда на горещата преса в кухнята на ресторанта, цветът на мозайката в отделените за частно ползване места на палубата за разходка бе много тъмен, закачалките в кабините бяха направени с много винтове. Имаше и план за промяна на залата за писане, която щеше да се преустрои в две кабинни. Първоначално залата за писане бе

проектирана частично и като място, където дамите могат да се оттеглят след вечеря. Но в двадесети век дамите вече просто не се оттегляха. Очевидно бе, че по-малка зала може също да свърши работа.

Погълнат изцяло от заниманията си, Андрюз почти не усети удара и се откъсна от своите фотоси чак когато му съобщиха, че капитан Смит го вика на мостика.

След няколко минути Андрюз и капитанът бяха на обиколка — надолу по предназначения за екипажа трап, за да не привличат излишно внимание, покрай лабиринта от коридори в основата на кораба, покрай бълбукащата в пощенското отделение вода, край игрището за скуош, където върху отбивната стена се очертаваше мръсната линия на водата.

Промушвайки се обратно към мостика, те минаха през фойето на палуба А, което още бе натъпкано с правостоящи пътници. Всеки от тях се опита да отгатне по лицата на двамата мъже признак на добри или лоши новини; никой не можа да открие какъвто и да е знак.

Някои от членовете на екипажа не бяха толкова предпазливи. Когато в кабина D-60 г-жа Хенри Слипър Харпър помоли д-р О'Лафлин да убеди болния ѝ съпруг да остане в леглото, старият лекар възкликна:

— Казват, че сандъците с багаж плават в товарното помещение; по-добре се качете на палубата!

В кабина В-91 заедно с поверената ѝ деветнадесетгодишна Маргрет Греъм седеше млада гувернантка на име Елизабет Шутс. Тя попита един минаващ край кабината офицер дали има някаква опасност:

— Не — безгрижно каза той, но мис Шутс дочу думите му в края на коридора.

— Ще можем да задържим водата още малко!

Тя погледна към Маргрет, която бавно и с усилие дъвчеше сандвич с пиле. Ръката ѝ така се тресеше, че пилешкото месо се ръсеше по земята.

В работния проход на палуба D никой не задаваше въпроси. Този широк коридор бе най-прекият и най-бързият път от единия до другия край на кораба — офицерите го наричаха „Парк лейн“, а екипажът „Скотланд Роуд“. Сега той бе задръстен от блъскащи се, пробиващи си път хора. Част от тях бяха изтласкани от котелно отделение № 6

огняри, но преобладаваха главно пътници от най-евтините жилищни помещения, които бавно си пробиваха път към кърмата, мъкнейки кутии, торби и даже сандъци с багаж.

На тези хора не бе необходимо да им се казва, че са в опасност. За настанените на десния борд, дълбоко долу в трюмовете, ударът не бе *едва доловим стържещ звук, а страховтен грохот*, който ги изхвърли от койките.

Г-жа Селини Язбек — съпруга само от 50 дни — изтича в коридора заедно със своя съпруг. Вместо продължително изкачване по палубата, за тях бе по-лесно да потърсят причините на случилото се долу. Облечени в нощните си одежди, те се приближиха до водещата към котелните отделения врата и погледнаха през нея. Механиците се мъчеха да отстранят повредата и да пуснат помпите. Семейство Язбек не се нуждаеше от повторен оглед — те се втурнаха обратно към кабината си, за да се облекат.

Много по-високо, върху палуба А, пътникът от втора класа Лорънс Бизли забеляза интересен факт. Когато се запуска, за да провери кабината си, той почувства, че стъпалата „не са съвсем на място“. Те изглеждаха нормални, но краката му не попадаха там, където трябваше. Сякаш той неволно губеше равновесие... като че ли стъпалата имаха наклон към носа.

И майор Почън забеляза това. Както стоеше с г-н Хейс в предния край на палуба А и наблюдаваше как пътниците от трюмните помещения играят футбол с парчета лед, той почувства, че палубата леко се наклонява.

— Защо се наклонява корабът? — извика той към Хейс. — Не трябва! Водата е съвсем спокойна, а и той не се движи!

— Не знам — отговори спокойно г-н Хейс. — Този кораб е непотопяем.

Другите също почувстваха наклона, но да се говори на тази тема изглеждаше нетактично. В котелно отделение № 5 огнярът Барет реши да не казва нищо на работещите с помпите механици. Много по-нагоре, във фойето на палуба А, полковник Грейси и Клинч Смит реагираха по същия начин. На мостика констатираха лек диферент на кораба към носа и пет градуса крен на левия борд.

Андрюз и капитан Смит бързо пресмятаха нещо. Вода има във форпика... в трюм № 1... трюм № 2... котелно отделение № 5. В

първите десет минути водата навсякъде е била 14 фута над нивото на кила, с изключение на котелно отделение № 5. Съпоставени, фактите показваха наличието на 300-футов срез и пълно наводняване на първите пет отсека.

Андрюз тихо обясни какво означава това. „Титаник“ може да запази плавателност при наводняване на които и да са два от шестнадесетте отсека. Той можеше да остане на вода при наводняване на три от петте първи отсека. Корабът може да остане на вода дори при запълване на първите четири отсека. Но не може да има плавателност при наводнени пет носови отсека.

Преградата между петия и шестия отсек достигаше само до палуба D. При наводняване на първите пет отсека носът щеше да потъне на дълбочина, даваща възможност да прелее вода от пети в шести отсек. При напълването му — в седми отсек и т.н. Това бе просто, ясно, математически обусловено и противодействие нямаше.

Това заключение подежда като шок. Но нали „Титаник“ се смяташе за непотопяем. И не само в туристическите брошури. Реномираното техническо списание „Шипбилдър“ описа в специално издание от 1911 година системата от отсеци на „Титаник“, като посочи: „Капитанът може да затвори водонепроницаемите врати за един миг чрез завъртане на електрически ключ и да направи кораба практически непотопим.“

Ключът бе завъртян, но според Андрюз това нямаше да помогне. Този факт бе труден за преглъщане и особено тежък удар за капитан Смит. Навършил 59 години, след този рейс той излизаше в пенсия. Бе могъл да го стори и по-рано, но по традиция корабите на „Уайт Стар“ в първите им рейсове бяха водени от него. Само преди 6 години, когато пое командването на съвсем новия „Адриатик“, той отбеляза:

— Не мога да си представя причина, която да доведе до потъването на един кораб. Не допускам, че може да съществува ужасна последица с жизненоважно значение за него. Модерното корабостроене е надживяло тези неща...

Сега той стоеше на мостика на лайнер, два пъти по-голям и по-надежден от предишния, и корабостроителя му казваше, че няма изход.

В 00:15 часа — 25 минути след разнасянето на режещия звук на удара — капитан Смит заповяда на старши помощника Уайлд да се махнат калъфите на спасителните лодки... на първия помощник

Мърдок — да покаже на пътниците как се действа в подобни случаи... на шестия помощник-капитан Муди — да изготви списък с разпределението на пасажерите по лодки... на четвъртия помощник Брисхол — да събуди втория помощник-капитан Лайтольър и третия помощник-капитан Питмън. Там капитанът се отправи по левия борд на лодъчната палуба, двадесет ярда по-нататък, където се намираше радиорубката.

В нея първия оператор Джон Джордж Филипс и втория оператор Харълд Брайд не показваха с нищо, че знаят какво става. Бяха имали напрегнат ден. В 1912 година радиото все още бе гениална новост — обхватът малък, операторите неопитни, сигналите трудно се улавяха. Имаше много предавания, повторения и несериозна частна практика. Очарованите от новото чудо пътници не можеха да надвият желанието си да изпращат радиограми до приятели в родното си място или до други кораби.

През неделния ден се бяха натрупали доста радиограми. Този факт бе достатъчен, за да изопне нервите на всеки човек, който работеше по 14 часа на ден за 30 долара на месец, и Филипс не правеше изключение. Отдавна бе вечер, а краят на работата не се виждаше; имаше и радиосмущения. Само преди час — точно бяха установили най-последна добра връзка с Кейп Рейс — се намеси „Калифорниън“ с някаква радиограма за айсберги. Корабът бе толкова близо, че сигналът едва не му пукна тъпанчетата на ушите. Затова не бе чудно, че той изстреля в отговор:

— Замълчете! Зает съм. В момента работя с Кейп Рейс.

След така напрегнатия ден вторият радиооператор Брайд реши да смени Филипс в полунощ, въпреки че смяната му започваше чак в 02:00 часа. Събуждайки се към 23:55 часа от допира на зелената завеса, която разделяше спалнята от „рубката“, той попита Филипс как вървят нещата. Филипс му отговори, че току-що е свършил обмена с Кейп Рейс. Брайд се върна при леглото и съблече пижамата си. Филипс викна след него, че корабът като че ли е претърпял някаква повреда и сега ще трябва да се върнат обратно в Белфаст.

Брайд се облече за няколко минути и взе слушалките. Филипс не беше се скрил още зад зелената завеса, когато се появи капитан Смит:

— Блъснахме се в айсберг и сега правя оглед на повредите. Пригответе се, щом ви кажа, веднага да изпратите сигнал за помощ!

Той си тръгна, но след няколко минути отново се върна. Този път показва само главата си през вратата:

— Предайте сигнал за помощ!

Филипс вече се бе върнал в рубката. Той попита капитана дали да използва международния сигнал за бедствие. Смит отговори:

— Да, и то веднага!

После връчи на Филипс късче хартия, на което бяха изписани координатите на „Титаник“. Филипс взе слушалките от Брайд и в 00:15 часа зачука буквите „СQD“ — установения по онова време международен сигнал за бедствие, — последвани от позивните на „Титаник“. Отново и отново — шест последователни пъти сигналят проряза студената синя атлантическа нощ.

Само на десет мили от „Титаник“ третия помощник-капитан на „Калифорниън“ Гроувс бе приседнал на койката на радиооператора Сирил Ф. Ивънс. Гроувс бе млад, винаги нащрек и с интерес следеше всички новости в света. Той обичаше да се отбива след вахта в радиорубката на Ивънс и да хваща последните новини. Доставяше му удоволствие и да се упражнява на радиостанцията.

На Ивънс това му харесваше. На третокласните кораби нямаше много офицери, които се интересуваха от околния свят, още по-малко пък от радиотелеграфия. Всъщност на „Калифорниън“ нямаше други. Така че той приветстваше посещенията на Гроувс. Но не и тази вечер. Денят премина напрегнато, а втори радист, който да го смени, нямаше. Освен това, когато към 23:00 часа се опита да се свърже с „Титаник“, за да му съобщи за ледената блокада около „Калифорниън“, оттам грубо го отблъснаха. След изтичане на вахтата в 23:30 часа, без да губи повече време, той изключи радиостанцията. Изморен до смърт, той нямаше настроения за разговори. Въпреки това Гроувс направи смел опит:

— Кои кораби улови, Спаркс?

— Само „Титаник“ — Ивънс даже не вдигна поглед от списанието, което четеше.

За Гроувс това не бе ново. Той си припомни, че когато показва на капитан Лорд спрелия наблизко странен лайнер, капитанът му каза:

— Това ще е „Титаник“ в първия му рейс.

Като търсеше нещо по-интересно, Гроувс си сложи слушалките. Ако радиограмата не беше сложна, той хващаше доста неща от нея. Не

познаваше добре само оборудването. Радиостанцията на „Калифорниън“ имаше магнитен детектор, който работеше с помощта на часовников механизъм. Гроувс не го нави и затова не чу нищо. Отказвайки се, той остави слушалките на масата и тръгна да търси по-оживена компания. Беше малко след 00:15 часа.

„И ГОСПОД НЕ МОЖЕ ДА ПОТОПИ ТОЗИ КОРАБ“

Вратата към помещенията на готвачите се блъсна с трясък в железния креват на помощник-хлебаря Чарлс Бърджис. Той се стресна и се втренчи в стоящия на вратата втори стюард Джордж Дот. Закръгленият Дот, известен със своята непрестанна веселост, извика със сериозно изражение на лицето:

— Ставайте, момчета, потъваме!

Дот тръгна бързо напред към помещенията на сервитьорите, където салонният стюард Уилям Мос се опитваше да разбуди останалите. Повечето се смееха и шегуваха, когато Дод влетя, крещейки:

— Събудете всички! Не оставяйте никого тук!

Заедно с Мос той се отправи към покоите на стюардите. Навън стюардът от пушалния салон Уитър слушаше дърводелеца Хътчинсън, който съобщаваше обезпокояващи неща:

— По дяволите! Пощенското помещение е пълно с вода!

Мос се приближи и добави:

— Наистина е много сериозно, Джим.

Остроумията, с които бяха посрещнати първите предупреждения, се стопиха и екипажът наскача от койките. Все още полузаспал, Бърджиз нахлузи гащетата и ризата си, но не сложи спасителна жилетка. Уолтър Белфорд, с бялата си хлебарска престилка и гащета, си сложи ватените долни гащи. Стюардът Рей облече бавно и без да се вълнува, костюма си за разходка. Напълно облеченият стюард Уитър отвори сандъка си и напълни джобовете си с цигари, взе пъпната връв на първото си дете, която винаги носеше със себе си, и се присъедини към групата мъже, които се тълпяха в работните проходи на път към спасителните лодки.

Далеч напред, недокоснат от врявата електронастройчикът Семюъл Хеминг се покатери отново в койката си, доволен, че

съскането във форпика е понамаляло. Той тъкмо се унасяше, когато корабният мебелист надникна и каза:

— Ако бях на твое място, досега щях да се махна. Корабът бързо се пълни с вода, която вече достига до игрището за скуош.

Миг по-късно се появи и боцманът:

— Изчезвайте, момчета. Не ви остава повече от половин час до момента на потъването. Знам го от г-н Андрюз. Пазете тайна и не казвайте на никого.

В пушалния салон на първа класа не се знаеше нищо. Играта на бридж отново бе в разгара си. Лейтенант Стефансон все още сърбаше горещата си лимонада, картите се раздаваха отново, когато на вратата внезапно се появи корабен офицер:

— Господа, вземете спасителни жилетки. Очаква ни беда!

В спалнята си на палуба А госпожа Уошингтън Додж лежеше в леглото и чакаше д-р Додж — данъчен агент на Сан Франциско, за да научи някоя новина. Вратата се отвори и докторът влезе тихо:

— Рут, сблъскването е сериозно. По-добре веднага да се качим на палубата.

Две палуби по-долу г-жа Люсиен Смит, уморена да чака заелия се с проучване на обстановката г-н Смит, бе заспала отново. Внезапно лампите присветнаха и тя видя съпруга си, който стоеше до леглото и се усмихваше. Той непринудено обясни:

— Намираме се на север и сме ударили айсберг. Не е кой знае какво, но вероятно ще забави пътя ни до Ню Йорк с един ден. Капитанът обаче, както се налага в подобни случаи, разпореди всички жени да се качат на горната палуба.

Така и продължи. Без камбанен звън или сирени. Без общокорабна тревога. Но всички на „Титаник“ вече бяха дочули мълвата.

Това, което ставаше, бе много объркващо за осемгодишния Маршал Дрю. Когато леля му Джеймс Дрю го събуди и му каза, че ще го вземе със себе си на палубата, той сънливо възрази, че не иска. Но г-жа Дрю не му обърна внимание.

Не по-малко изненадан бе майор Артър Почън, въпреки че доскоро се бе любувал на леда. Той чу новината на голямото стълбище и не можа да повярва. Останал като гръмнат, той се запрепъва към кабината си, за да смени вечерното си облекло с нещо по-топло.

За мнозина първите думи дойдоха от техните стюарди. Джон Харди — главен стюард на втора класа, лично разбуди пътниците от двадесет-двадесет и четири кабинни. Всеки път той отваряше широко вратата на кабината и извикваше:

— Всички на палубата със спасителни жилетки. Веднага!

В първа класа учтиво се чукаше. Бяха дни, когато един стюард на суперлюксов лайнер обслужваше на повече от осем-девет кабинни и се грижеше като майка за пасажерите. Типичен в това отношение бе стюардът Алфред Крофорд. Тридесет и една година той бе обслужвал *трудни* пътници и сега внимателно помогна на г-н Алберт Стюарт да си облече спасителната жилетка. След това завърза обувките на възрастен господин.

В В-89 стюардът Ендрю Кънингъм помогна на Уилям Т. Стив да си постави спасителната жилетка, слушайки как известният издател се оплаква, че всичко това е безсмислица. В В-84 стюардът Хенри Семюъл Ечиз се въртеше като грижлив шивач около Бенджамин Гъгенхейм, за да му намести спасителната жилетка.

— Ще ми убива — протестираше кралят на мините и рафинериите. Ечиз свали жилетката, оправи нещо и му я сложи отново. След това Гъгенхейм пожела да излезе на палубата така, както е, но Ечиз бе непреклонен — навън бе много студено. Накрая Гегънхейм се предаде, Ечиз му нахлузи дебел пуловер и го изпрати нагоре.

Имаше още по-трудни пасажери. Ечиз установи, че вратата на кабина В-78 е заключена. Когато почука силно с две ръце, отвътре се разнесе изпълнен с подозрение мъжки глас:

— Какво има?

След това жена добави:

— Кажете ни какво е станало?

Ечиз обясни и се опита да ги убеди да отворят вратата. След няколко минути безуспешни увещания той се прехвърли на следващата кабина.

В друга част на кораба една заключена врата създаде по-различен проблем. Беше заяла и няколко пътници я счупиха, за да освободят намиращия се вътре мъж. Тогава пристигна стюард, който се нахвърли със заплахи за арест на присъстващите при пристигане на кораба в Ню Йорк заради повреда на имущество на Компанията.

В 00:15 часа бе трудно да разбереш да се шегуваш ли, или да бъдеш сериозен — да строшиш вратата и да станеш герой, или да бъдеш арестуван. Нямаше и двама души с една и съща реакция.

Г-жа Райърсън почувства, че няма време за губене. Тя отдавана се бе отказала от идеята да остави г-н Райърсън да спи. Сега сновеше наоколо, опитвайки се да събере фамилията. Трябваше да се приготвят шестима — съпругът ѝ, трите деца, гувернантката и слугинята, а децата действаха толкова бавно. Накрая тя се отказа да се разправя с най-малката си дъщеря, наметна кожено палто върху нощницата, с която бе облечена, и ѝ нареди да тръгва.

Г-жа Люсиен Смит сякаш разполагаше с всичкото време на света. Бавно и много грижливо тя се облече, за да посрещне всички изненади на нощта — дебела вълнена рокля, високи обувки, две палта и топла вълнена шапка. През цялото време г-жа Смит бърбореше за пристигането в Ню Йорк, тръгването с влак на юг, като нито веднъж не спомена за айсберга. Когато тръгнаха за палубата, г-жа Смит реши да се върне за част от бижутата си. Тук г-н Смит отсече. Той намекна, че е по-разумно да не се занимават с *дреболии*. Като компромис г-жа Смит си взе два от предпочитаните пръстени. Затваряйки внимателно вратата зад себе си, младата двойка се насочи към лодъчната палуба.

Непосредствено зад тях вървяха графинята на Родиз и братовчедка ѝ Гледис Чери. Те изпитваха трудности с поставяне на спасителните жилетки и минаващ мъж се спря да им помогне. Като краен израз на любезност той им предложи да си вземат няколко фурми.

По нещата, които хората вземаха със себе си, се познаваше какви са. Адолф Дайкър връчи на жена си малка торба, съдържаща два златни часовника, два диамантени пръстена, огърлица от сапфири и двеста шведски крони. Госпожица Едит Ръсел носеше музикална играчка — прасенце (то свиреше „Мъриш“). Стюарт Колит — млад студент по теология, който пътуваше във втора класа, си взе Библията, с която бе обещал на брат си да не се разделя, докато не се срещнат отново. Лорънс Бизли натъпка джобовете на норфолското си сако с книгите, които четеше в леглото. Нормън Кембел Чембърс сложи в джобовете си револвер и компас. Стюардът Джонсън, който вече подозираше нещо по-сериозно от завръщане *обратно в Белфаст*, пхна четири портокала под блузата си. Госпожа Дикинсън Бишоп

изостави бижута на стойност единадесет хиляди долара, а след това върна съпруга си да ѝ донесе маншона.

Майор Артър Почън хвърли поглед към тенекиената кутия на масата в В-104. Вътре се намираха 200 000 долара в облигации и 100 000 долара в отбрани акции. Той дълго мисли какво да прави, докато си свалеше вечерното сако и си слагаше два чифта топло дълго бельо и дебели дрехи. След това огледа за последен път малката кабина — истинското бронзово легло... зелената мрежичка до стената, където се оставяха скъпоценностите нощем... мраморния умивалник... плетеното кресло... канапето от конски косъм... вентилатора на тавана... звънциите и електрическите приспособления, които, инсталирани на един лайнер, сякаш изглеждаха като допълнително хрумване на някого.

Той вече бе решил. Затръшна вратата, оставяйки тенекиената кутия на масата. След една минута се върна. Бързо взе една карфица за щастие и три портокала. Когато напусна кабината за последен път, кутията бе все още на масата.

Във фойето на палуба В ковчезникът Хърбърт Макелрой подканяше всички да не се задържат на едно място. При преминаването на графинята на Родиз той извика:

— Бързайте, малка госпожо, няма много време. Радвам се, че не поискате бижутата си от мене, както направиха някои други дами.

Хората се преливаха от салон в салон, направлявани от екипажа. Един салонен стюард улови погледа на госпожица Маргрет Фролихер, която преминаваше по коридора. Преди четири дни тя игриво го бе закачила, че поставя спасителна жилетка в стаята ѝ, намираща се в един непотопяем кораб. Тогава той се засмя и я увери, че това е само формалност и никога няма да ѝ се наложи да я носи. Спомняйки си разговора, стюардът се усмихна и я ободри:

— Не се плашете! Всичко е добре.

— Аз не се плаша — отговори тя. — Страдам само от морска болест.

Пътниците се трупаха по върховете на стълбищата — мълчалива тълпа в раздърпано облекло. Под палтото на Джек Тейър се показваха зеленикав костюм с жилетка от туид, а под тях още една жилетка от мохер. Господин Робърт Дениъл — банкерът от Филадельфия, беше само по вълнена пижама. Госпожа Търел Кевендиш бе с пелерина, а

палтото на господин Кевендиш... Госпожа Джон С. Ходжбум — с кожено палто върху нощницата ѝ... госпожа Ада Кларк — само по нощница. Госпожа Уошингтън Додж не си направи труда да обуе чорапи и високите ѝ обувки хлопаха разкопчани. Г-жа Астор надничаше от подиума на оркестъра в привлекателна лека рокля. Госпожа Джеймс Д. Браун — колоритна милионерша от Денвър, бе също много стилна в своя костюм от черно кадифе с бели копринени ревери.

Увлечението по автомобилите през 1912 година се бе отразило върху облеклото на много дами — госпожа С. Е. Хенри Стенджъл носеше здраво закрепена на цветната ѝ шапка воалетка. Мадам Дьо Вийер бе облякла върху нощницата си дълга вълнена дреха за шофиране и обула вечерни пантофи.

Младият Алфред фон Драхщед — двадесетгодишен младеж от Кьолн, си бе избрал пуловер и чифт панталони, оставяйки в кабината цял гардероб с нови дрехи на стойност 2133 долара, кокили и автоматична писалка. Последните два атрибута според него специално го отличаваха от общата маса.

Във втора класа бъркотията не се отличаваше с изискана елегантност. Господин и госпожа Алберт Колдуел, които се връщаха от Сиам, където преподаваха в Банкогския християнски колеж, си бяха купили нови дрехи от Лондон, но тази вечер носеха най-старото си облекло. Бебето им Олдън бе загърнато в одеяло. Госпожица Елизабет Най бе с обикновена пола, връхна дреха и пантофи. Госпожа Шарлот Коийер не се постара да си направи прическа, а просто върза косата си с панделка. Осемгодишната ѝ дъщеря Марджъри бе загърнала раменете си със завивка за шезлонг. Г-н Коийер не вложи старание при обличането, защото очакваше да се върне скоро. Той даже остави часовника върху възглавницата си.

Създалата се в трета класа ситуация бе особено смуцаваща, тъй като „Уайт Стар Лайн“ настаняваше самотните мъже и жени предимно в противоположните краища на „Титаник“. Сега много от мъжете, които спяха в близост до носа на кораба, забързаха към задната част, за да се присъединят към момичетата.

Катрин Джилнаф — жизнерадостна ирландка, която не бе навършила още шестнадесет години, дочу почукване на вратата. Бе младият мъж, който я загледа сутринта, докато свиреше на гайда. Каза

й да става, с кораба се е случило нещо. Ана Съоблом — осемнадесетгодишна финландка, която бе тръгнала към Тихоокеанското северозападно крайбрежие, се събуди, когато млад датски селянин дойде да разбуди спътницата й. Той даде на Ана спасителна жилетка и я подкани да тръгне с тях. На Ана й беше много зле, за да се вслуша в думите му. След дълги разпавии тя най-после тръгна, въпреки че се чувстваше отвратително. Алфред Виклуинд — неин съученик, й помогна да си постави спасителната жилетка.

Сред тези млади мъже най-обезпокоен бе Олаус Абелзет. Двадесет и шест годишният норвежец бе на път за Южна Дакота и стар приятел на семейството му бе поверил шестнадесетгодишната си дъщеря, за да я заведе до Минеаполис. Но разстоянието между работния проход на палуба D и Минеаполис изглеждаше доста голямо.

Абелзет намери момичето в главния кърмови проход на палуба D. Заедно със зет си, един братовчед и друго момиче те се изкачиха по широкото, стръмно стълбище на трета класа до юта — на самата кърма на кораба.

В горчивата нощ тълпата се смеси, но пътниците от всяка класа се придържаха към своята палуба: първа класа — в центъра на кораба, втора класа — малко по-назад, трета — на самата кърма и в близост до носа на кораба. Притихнали, те стояха наоколо в очакване на следващите разпореждания — сравнително спокойни, но вече смътно разтревожени. С неловко любопитство се разглеждаха как изглеждат със спасителни жилетки. Някои се пошегуваха с половин уста:

— Да, и на това малко кученце трябва да сложим спасителна жилетка — каза Клинч Смит при преминаването на двойка, носеща померански дог.

— Пробвайте това — каза един мъж на г-жа Вера Дик, докато й закопчаваше спасителната жилетка. — Последна мода за сезона. Сега всеки го носи.

— Дори и да не я използвате, ще ви държи топло — бодро обясняваше капитан Смит на г-жа Александър Т. Комтън от Нови Орлеан.

Към 00:30 часа полковник Грейси се блъсна във Фред Райт — тренъора по скуош на „Титаник“. Спомняйки си, че е запазил игрището за 07:30 часа сутринта, Грейси се опита да се пошегува:

— Не е ли по-добре да отложим срещата!

— Да — отговори Райт. Гласът му бе равен и не излъчваше ентузиазъм. Той знаеше, че водата бе вече до тавана на игрището за скуош.

В ярко осветения гимнастически салон до лодъчната палуба г-н и г-жа Астор седяха един до друг върху двойка неподвижни механични коне. Те бяха със спасителни жилетки, а г-н Астор държеше и още една жилетка в скута си. Той го режеше с джобното си ножче и занимаваше жена си, като ѝ показваше изрезки от неговото съдържание.

Докато пасажерите се шегуваха, разговаряха и чакаха, екипажът бързо заемаше своите места. Лодъчната палуба се пълнеше с моряци, стюарди, огняри, готвачи, на които бе заповядано да се качат горе.

Късното пристигане на петия помощник-капитан Харълд Годфри Роу възбуди любопитство. Разпален млад уелсец, Лоу никога не униваше. Като навърши четиринадесет години, баща му се опита да го направи помощник на бизнесмен от Ливерпул, но Лодъчната палуба каза, че „няма да работи без пари за някого“. Той избра морето и живот, който му беше по сърце — шхуни, ветроходи, пет години плаване покрай брега на Западна Африка.

Сега, на двадесет и осем години, той за пръв път прекосяваше Атлантическия океан. В неделната нощ бе свободен от вахта и проспал сблъскването. Гласовете отвън на лодъчната палуба най-после го събудиха. Когато погледна през илюминатора и видя всички със спасителни жилетки, той катапултира от леглото в дрехите си и побягна да помага на палубата. Стартът му не събуди аплодисменти, но по-късно Лоу обясни причината на американския сенатор Смит така:

— Трябва да имате предвид, че сънят ни е малко и затова заспиваме като умрели.

Вторият помощник-капитан Чарлс Хърбърт Лайтолър също закъсня, но по съвсем друга причина. Също като Лоу той не бе на вахта и лежеше в койката си, но се събуди заедно с удара и бос изтича на лодъчната палуба да види какво става. Нищо не се виждаше по бордовете на кораба, с изключение на дясното крило на мостика, където той смътно различи капитан Смит и първият помощник-капитан Мърдок. Дватамата сезираха нещо в нощта.

Лайтолър се върна в кабината си и се замисли. Несъмнено с кораба се бе случило нещо — първо остъргването, след това замлъкналите машини. Но той бе освободен от вахта и докато не го

повикат, не беше негова работа. И той реши да чака. Върна се в леглото и буден зачака...

Минаха пет, петнадесет, тридесет минути. Чуваше се бумтенето на изхвърлящите пара комини, засилващия се шум на гласове, звънтене на корабни съоръжения. Но неговият дълг бе да чака там, където могат да го открият.

Най-после в 00:10 часа четвъртият помощник-капитан Боксхол дойде и бързо каза:

— Нали знаеш, че се блъснахме в айсберг?

— Зная, че се блъснахме в нещо — отговори Лайтолър, стана и започна да се облича.

— Водата в пощенското помещение достигна до палуба Е — продължи Боксхол, за да го подкани.

Нямаше необходимост от това. Лайтолър вече бързаше напред. Хладнокръвен, бърз, предпазлив, познаващ задълженията си до най-малката подробност, той бе идеалният втори помощник-капитан.

На лодъчната палуба моряците подготвиха шестнадесетте дървени спасителни лодки. Имаше по осем лодки на всеки борд — група от четири лодки към носа, след това 190 фута празно пространство и още четири откъм кърмата. Лодките от левия борд носеха четни номера, от десния — нечетни. Те бяха номерирани последователно от бака към кърмата. На палубата се намираха и четири допълнителни брезентови сгъваеми лодки, познати под името „Енгелхард“. Те се поставяха в празните лодбалки, след спускане на първите две носови лодки. Сгъваемите лодки бяха маркирани с буквите А, В, С и D.

Всички лодки заедно можеха да вземат 1178 души. Тази неделна вечер на борда на „Титаник“ се намираха 2207 души.

Това математическо несъответствие на бе известно на пасажерите и по-голямата част от екипажа, но дори и да го знаеха, те нямаше да му обърнат внимание. Защото „Титаник“ бе непотопяем. Всички го казваха. Когато г-жа Алберт Колдуел наблюдаваше как моряците товарят багаж в Саутхемптън, тя попита един от тях:

— Действително ли този кораб не може да потъне?

— Да, госпожо — отговори той — и господ не може да потопи този кораб.

Сега пътниците стояха спокойно на лодъчната палуба — неразтревожени, но много смутени. Досега не бяха провеждали учебно напускане на кораба. Нямаха разпределение по лодки. Разпределение имаше само екипажът, но никой не си правеше труда да го погледне. Действаше се по усет — някак си членовете на екипажа чувстваха къде са необходими и как могат да бъдат полезни. Прекараните в дисциплина години си казваха думата.

Малки групи мъже бяха накацали по лодките, сваляйки брезентовите покрития, изваждайки мачтите и безползните неща, слагайки фенери и кутии бисквити. Други мъже стояха до лодбалките, слагайки ръкохватките и развивайки въжетата. Един по един стопорите бяха отдадени. Лодбалките проскърцаха, талите изскриптяха и лодките бавно увиснаха до кораба. Още няколко приспускания и те се изравниха с лодъчната палуба... а някои направо с палуба А за разходки, която се намиреше по-долу.

Не се действаше обаче с нужната бързина Вторият помощник-капитан Лайтолър, който отговаряше за левия борд, бе човек с размах, но старшият помощник Уайлд създаваше пречки. Когато Лайтолър поиска разрешение да приспусне лодките, Уайлд каза:

— Не, ще чакаме.

Тогавя Лайтолър се качи на мостика и получи заповед направо от капитан Смит. Лайтолър отново попита Уайлд може ли да качва пътниците и пак получи отрицателен отговор. Наложил се да се качи още веднъж на мостика, за да получи кимването на капитан Смит:

— Да, качвайте жените и децата и спускайте лодките!

Лайтолър приспусна лодка № 4 до палуба А и се разпореди да качват жените и децата. Така бе по-безопасно — шансовете да падне някой във водата бяха по-малки, разстоянието до морската повърхност — по-късо, а това щеше да помогне и за разчистването на лодъчната палуба, където занапред ги очакваше усилен труд. Той твърде късно си спомни, че палубата за разходки бе затворена от тази страна. Докато чакаха отварянето на прозорците, бързо свика всички назад до лодка № 6.

Стъпил с единия крак на лодката, а с другия — на палубата, Лайтолър призова жените и децата. Отговорът не беше ентузиазизиран. Защо да сменят ярко осветените палуби на „Титаник“ за няколко часа мрак в гребна лодка? Даже Джон Джейкъб Астор взе на подбив идеята:

— Та ние сме в по-голяма безопасност тук, отколкото в тази малка лодка.

Един приятел извика на г-жа Д. Стюарт Уайт, която се качваше на лодка № 8.

— При връщането ще имате нужда от борден пропуск. Сутринта няма да можете да се качите обратно без него.

Госпожа Констънс Уилърд просто отказа да влезе в лодката. Изнервен до крайност, офицерът най-после вдигна рамене:

— Не си губете времето! Оставете я, щом иска!

За успокоение засвири музика. Капелмайсторът Уолъс Хенри Хартли бе събрал своите хора и оркестърът свиреше рагтайм. Първоначално музикантите бяха във фойето на първа класа, където в очакване да спуснат лодките стояха много пътници. След това се преместиха напред към лодъчната палуба, близо до началото на голямото стълбище. Изглеждаше трудно описуемо — някои в сини униформи, други в бели сака, но в музиката им нямаше нищо нередно. Бяха взети всички мерки „Титаник“ да има най-добрия оркестър в Атлантика. „Уайт Стар Лайн“ дори отвлече от кораба „Мавритания“ на „Кунард“ капелмайстора Хартли. Теодор Брейли и челюстът Роже Брико бяха лесно примамени от „Карпатия“:

— Е, стюарде — весело уведомиха те Робърт Воън, който им свиреше на малкия кораб от Компанията „Кунард“, — скоро ще бъдем на хубав кораб, с хубаво ядене.

Бас-виолистът Фред Кларк никога не беше плавал, но затова пък бе добре известен в шотландските концертни кръгове и фирмата също го купи. Първият цигулар Джон Хюм още не беше концертирал, но веселите звуци, издавани от неговата цигулка, се нравеха на пасажерите. Така и продължи — осем чудновати музиканти, които си знаеха работата. Тази вечер ритъмът бе бърз, музиката — силна и ободряваща.

На десния борд нещата вървяха малко по-бързо. Но не достатъчно бързо за президента Исмей, който сновеше напред-назад и подканяше хората да бързат.

— Няма време за губене — подвикна той на третия помощник-капитан Питмън, който работеше на лодка № 5.

Питмън му обърна гръб — не познаваше Исмей и нямаше време за нахалния непознат в домашни пантофи. Исмей му каза да товари

лодката с жени и деца. Това бе вече твърде много за Питмън:

— Аз чакам нареждане от капитана — обяви той.

Внезапно му дойде на ум кой може да е този непознат. Той се спусна по палубата, сподели мисълта си с капитан Смит и го попита дали да изпълнява нарежданията на Исмей. Смит отговори кратко:

— Действай!

Връщайки се до лодка № 5, Питмън скочи в нея и извика:

— Моля, дамите да заповядат!

Госпожа Катрин Кросби и дъщеря ѝ Хариът бяха безпрекословно проводени в лодката от нейния съпруг, капитан Едуард Гифорд Кросби — по професия моряк от Милоуки и стар шкипер от Великите езера. Капитан Кросби имаше усет за истинското положение на нещата — веднага след сблъскването той се скара на жена си:

— Ако продължаваш да лежиш, ще се удавиш!

По-късно той ѝ каза:

— Корабът е сериозно повреден, но аз мисля, че водонепроницаемите отсеци ще го задържат да не потъне.

Но сега вече не искаше да рискува.

Напред се скупчиха полека и други — госпожица Хелън Озби... г-жа Ф. М. Уорън... г-жа Уошингтън Додж с петгодишния си син... млада стюардеса. След жените пуснаха няколко семейни двойки. После няколко самотни мъже. На десния борд правилото бе — първо жените, но ако има място — и мъже.

Зад тях първият помощник Мърдок — отговорен за десния борд, имаше същите проблеми с лодка № 7. Дороти Гибсън — кинозвезда от сериен филм, скочи в лодката, последвана от майка си. Те убедиха партньорите си по бридж Уилям Слопър и Фред Сюзърд да ги последват. След тях се промъкнаха и други и лодката скоро броеше деветнадесет-двадесет човека. Мърдок почувства, че не бива да чака повече. В 00:45 часа той отблъсна лодка № 7 — първата лодка на вода.

След това той нареди на Питмън да поеме командването на № 5 и да бъде около кърмовия трап, стисна няколко ръце и се усмихна:

— Довиждане, желая ви успех!

Когато № 5 изскърца и тръгна надолу, се появи самият Брюс Исмей:

— Спускайте, спускайте, спускайте, спускайте! — завика той, описвайки с едната си ръка големи кръгове, като същевременно се бе

хванал с другата за лодбалката.

— Ако веднага не се махнете оттам — експлодира петия помощник Лоу, — ще мога да направя нещо! Да спуснем по-бързо ли? Да не искате да удавя всички!

Исмей се смути съвсем. Без да каже нито дума, се обърна и тръгна към лодка № 3.

Старите членове на екипажа онемяха. За тях избухването на Лоу беше най-драматичното събитие тази вечер. Пети помощник-капитан обижда президента на Компанията, това няма да се размине току-така. Щом пристигнат в Ню Йорк, ще има ден на отплата.

Все още почти всеки очакваше да стигне до Ню Йорк. В най-лошия случай ще ги прехвърлят по други кораби.

— Почън! — каза Чарлс М. Хейс, когато майорът започна да помага при лодките. — корабът ще издържи още осем часа. Току-що го научих от един от най-добрите стари моряци — г-н Кросби от Милоуки.

Мосю Гати — управител на френския ресторант „А ла карт“ на кораба, стоеше напълно невъзмутим. Застанал сам на лодъчната палуба, той изглеждаше като картина на гордостта — шапката му бе точно на място, чанта в ръката, красиво сгънато пътно одеяло върху ръката му.

Г-н и г-жа Люсиен Смит и г-н и г-жа Слипър Харпър кротко седяха и разговаряха в гимнастическия салон до лодъчната палуба. Механичните коне вече бяха без ездачи — семейство Астор се беше преместило някъде другаде. Нямаше нито един и от стационарните велосипеди, които пасажерите караха с удоволствие, наблюдавайки показанията на червените и сини стрелки по голям бял часовник. Но помещението със своя ярък, покрит с линолеум на квадрати под и удобни плетени столове бе много по-приятно място от лодъчната палуба. Със сигурност тук бе поне по-топло и никой не бързаше.

В полупразния пушален салон на палуба А около масата спокойно седяха четирима мъже — Арчи Бът, Кларънс Мур, Франк Милет и Артър Райърсън и сякаш нарочно се опитваха да избягат от шумното объркване, което цареше на лодъчната палуба.

Малко по-надолу смазочникът Томас Рейнджър започна да изключва четиридесет и петте електрически вентилатора, които се използваша в машинното отделение, мислейки за онези, които

трябваше да ремонтира утре. Електротехникът Алфред Уайт вареше кафе на мястото си.

На самата кърма на „Титаник“ старши рулевиът Джордж Томас Роу все още носеше самотната си вахта. Той не видя и не чу нищо, след като айсбергът се плъзна преди повече от един час. Изведнъж той учудено видя плаваща спасителна лодка близо до десния борд. Телефонира на мостика да попита дали знаят, че има лодка на вода. Силно изненадан глас попита кой се обажда. Роу обясни и на мостика разбраха, че просто са го забравили. Наредиха му да се качи веднага на мостика, като вземе със себе си и сигнални ракети. Роу се спусна в склада на долната палуба, взе ламаринена кутия, съдържаща дванадесет ракети и се заизкачва — научил последен за случилото се.

Другите вече знаеха прекалено много. Старият д-р О'Лафлин прошепна на стюардесата Мери Слоун:

— Дете, нещата са много зле.

Стюардесата Ани Робинсън стоеше близо до пощенското помещение и наблюдаваше как водата достига палуба Е. Докато се чудеше какво да прави със забравената в коридора мъжка пътна чанта, пристигна дърводелецът Хътчинсън с отвес в ръката. Той изглеждаше недоволен, разсеян и много смутен. Малко по-късно госпожица Робинсън се блъсна в Томас Андрюз на палуба А. Андрюз я посрещна като настойник:

— Мисля, че ти поръчах да си сложиш спасителната жилетка!

— Да — отвърна тя, — но с нея изглеждам ужасно...

— Остави това. Надявай я и се поразходи наоколо, за да те видят пътниците.

— Няма да изглеждам много добре...

— Сложи я... Ако ти е мил живота, трябва да я сложиш.

Андрюз разбираше отлично хората. Обаятелен и енергичен мъж, той беше навсякъде, помагаше на всички. И хората се вглеждаха в него. Той се отнасяше към тях различно, в зависимост от мнението си за тях. На словоохотливия стюард Джонсън каза, че всичко ще бъде добре. А с г-н и г-жа Алберт Дик, с които вечеряше от време на време заедно, сподели:

— Целият кораб е накъсан отдолу, но няма да потъне ако преградите издържат.

Уведоми опитната стюардеса Мери Слоун:

— Работата е много сериозна, но не казвай на никого, защото може да настъпи паника!

Каза на Джон Тейър, на когото безрезервно, че на кораба му остава не повече от „час и нещо живот“.

На някои членове на екипажа не бе нужно да се казва какво става. Около 00:45 часа рулевият Джон Поингдестър напусна лодъчната палуба, за да си вземе гумените ботуши. Намери ги на бака на палуба D и тъкмо тръгваше обратно, дървената стена на кабината му се откърти. Нахлу морска вода и той с мъка си проби път, потънал до кръста.

По-назад стюардът от ресторанта Рей се отби в покоите си на палуба D, за да вземе по-топла връхна дреха. Връщайки се, той тръгна по „Скотланд Роуд“ към главното стълбище. Блъскащите се огняри и пътници си бяха отишли. Широкият работен проход бе потънал в тишина, нарушавана само от плисъка на вода, която идваше някъде отпред и се стичаше по коридора.

Още по-далеч назад вторият помощник-стюард Джозеф Томас Уит се спусна в кабината си, намираща се на левия борд на палуба E, за да си вземе някои ценности. Тя беше в непосредствено съседство с турската баня — множество сепарета във величествена гама от цветове, които представляваха във вътрешната си декорация нещо като преход между Викторианската епоха и ерата на Рудолф Валентино. Мозаичния под, обсипаните със синьо-зелени плочки стени, златните лъчи върху едноцветния червен таван, колоните, обгърнати от инкрустирано тиково дърво — всичко това бе съвсем сухо.

Но когато Уит се спусна още няколко ярда по коридора и започна да се изкачва по стълбите видя странна гледка: тънка струя вода се стичаше надолу по стълбите от горната палуба D. Беше с дълбочина само четвърт инч — като се качваше по стълбите, водата едва достигаше до върха на токовете му. Когато стигна до палуба D, той видя, че водата идва отпред по десния борд. Тогава разбра какво се бе случило: водата от палуба E, блокирана от водонепроницаемата врата, се бе вдигнала до палуба D, където нямаше такава врата, и се преливаше в следващия заден отсек.

Котелно отделение № 5 бе единственото място, където всичко изглеждаше наред. След като пещите бяха загасени, главният огняр Барет изпрати повечето огняри към спасителните лодки. Той заедно с

няколко души остана да помогне на механиците Харви и Шепърд при работата с помпите.

По нареждане на Харви Барет вдигна железния капак на люка към санини, намиращ се от дясната страна, така че той да може да нагласи помпите.

Котелното отделение бе пълно с пара, получена при гасенето на пещите с вода. В сумрака на тяхната собствена турска баня мъжете едва различаваха очертанията си.

В този миг Шепърд, пресичайки бързо отделението, стъпи в отвора на люка и си счупи крака. Харви, Барет и огнярят Джордж Кемиш се надвесиха над него. Те го вдигнаха и го занесоха в помпеното отделение — полузатворено пространство в края на котелното отделение.

Настаниха го удобно... и обратно в облаците от пара. Скоро от мостика дойде заповед всички да се качат при спасителните лодки. Мъжете си тръгнаха; Шепърд още лежеше в помпеното отделение; Барет и Харви продължаваха работа с клапаните. След петнадесет минути двамата мъже започнаха да се ободряват — отделението бе съвсем сухо, ритъмът на помпите — бърз и отмерен.

Внезапно от пространството между котлите и предната част на отделението с грохот нахлу морето. Преградата между № 5 и № 6 се срина.

Харви извика на Барет да бяга по аварийния трап. Барет заскача нагоре с крака, обгърнати от морската пяна. Самият Харви се спусна към помпеното отделение, където лежеше Шепърд. Не успя да стигне дотам и бе погълнат от водовъртежа на покачващата се вода.

Тишината в рубката на радистите се нарушаваше само от пуканията на радиостанцията, чрез която Филипс изстрелваше своите сигнали за помощ и приемаше отговорите. Брайд ту прибягваше до мостика, ту правеше опити в промеждутъците да се дооблече.

Засега новините бяха окуражаващи. Първи проговори параходът на „Северогерманския Лойд“ „Франкфурт“. В 00:18 часа той предаде краткото:

— О кей... Чакайте ни. — Но не даде координатите си.

В следващата минута потвържденията заваляха едно след друго. — „М. Темпъл“ на „Канадиън Пасифик“... лайнерът на „Алън“ „Вирджиния“... руският трампови кораб „Бурил“.

Нощта оживя от сигнали. Кораби, които бяха далеч, научиха от други, намиращи се в техния диапазон. Новината се разпространяваше все по-надалеч. Кейп Рейс я прие директно и я излъчи във вътрешността на страната. На покрива на универсалния магазин „Уонамейкър“ в Ню Йорк младият радиооператор Дейвид Сарноф улови слаб сигнал и го препредаде. Целият свят замръзна в задъхано внимание.

Съвсем наблизо „Карпатия“ на „Кунард“ плаваше на юг в пълно неведение. Когато Филип изпрати своя „CQD“, единственият радиооператор на „Карпатия“ — Томас Котъм — се намираше на мостика. Сега той се бе върнал и се опита да бъде услужлив. Попита между другото на „Титаник“ знаят, че Кейп Рейс има няколко частни радиограми за тях.

В 00:25 часа Филип изчука обратен отговор, който накара радиста на „Карпатия“ мигновено да забрави любезностите си:

— Елате веднага. Сблъскахме се с айсберг. Това е сигнал за помощ. „CQD“. Координати 41 градуса 46 десети северна ширина и 50 градуса 14 десети западна дължина.

Момент слисано мълчание... и Котъм попита дали да осведоми своя капитан.

— Да, незабавно!

След пет минути дойде желана новина: „Карпатия“ е само на петдесет и осем мили и „идва с пълен ход“.

В 00:34 часа се обади отново „Франкфурт“ — намираше се на 150 мили.

Филип попита:

— Идвате ли на помощ?

„Франкфурт“:

— Какво се е случило?

Филип:

— Предайте на вашия капитан да дойде на помощ! Блъснахме се в лед!

Капитан Смит се отби в радиорубката, за да разбере сам каква е картината. Току-що се бе обадил „Олимпик“ — еднотипен на „Титаник“ лайнер. Намираше се на петстотин мили, но радиостанцията му беше мощна и можеше да координира спасителните операции.

Филипс поддържаше постоянна връзка с „Олимпик“ и междувременно подканяше намиращите се по-наблизо кораби да бързат.

— Какъв сигнал излъчвате? — попита Смит.

— „CQD“ — отговори Филипс безучасно.

Тогава у Брайд се породила чудесна идея. „CQD“ бе традиционен сигнал за бедствие, но международната конвенция неотдавна бе приела вместо него буквите „SOS“ — лесен за приемане от най-неопитния любител. Той предложи:

— Излъчи „SOS“. Това е новият сигнал и сега вероятно е единственият ти шанс да го излъчиш.

Филипс се засмя на шегата и смени сигнала. Когато „Титаник“ излъчи първия предаван от океанският лайнер „SOS“, часовникът в радиорубката показваше 00:45 часа.

Никой от корабите, с които бе установена връзка, не изглеждаше така обнадеждаващ, както мигащата светлина, намираща се на десет мили от лявата страна на носа на „Титаник“. През бинокъла четвъртият помощник Боксхол ясно видя, че това е параход. При опита да установи по морза връзка със сигналния прожектор даже му се стори, че видя отговор. Но от това нищо не излезе и най-накрая той реши, че е било премигване на топовата светлина.

Бяха необходими по-сериозни мерки. Щом старши рулевият Роу пристигна на мостика, капитан Смит го попита дали е донесъл ракетите. Роу ги извади и капитанът заповяда:

— Изстреляй първата и след това продължавай на всеки пет или шест минути.

В 00:45 часа ослепителен блясък изгори нощта. Първата ракета бе изстреляна от дясното крило на мостика. Тя се издигна нагоре... нагоре, далеч на д плетеницата от мачти и такелаж. След това избухна с далечен глух пукот и дъжд от ярки бели звезди бавно се понесе към морето. Петият помощник-капитан Лоу си спомня, че в синьо-бялата светлина за миг му се мярнало изплашеното, дори шокирано лице на Брюс Исмей.

На десет мили разстояние, на мостика на „Калифорниън“, стоеше стажантът Джеймс Гибсън. Странният кораб, дошъл от изток, не бе помръднал вече цял час и Гибсън го изучаваше с интерес. С далекогледа той можа да различи страничните му светлини и блясъка на светлините от задната палуба. В един момент му се стори, че

корабът се опитва да установи връзка с „Калифорниън“ чрез своя морзов прожектор. Опитва се да сигнализира в отговор, но скоро се отказва. Реши, че топовата светлина на странния кораб просто примигва.

Вторият помощник Хърбърт Стоун, крачейки по мостика на „Калифорниън“, също не сваляше очи от този странен параход. В 00:45 часа внезапно над него лумна бяла светлина. Странно — помисли си той, — на кого ли е хрумнало да изстрелва ракети през нощта...

„ТИ ТРЪГВАЙ, АЗ ЩЕ ОСТАНА ЗА МАЛКО“

Пътникът от втора класа Лорънс Бизли считайки себе си за типичен, невеж в морските дела, сухопътен човек, но даже той разбра какво означават ракетите. „Титаник“ се нуждаеше от помощ така неотложно, че викаше всеки намиращ се наблизо кораб, който можеше да го види.

И другите пътници на лодъчната палуба го разбраха. Нямаше повече шеги и колебания. Всъщност нямаше време даже да си кажат „довиждане“.

— Не се тревожи, малката ми — извика Ден Марвин на младата си жена, — ти тръгвай, аз ще остана за малко.

Щом тя влезе в лодката, той ѝ изпрати въздушна целувка.

— Ще се видим по-късно — усмихна се Адолф Дайкър и помогна на г-жа Дайкър да прескочи планцера.

— Бъди смела, каквото и да се случи, бъди смела! — каза д-р У. Т. Минъхън на г-жа Минъхън и отстъпи назад заедно с другите мъже.

Г-н Търел Кавендиш не каза нищо на г-жа Кавендиш. Само целувка... един продължителен поглед... още една целувка... и той изчезна в тълпата.

Марк Форчън взе ценностите от жена си, когато той и синът му Чарлз изпращаха г-жа Форчън и трите дъщери.

— Аз ще се погрижа за тях — обясни той, — ние ще бъдем в следващата лодка.

— Чарлс, грижи се за татко! — извика едно от момичетата на брат си.

— Уолтър, ти трябва да дойдеш с мен — молеше се г-жа Уолтър Д. Дъглас.

— Не — отговори г-н Дъглас, обръщайки се — аз трябва да се държа като джентълмен.

— Опитай се да слезеш с майор Бът и господин Мур — дойде последният съпружески съвет, — те са големи, силни мъже и сигурно ще успеят.

На края на тълпата стоеше младо испанско семейство, още в медения си месец. Сеньор Виктор Де Затоде Пенаско бе само на осемнадесет години, а жена му — на седемнадесет. И двамата не разбираха английски. Докато гледаха объркано суетнята, графинята от Родиз се завъртя около тях. Няколко бързи думи на френски и сеньор Пенаско предаде жена си на грижите на графинята и се отдръпна сред мъжете.

Някои от съпругите все още отказваха да тръгнат. Г-н и г-жа Едгър Меър бяха свръхчувствителни към спорове на публично място и затова слязоха в кабината си. Там те решиха да се разделят в полза на тяхното бебе.

Артър Райърсън трябваше да упражни своята власт над г-жа Райърсън:

— Ти трябва да се подчиниш. Когато се каже „жените и децата в лодките“ и твоят ред дойде, ще отидеш! Аз ще остана с Джек Тейър. Не се тревожи за нас.

Александър Т. Комтън — младши се държа непреклонно със своята майка, когато тя провъзгласи, че няма да го остави:

— Не ставай глупава, мамо! Ти и сестра ми слезте в лодката — аз ще се погрижа сам за себе си.

Г-н и г-жа Люсиен Смит имаха същия спор. Като видя капитан Смит да стои наблизко с мегафон, г-жа Смит получи вдъхновение. Отиде до него, обясни, че е сама на този свят, и попита може ли съпругът ѝ да я придружи. Старият капитан не ѝ обърна внимание, вдигна мегафона си и извика:

— Първо жените и децата!

В този момент г-н Смит се намеси:

— Не ѝ обръщайте внимание, капитане. Аз поемам грижата да я кача в лодката.

Обръщайки се към съпругата си, той каза много бавно:

— Никога не съм очаквал, че ще се моля да се подчиниш, но този път си длъжна да го сториш. Че жените и децата са първи, това е само въпрос на порядки. Корабът е добре съоръжен и всички ще бъдат спасени.

Г-жа Смит го попита дали казва истината.

Г-н Смит отвърна твърдо и решително:

— Да.

Целунаха се за довиждане и когато лодката се запуска към морето той викна от палубата:

— Дръж ръцете си в джобовете! Времето е много студено.

В някои случаи се налагаше да се прибегва към други методи. Г-жа Емил Тосиг се беше вкопчила в съпруга си, в момента, в който лодка № 8 заедно с дъщеря ѝ се запуска надолу. Г-жа Тосиг се обърна и извика:

— Рут!

Краткото отвличане на вниманието бе достатъчно:

Двама мъже я откъснаха от г-н Тосиг и я бутнаха в спускащата се лодка.

Моряк дръпна рязко г-жа Шарлот Колийер за ръката, друг — за кръста и я отскубнаха от съпруга ѝ Харви. Докато риташе, за да се освободи, дочу неговия глас:

— Тръгвай, Лоти! В името на бога, бъди смела и тръгвай! Аз ще заема място в някоя друга лодка.

Щом Селини Язбек разбра, че ще тръгне сама, започна да се мята и крещи, опитвайки се да се върне при г-н Язбек, но лодката се запуска и всичко бе напразно.

Никакво убеждение и сила не бе в състояние да отмести г-жа Хъдзън Д. Алисън от Монреал. Малко настрани от останалите тя се бе притиснала плътно до г-н Алисън. Бебето им Тревър бе заминало в една от лодките заедно с дойката, но Лорейн — тригодишната дъщеря все още държеше майка си за полата.

Госпожа Айсидор Строс също отказа:

— Винаги съм била редом със съпруга си, защо да го напускам сега?

Те действително бяха изминали дълъг път заедно: пепелищата на Конфедерацията... малкия бизнес на порцелан във Филадельфия... превръщането на „Мейси“ в национална мрежа от магазини... избора в Конгреса... накрая щастливият залез, който увенчаваше успешния живот — участие в управителни съвети, благотворителни дружества, хобита, пътувания. Тази зима те посетиха Кап Мартен и първият рейс на „Титаник“ бе приятен завършек на пътуването.

Тази вечер семейство Строс дойде на палубата с другите и в началото г-жа Строс не знаеше какво да прави. По едно време връчи някои от бижутата си на прислужницата Елен Бърд, след това си ги взе

обратно. По-късно прекоси лодъчната палуба и почти зае място в лодка № 8. После се върна при г-н Строс. Сега бе твърдо решена:

— Живели сме заедно толкова години. Където си ти, там съм и аз.

Арчибалд Грейси, Хю Улнър и други приятели напразно я увещаваха да се казва. Тогава Улнър се обърна към г-н Строс:

— Сигурен съм, че никой няма да възрази, ако един възрастен джентълмен като вас заеме място в една от лодките...

— Няма да тръгна преди другите мъже — каза той безапелационно.

Г-жа Строс се улови по-здраво за ръката му, потупа го нежно, усмихна се. След това двамата седнаха на палубни кресла.

Но повечето от жените се качваха в лодките: съпруги, ескортирани от мъжете си; самотни жени, придружени от кавалери, които доброволно бяха приели да се грижат за тях. Беше времето, когато в началото на едно трансатлантическо пътуване мъжете сами предлагаха услугите си на „беззащитните дами“. Особено сега *това* бе добре дошло.

Госпожа Уилям Т. Греъм, деветнадесетгодишната Маргрет и гувернантката ѝ госпожица Шутс бяха проводени в лодка № 8 от Хауърд Кейс — лондонски ръководител на фирмата „Векюм Ойл“, и младия Огъстъс Ръоблинг от Вашингтон — наследник на „стоманена фамилия“, който бе започнал свой собствен бизнес като директор на автомобилните заводи „Мърсър“ в Трентън, Ню Джързи. При спускането на лодката госпожа Греъм наблюдаваше Кейс, който се бе подпрял на леерите, палейки цигара и махайки ѝ за довиждане.

Г-жа Е. Д. Епълтън, г-жа Р. Д. Корнъл, г-жа Д. Мъри Браун и госпожица Ивънс, които се връщаха от семейно погребение в Англия, бяха под крилото на полковник Грейси, но някак си в тълпата той ги загуби и ги откри малко по-късно.

Вероятно полковникът отвличаше вниманието си с едновременните опити да се грижи и за г-жа Чърчил Кенеди — негова сътрапезница от корабния ресторант. Г-жа Кенеди се връщаше от Париж, където бе ходила, за да се види със сина си, претърпял самолетна катастрофа — нечувана новост за времето. Тя беше красива жена и всеки мъж би искал да я покровителства.

Едуард А. Кент — друг сътрапезник, я намери след сблъскването и тя му повери да пази миниатюра от слонова кост, която принадлежеше на майка ѝ. След това пристигнаха Хю Улнър и Бьорнстром Стефансон и ѝ помогнаха да се качи в лодка № 6. Улнър ѝ махна за довиждане, уверявайки я, че ще ѝ помогнат да се качи отново на борда, когато „Титаник“ *се стабилизира*. Малко по-късно дотичаха Трейси и Клинч Смит, които също търсеха г-жа Кенеди, но Улнър им каза с чувство на задоволство, че за нея са се погрижили и тя е вече в безопасност.

Междувременно наклонът на палубата бе станал по-стръмен и даже най-безгрижните започнаха да чувстват тревога. Някои премислиха и се устремиха надолу към кабините си, за да приберат останалите ценности. Бяха обаче неприятно изненадани. Селини Язбек намери кабината си напълно под водата. Същото откри и Гюс Коен. Викторин — френската прислужница на семейство Райърсън, имаше още повече неприятности. Тя намери кабината си още суха, но докато се суетеше наоколо чу превъртане на ключ и изведнъж се сети, че стюардът заключва вратата на спалнята, за да предотврати опити за грабеж. Нададе вик тъкмо навреме и предотврати заключването. Без да насилва повече щастието си, тя се върна на палубата с празни ръце.

Стана ясно, че на „Титаник“ му остава малко време. Томас Андрюз минаваше от лодка на лодка и подканяше жените:

— Госпожи, вие трябва веднага да се качите. Няма време за губене. Не избирайте лодката си. Не се колебайте. Бързо! Бързо!

Андрюз имаше всички основания да бърза. В такъв момент действията на жените бяха наистина непредсказуеми. Едно момиче, което чакаше да заеме място в лодка № 8 изведнъж закрепця:

— Забравих снимката на Джек. Трябва да я взема!

Всички протестираха, но тя се втурна надолу. След момент се появи със снимката и бе наблъскана в лодката.

Събитията се развиваха бързо, но все още спокойно. Вторият помощник Лайтолър имаше чувството, че си губи времето, докато старши помощникът Уайлд го караше да му помогне при търсенето на оръжие. Той бързо доведе капитана, Уайлд и първият помощник Мърдок до склада, където се пазеше оръжието. Уайлд тикна в ръката на Лайтолър пистолет и каза:

— Може да ти потрябва!

Лайтолър го постави в джоба си и бързо се върна на палубата при лодката.

Една след друга бързо запуснаха лодките в морето: №6 в 00:55 часа... № 3 в 01:00... № 8 в 01:10. Наблюдавайки ги, пътникът от първа класа Уилям Картър предложи на Хари Уайдънър да се качи в някоя лодка. Уайдънър поклати глава:

— Мисля, че ще остана на големия кораб, Били, да опитам късмета си.

Част от екипажа не бе настроена толкова оптимистично. Като видя, че главният стюард Летимър е сложил спасителната жилетка над палтото си, вторият помощник — стюард Уит го посъветва да го сложи отдолу — така се улесняваше плуването.

Четвъртият помощник Боксхол, който заедно със старши рулевия Роу продължаваше да изстрелва ракети, все още не можеше да повярва в случилото се:

— Наистина ли е толкова сериозно, капитане? — попита той.

— Така казва г-н Андрюз — отговори тихо капитан Смит, — че ни остава не повече от час, час и половина.

Лайтолър имаше по-точен измерител — стръмния, тесен авариев трап, който се спускаше от лодъчната палуба до палуба D. Водата бавно пълзеше нагоре по стъпалата и от време на време Лайтолър надникваше да провери колко стъпала по-нагоре се е качила. Виждаше се ясно, тъй като под бледозелената вода лампите все още блестяха.

Своеобразното му измерително устройство показваше, че времето лети. Евакуацията се ускори, но я забавяше се сега увеличаващият се наклон. Красива францужойка се препъна и падна при опита си да се покатери в № 9. По-възрастна жена в черна рокля въобще не успя да стъпи в лодка № 10. Тя падна между носа на лодката и борда на кораба. Тълпата ужасено ахна, но някой по чудо я улови за глезена. Други я придърпаха на долната палуба за разходки и тя се върна на лодъчната палуба за още един опит. Този път успя.

Някои пътници загубваха самообладание. Възрастна лейди вдигна голям шум в лодка № 9, разблъска всички и накрая избяга от лодката. Истериична жена безпомощно се блъскаше, опитвайки се да се качи в № 11. Стюардът Уитър се качи на леерите, за да ѝ помогне, но тя стъпи накриво и двамата се прекатуриха в лодката. Голяма, дебела дама стоеше и плачеше до лодка № 13:

— Не ме качвайте на лодката! Не искам! През целия си живот не съм била в открита лодка!

Стюардът Рей отхвърли протестите ѝ:

— Трябва да се качите, а ще бъде добре и да замълчите.

Планът лодките да се пълнят от долните трапове остана химера. Вратите въобще не бяха отворени. Лодките, които трябваше да чакат отдолу, отплаваха. Хората, които трябваше да се качат оттам, останаха забравени. Когато семейство Колдуел и някои други слязоха до заключения трап на палуба В, някой който не знаеше за плана, заключи вратата след тях. По-късно мъже от горната палуба откриха групата и им спуснаха стълба.

Недостигът на опитни моряци усилваше бъркотията. Част от най-опитните подкараха първите лодки. Други бяха изпратени със специални поръчения — да поставят фенери, да отварят прозорците на палуба А, да помагат при изстрелването на ракети. Шестима моряци пропаднаха без вест, когато отидоха да отворят долните трапове — те вече не се върнаха... Навярно бяха затворени някъде долу. Лайтолър започна да пести останалите хора — само по двама на спасителна лодка.

Лодка № 6 бе пристигнала вече до средата на борда на кораба, когато някаква жена се провикна:

— В лодката има само един моряк!

— Има ли между вас моряци? — попита Лайтолър хората на палубата.

— Ако желаете, аз ще отида — чу се глас от тълпата.

— Моряк ли сте?

— Яхтсмен.

— Ако сте достатъчно моряк да се спуснете по това въже, можете да отивате.

Майор Артър Годфри Почън — вицепрезидент на Кралския канадски яхтклуб, се хвана за въжетото и се плъзна към лодката. Той бе единственият мъж, на когото Лайтолър позволи да се качи в лодка през тази нощ.

На десния борд мъжете имаха по-голямо щастие. Мърдок продължаваше да настанява мъже там, където имаше място. Френският пилот Пиер Марешал и скулпторът Пол Шевре се покатериха в № 7. Няколко закупчици на Компанията „Гимбълз“ се

настаниха в № 5. Като дойде време да спускат лодка № 3, Хенри Слипър Харпър не само придружи жена си, но взе със себе си китайския си мопс Сун Ят-Сен и египетския драгоман на име Хамад Хасан, когото бе взел от Кайро на шега.

От същата страна, в сянката на № 13 несигурно стоеше д-р Уошингтън Додж. Стюардът Рей го забеляза и попита дали съпругата и синът му са заминали. Додж потвърди и Рей въздъхна облекчено, тъй като бе лично заинтересуван. Той бе обслужвал семейство Додж на „Олимпик“. Всъщност той бе причина те да са на борда...

— Не е време за философски размисли — извика Рей, — по-добре се качете тук. — И набута доктора в лодката.

В № 1 се работеше с изисканост. Сър Космо Дъф Гордън, съпругата и секретарката му, г-ца Франкатели, която лейди Дъф Гордън обичаше да нарича мис Френкс, попитаха Мърдок дали може да влязат.

— Да, разбира се, ще ми бъде изключително приятно — отговори Мърдок според думите на сър Космо. (От друга страна, наблюдателят Джордж Саймънс, който стоеше наблизко, остана с впечатлението, че Мърдок каза просто: „Да, скачайте!“) След тях дойдоха и бяха поканени да се качат двамата американци Абрахъм Соломън и С. Е. Х. Стендджъл. Стендджъл имаше затруднения при преминаването на леерите; най-накрая стъпи отгоре и се прекатури в лодката. Остроумният Мърдок се разсмя весело:

— Това е най-веселото нещо тази вечер.

Наоколо нямаше вече никого. Всички съседни лодки бяха заминали, а тълпата се бе преместила към кърмата. Натовариха петима пътници, Мърдок прибави шестима огняри, постави наблюдателя Саймънс начело и му каза:

— Стойте настрана от борда, и се върнете като ви повикам! — След това махна на стоящите до лодбалките мъже и те спуснаха № 1 — вътре имаше точно дванадесет души при капацитет четиридесет.

Смазочникът Уолтър Хърст наблюдаваше спускането на лодката от носовата палуба. Той си спомня киселата забележка:

— Ако спускат лодките, поне да качат някого в тях...

Долу в трета класа се намираха тези, които въобще нямаха възможност да достигнат до лодка № 1. Купища мъже и жени се тълпяха и в задната част, около главното стълбище на палуба D. Стояха тук доведени от стюардите. Отначало имаше само жени и семейства,

след това отпред се изсипаха мъже с багаж, идващи от „Скотланд Роуд“. Сега всички бяха наблъскани заедно — шумни и неспокойни, с изглед повече на затворници, отколкото на пътници, сред ниски тавани, оголени електрически крушки и равни бели стени.

Стюардът от трета класа Джон Едуард Харт водеше борба да си сложат спасителните жилетки. Нямаше голям успех по две причини: първо, защото ги успокояваше, че няма опасност; второ — защото повечето не разбираха бъкел английски. Преводачът Мълър правеше всичко възможно около скупчените финландци и шведи, но работата вървеше бавно.

В 00:30 часа дойде заповед да изпратят жените и децата на лодъчната палуба. Беше немислимо да се очаква, че те ще намерят пътя през лабиринта от проходи, които обикновено бяха заключени към трета класа, така че Харт реши да ги преведе на малки групи. Това отне известно време, но накрая конвойт бе организиран и тръгна...

Преходът бе продължителен — нагоре по широките стълби до дневния салон за трета класа на палуба В... по откритата палуба... през библиотеката на втора класа в помещенията на първа класа. След това по дългия коридор надолу покрай кабината на хирурга, частния салон за прислужници и пажове на пътниците от първа класа, до голямото стълбище към лодъчната палуба.

Харт заведе групата до лодка № 8, но с това работата му не свърши. Ако останат сами, ще се върнат вътре на топло.

Минаваше един часът, когато Харт се върна отново на палуба D, за да организира друга група. И сега не бе по-лесно. Много жени отказваха да тръгнат. От друга страна, сега пък мъже настояваха, но съгласно заповедите, които имаше, не можеше да става и дума за това.

Накрая Харт тръгна отново по същия дълъг път. Когато стигна до лодъчната палуба и доведе групата до № 15, бе 01:20. Нямаше време за още едно връщане. Мърдок му нареди да влезе в лодката и в 01:30 той отблъсна с втората си група.

Нямаше единно ръководство на действията. По един или друг начин обитателите на най-евтините кабинни преодоляха задънените проходи на палуба D и излязоха горе. Тук стояха и чакаха, без някой да им помогне или да ги насочи. Малкото прегради към техните покои бяха разрушени. Тези, които преминаха през отворите, забродиха по други места из кораба. Някои даже намериха пътя за лодъчната палуба.

Но повечето прегради си стояха спуснати. Усетилите опасност пътници трябваше със собствени сили да си пробиват път към лодките.

Като от мравуняк тънка нишка от тях залази по крана на палубата на кърмовия диптанк, пропълзя по стрелата му до помещенията на първа класа и след това се прехвърли през леерите на лодъчната палуба.

Някои се промушиха под опънатото на задната палуба въже, което стесняваше техния район към кърмата още повече от нормалните прегради. Веднъж преминели през него, бе сравнително лесно да се стигне до стълбището във втора класа и оттам до лодките.

Други някак си стигнаха до палубата за разходки във втора класа, но по-нататък не намериха пътя. Отчаяни, те прибегнаха до аварийния трап, предназначен за екипажа. Трапът бе близо до ярко осветените прозорци на ресторанта в първа класа „А ла Карт“ и готвейки се да се катерят нагоре, Ана Съблом и още едно момиче надникнаха вътре. Те се залюбуваха на красиво подредените в сребро и порцелан маси, заредени за следващия ден. Другото момиче гореше от желание да ритне стъклото и да влезе, но Ана я убеди, че после Компанията може да ги накара да плащат.

Много от третокласните пътници се изкатериха по друг аварийен трап от носовата част и след това продължиха по коридора на първа класа към лодките.

Други премахваха бариерите с удар, искайки да влязат. Третокласният пътник Даниел Бъкли се качваше по стъпалата, които водеха към вратата на първа класа, когато стоящ на стража моряк събори вървящия пред него човек. Побеснял, пътникът скочи на краката си и хукна нагоре по стъпалата. Морякът го погледна, заключи вратата и се скри. Пасажерът изкърти ключалката и влетя през вратата, мислейки как по-добре да отмъсти на моряка. Заедно с падналата врата в първа класа нахлуха Бъкли и дузина други хора.

На друго място моряк не пускаше Кети Джилнаф, Кейт Мълинс и Кейт Мърфи (на „Титаник“ като че ли всички ирландки се именуваха Катрин). Внезапно пътникът от трета класа Джим Фарел — огромен ирландец, съсед на момичетата в родното им място, сякаш изпълни коридора:

— За бога, моряко! — изрева той. — Отвори вратата и пусни момичетата да минат!

Това не бе молба, а мощно изригване на огромната сила на гласа му. За учудване на момичетата морякът безропотно се подчини.

Но с това премеждията на Кети Джилнаф не свършиха. Тя направи грешен завои, загуби приятелите си и се озова сама на палубата за разходка на втора класа, без да знае как да стигне до лодките. Палубата бе безлюдна, с изключение на един мъж, който се подпираше на леерите и гледаше намръщено нощта. Той ѝ позволи да се качи на раменете му и тя успя да се покатери на горната палуба. Когато най-после стигна на лодъчната палуба, лодка № 16 бе тръгнала надолу. Един мъж я предупреди — нямаше повече място.

— Но аз искам да съм със сестра си! — изплака Кети. Тя нямаше сестра, но помисли, че така може да умилостиви мъжа. Това подейства:

— Добре, влизай — въздъхна той и тя скочи в спускащата се към водата лодка — още един пътник от трета класа бе в безопасност.

Но на всеки спасен пътник от най-ниската класа се падаха стотици други, които безцелно се въртяха около носа, на юта, пред стълбището на палуба D. Някои останаха в кабините си — така младия Мартин Гелхар намери Мери Агата Глин заедно с четирите ѝ обезкуражени спътници. Той бързо ги придружи до лодка № 13 и се върна на палубата. Други го удариха на молитви. Минаващия през ресторанта на трета класа пътник Гюс Коен видя един час след сблъскването множество събрани пътници, някои от които с разпятия в ръцете.

Персоналът на първокласния ресторант „А ла Карт“ се намираше в най-трудно положение. Беше ни риба, ни рак. Очевидно бе, че не са пътници, но същевременно не се числяха и към екипажа. Ресторанта не принадлежеше на „Уайт Стар“, а бе концесия, дадена на мосю Гати. Така че служителите бяха без всякакъв статус. И за нещастие те бяха французи и италианци — обект през 1912 година на дълбоко англосаксонско подозрение.

Нямаха шанс още от самото начало. Стюардът Джонсън си спомня, че ги бе видял скупчени до кабините им в задната част на палуба D. Управителят Гати и помощник-готвачът Полковник Грейси Може бяха единствените, които се промъкнаха до лодъчната палуба. Дължеше се на цивилните им дрехи, заради които екипажът сметна, че са пътници.

Долу, в машинното отделение, никой не мислеше да напуска. Мъжете отчаяно се бореха да поддържат налягане на парата, за да светят лампите и да работят помпите. Главният механик Бел бе вдигнал водонепроницаемите врати след котелно отделение № 4 — като стигне водата до тук, щяха да ги затворят отново; междувременно бе много по-свободно да се движиш наоколо.

Смазочникът Фред Скот се опитваше да освободи свой колега, затворен в задния тунел зад една от вратите. Смазочникът Томас Рейнджър изключи последния от четиридесет и петте вентилатора — консумираха твърде много ток. Настройчикът Томас Патрик Дилън помагаше при влаченето на дълги парчета тръби от задните отделения, за да увеличат производителността на смукателната помпа в котелно отделение № 4.

В него настройчикът Джордж Кавел гасеше огъня в пещите. Енергията щеше да намалее, но когато водата достигне до № 4, няма да възникне експлозия. Бе около 01:20 и работата бе почти приключена, когато Кавел забеляза изпод металните плочи на пода да извира вода. Заработи по-бързо. Щом водата стигна до колене, той спря. Беше почти на върха на аварийния трап, когато се сети, че е изоставил колегите си. Слезе отново, за да установи, че всички си бяха отишли. С чиста съвест се изкачи обратно, този път завинаги.

Повечето от лодките бяха вече отплавали. Една след друга те се отдалечаваха от „Титаник“, блъскайки и пляскайки с веслата в гладкото като огледало море.

— Никога преди не съм държал весло в ръката си, но ми се струва, че мога да гребя — каза един стюард на г-жа Д. Стюарт Уайт в лодка № 8.

Погледите на всяка лодка бяха насочени към „Титаник“. Високите му мачти, четирите големи комина ярко се открояваха в яносинята нощ. Широките палуби за разходка и дългите редици от илюминатори пламтяха в светлина. От лодките се виждаше как хората се редят до леерите, чуваха се звуците на рагтайма в спокойния нощен въздух. Изглеждаше невъзможно нещо да се случи на този величествен кораб. Ето, те са вече в морето, а пред тях стои той. Окъпан в светлина от бака до кърмата, с изглед на празничен кейк.

Неуверено лодките се отдалечиха още малко. На тези, на които бе казано да чакат, греблата бяха вдигнати. За другите, на които бе

наредено да се отправят към неизвестния параход, чиито светлини блестяха в далечината, това бе началото на едно болезнено пътуване.

Параходът изглеждаше издевателски близко. Толкова близко, че капитан Смит нареди на хората в лодка № 8 да отидат до него, да оставят пътниците и да се върнат за други. По същото време той попита старши рулевия Роу, който държеше ракетния пистолет, дали знае морза. Роу отговори, че знае малко, и тогава капитанът каза:

— Повикайте този кораб и когато отговори, му предайте: „Ние сме «Титаник» и потъваме. Моля, пригответе всичките си лодки.“

Боксхол се бе опитал да установи връзка, но сега Роу желаше повече от всичко да опита късмета си. Между ракетните изстрели той викаше и викаше кораба. Нямаше отговор. Тогава Роу уведоми капитана, че му се вижда друга светлина откъм десния борд. Старият шкипер насочи далекогледа и вежливо каза на Роу, че това е планета. Хареса му обаче пламенността на младия рулеви и му отстъпи далекогледа да види сам.

В същото време Боксхол продължаваше да изстрелва ракети. Рано или късно странникът трябваше да се събуди.

На мостика на „Калифорниън“ вторият помощник Стоун и стажантът Гибсън брояха ракетите — към 00:55 часа бяха вече пет. Гибсън опита връзка по морза и към един часа вдигна отново далекогледа — точно навреме, за да види шестата ракета.

В 01:10 Стоун свирна в проговорната тръба и уведоми капитан Лорд. Той се заинтересува:

— Сигнали на Компанията ли са?

— Не знам — отговори Стоун, — но ми се струва, че ракетите са бели.

Капитанът му нареди да продължи да опитва с морза.

Малко по-късно Стоун подаде далекогледа на Гибсън и отбеляза:

— Погледни сега. Изглежда доста крив над водата — и светлините му са някак криви.

Гибсън внимателно разгледа кораба. Изглежда, че корабът бе накренен. Имаше, както той го наричаше, голям борд над водата. А Стоун, който стоеше редом с него, забеляза, че червената бордова светлина бе изчезнала.

„УБЕДЕН СЪМ, ЧЕ ТОЙ ЗАГИВА, ХАРДИ“

Другите кораби като че ли не разбираха. В 01:25 часа „Олимпик“ попита:

— Поехте ли курс на юг, за да ни срещнете?

Филипс търпеливо обясни:

— В момента товарим жените в лодките.

След това „Франкфурт“:

— Има ли вече други кораби около вас?

Филипс игнорира въпроса. Отново се обади „Франкфурт“, за да иска допълнителни подробности. Това преля чашата. Той скочи, почти крещейки:

— По дяволите, глупак такъв!

Отново:

— Какво ти става старче?

Той сърдито изчука в отговор:

— Глупако, гледай си дежурството и не се меси.

От време на време идваше капитан Смит — веднъж да предупреди, че електричеството отслабва... отново, за да каже, че корабът няма да издържи дълго... по-късно — да съобщи, че водата е достигнала машинното отделение. В 01:45 часа Филипс помоли „Карпатия“:

— Идвайте колкото е възможно по-бързо, старче! Водата в машинното отделение е чак до котлите.

Междувременно Брайд намести палто върху раменете на Филипс, после успя да му върже спасителна жилетка. Да му обуе ботушите обаче бе по-сложно. Филипс попита дали има останали лодки — иначе ботушите нямаше да му трябват.

Веднъж даже предаде станцията на Брайд и отида да види какво става. Върна се, клатейки глава:

— Нещата вървят зле.

Те действително изглеждаха зле. Морето бе покрило вече носовата палуба на „Титаник“... гърчеше се около крановете,

люковете, основата на мачтата... плискаше се в долната част на бялата надстройка. Грохотът на парата беше затихнал, изопващите нервите ракети спряха — но наклонът на палубата ставаше по-стръмен, а кренът наляво растеше.

В 01:40 старши помощник Уайлд изкрещя:

— Всички на десния борд да изправим кораба!

Пътниците и екипажа се струпаха и „Титаник“ тронаво застана отново на равен кил. Работата по лодките бе възобновена.

Лодка № 2 се приготви да отблъсне в 01:45. Стюардът Джонсън, чиито джобове бяха издути от портокали, се провикна към лодъчната палуба за бръснач, с който да среже въжетата. Морякът Мак Олиф му пусна един и извика:

— Потърси ме в Саутхемптън да ми го върнеш!

Мак Олиф бе вероятно последния човек на „Титаник“, сигурен в завръщането в Саутхемптън.

Първия помощник Мърдок знаеше повече. Вървейки заедно с главния стюард от втора класа Харди, той въздъхна:

— Убеден съм, че той загива, Харди!

Вече нямаше нужда хората да бъдат убеждавани в необходимостта да напуснат кораба. Пол Може — помощник-готвачът — скочи от десет фута височина в люлеещата се лодка. Някой от долната палуба се опита да го измъкне, но той се откопчи и бе в безопасност.

Пътникът от трета класа Даниел Бъкли, промъкнал се невредим през счупената врата и след това добрал се до лодъчната палуба, също реши да действа. Заедно с няколко други мъже той скочи в една лодка и плачейки, се сгуши в нея. Много от мъжете бяха измъкнати навън, но той намери отнякъде дамски шал и помоли г-жа Астор да го метне отгоре му. Маскировката „сработи“.

Друг млад мъж — почти момче — нямаше това щастие. Петия помощник го улови на една седалка на № 14 и той започна да се моли, убеждавайки го, че няма да заема много място. Лоу извади пистолета си, но момчето усили молбите си. Тогава Лоу смени тактиката, каза му да се държи като мъж и го измъкна навън. В този момент г-жа Шарлот Колийер и други жени от лодката започнаха да хлипат, а осемгодишната ѝ дъщеря Марджори усили шума, като се вкопчи в ръката на Лоу и зарева:

— О, господине! Не стреляйте! Моля ви, не убивайте бедния човечец!

На Лоу му трябваше доста дълга пауза, за да може да се усмихне и кимне успокоително. Момчето беше вече във и лежеше по лице върху бухта въже.

Но неприятностите с № 14 не бяха свършили. Друга вълна мъже нападна лодката. Морякът Скарот отби нападението им с румпела. Този път Лоу измъкна пистолета си и изкрещя:

— Ако още някой се опита, ще получи това!

Той гръмна три пъти покрай борда на кораба, докато лодката се спускаше надолу.

Мърдок едва удържаше натиска върху № 15. Той извика срещу тълпата:

— Назад! Назад! Първо жените!

В сгъваемата лодка В, която беше закачена на лодбалките на № 1, имаше още по-големи неприятности. Върху нея се нахвърли голяма орда. Двама мъже скочиха вътре. Ковчезникът Хърбърт Макелрой гръмна два пъти във въздуха. Мърдок извика:

— Излезте оттам! Опразнете лодката!

Хю Улнър и Бьорнстром Стефансон, привлечени от пистолетните изстрели, се втурнаха да помогнат. Измъквайки нахалниците за ръце, крака и каквото друго им попадне те освободиха лодката. Товаренето продължи.

Джек Тейър стоеше настрана заедно с Милтън Лонг — млад пътник от Спрингфийлд, Масачузетс. Бяха се запознали тази вечер на чаша кафе. След сблъскването Лонг, който пътуваше сам, се присъедини към семейство Тейър, но той и Джек загубиха старите в тълпата на палуба А. Сега тихо разговаряха какво да правят, предполагайки, че останалите членове на семейството бяха заминали вече с лодките. Те решиха да стоят настрана от лодка В. В тази суматоха бе невъзможно да се направи нещо. Но преценката им беше невярна. Постепенно нещата се изгладиха и накрая лодка В бе готова за спускане. Старши помощник Уайлд попита кой ще поеме командването. Чувайки това, капитан Смит се обърна към старши рулевия Роу, който още мигаше с морзовия прожектор, и му каза да поеме лодката. Роу скочи в нея и се приготви за спускане.

Президентът Брюс Исмей стоеше плътно до лодката и помагаше да я подготвят за спускане. Сега беше поуспокоен в сравнение с началото, когато Лоу го надвика — всъщност той вече се държеше като обикновен член на екипажа на „Титаник“.

Това бе обичайна роля за Исмей, но не и единствената. Понякога той предпочиташе роля на пасажер. От началото на рейса до сега се бе преобразявал вече няколко пъти. В Куинзтаун например беше нещо като суперкапитан. Определи на главният механик Бел скоростта, която искаше да поддържа през различните етапи на рейса. Премести времето за пристигане в Ню Йорк в сряда сутринта вместо във вторник вечерта. Даже не се посъветва с капитана.

След това, в открито море, Исмей беше предимно пътник, който се наслаждаваше на прекрасната кухня на ресторанта „А ла Карт“... шъфълборд... бридж... чай с кифли в неговия стол от лявата страна на палуба А.

Тази неделя той бе дотолкова член на екипажа, че да узнае за пристигналата от друг кораб радиограма за появата на лед. В ярко осветения слънчев Палм Корт, в момента, в който фанфаристът тръбеше за обяд, капитан Смит му подаде предупреждение от „Балтик“. По време на следобедна Исмей (който много обичаше да напомня на хората кой е) го измъкна от джоба си и помахаше с него на г-жа Райърсън и г-жа Тейър. В пушалния салон, преди вечеря, където залезът все още гореше през кехлибарено оцветените прозорци, капитан Смит поиска и си взе съобщението обратно. След това Исмей се отправи към ресторанта, безупречен във вечерното си облекло, приличащ много на пътник от първа класа.

След сблъскването отново се превърна в част от екипажа — с капитана на мостика... консултация с главния механик Бел... сега въпреки камшичните слова на петия помощник Лоу командваше около лодките.

Тогава му хрумна друга идея. В последния момент той внезапно се покатери в лодка В. Спуснаха я с четиридесет и двама души, включително и Брюс Исмей — просто един пътник.

Повечето от пасажерите се държаха различно. Уилям Т. Стед, независим както винаги, седеше и четеше самотен в пушалния салон на първа класа. На минаващия огняр Кемиш му се стори, че той възнамерява да остане на това място, каквото и да се случи.

Свещеникът Робърт Д. Бейтмън от Джаксънвил стоеше навън и наблюдаваше как снаха му г-жа Ада Болс се качва в лодката:

— Ако не те срещна пак на този свят — извика той, — ще те срещна на оня.

Когато лодката тръгна надолу той отвърза вратовръзката си и я хвърли към нея за талисман.

Джордж Уайдънър и Джон Тейър подпрени на перилата на лодъчната палуба, тихо си говореха за нещо. Обратно на догадката на младия Джек, баща му не беше в лодката и нямаше никакво намерение да ползва такава. Малко по-нататък Арчи Бът, Кларънс Мур, Артър Райърсън и Уолтър Дъглас стояха заедно мълчаливо. Майор Бът бе притихнал, нямаше пистолет, не вземаше активно участие в евакуацията и не беше на чело, както по-късно разказваше мълвата.

Още по-назад Джей Етс, описван като комарджия, който мечтае да извърши убийство по време на първия рейс, стоеше самотен и неприветлив. Той връчи на една от влизащите в лодка жени откъсната страница от джобно тефтерче, на което бе написано: „Ако се спасите, уведомете сестра ми, г-жа Ф. Д. Адамс от Финлей, Охайо. Загинал: Д. Х. Роджърс (това бе един от неговите псевдоними)“.

Съобщението на Бенджамин Гъгенхайм съдържаше повече подробности: „Ако нещо ми се случи, кажете на съпругата ми, че съм направил всичко възможно да изпълня своя дълг“.

Гъгенхайм наистина бе надминал себе си. Нямаше го пуловера, който му бе облякъл стюардът Ечиз. Беше без спасителна жилетка. Вместо тях той и неговия камериер носеха вечерно облекло:

— Ние сме в най-хубавите си дрехи — обясни той — и сме готови да потънем като истински джентълмени.

До тях имаше и няколко семейства. Усмихнато, семейство Алисън стоеше на палубата за разходка. Г-жа Алисън бе хванала малката Лорейн с едната си ръка, а съпруга си — с другата. Семейство Строс — прегърнати през кръста — стояха подпрени на леерите. Младо семейство от Запад чакаше в съседство; когато Лайтолър попита момичето дали иска да замине с лодка, то му отговори жизнерадостно:

— За нищо на света! Ние започнахме заедно и ако се наложи, ще свършим заедно!

Арчибалд Грейси, Клинч Смит и дузина други пътници от първа класа помагаха на екипажа да попълнят и последните лодки. Като помогнаха на госпожица Констънс Уилърд от Дулут, Минесота, да се качи в лодката, те ѝ се усмихнаха и ѝ казаха да запази смелост. Тя забеляза, че по челата им се стичаха вадички от пот.

Лайтолър също се потеше. Той хвърли връхната си дреха. Дори само по пуловер и пижама, пак беше подгизнал от усилената работа. Изглеждаше толкова необикновено в тази щипеща, студена нощ, че помощник-лекарят — вечен шегобиец извика:

— Здравей, Светлина! Горещо ли ти е?

Помощник-лекарят бе със стария д-р О'Лафлин, ковчежника Макелрой и неговия помощник Баркър. За момент към тях се присъедини Лайтолър. Те си стиснаха ръцете и си казаха: „Сбогом.“

Нямаше време за повече. Поглед към аварийния трап и Лайтолър видя, че водата вече е до палуба В, като се издигаше бързо нагоре. Но светлините светеха все така ярко... музиката все още бе рагтайм... ритъмът все така жив.

Останаха само две лодки. Едната от тях, № 4, създаваше проблеми през цялата нощ. Преди повече от час Лайтолър я спусна до палуба А, правейки сметка да качва хората оттам, но всички прозорци се оказаха затворени. След това някой забеляза, че лотът на „Титаник“ стърчи директно под лодката. Морякът Семейство Паркс и огнярят Джек Фоли се спуснаха да го отчупят, но срещнаха трудности при намирането на лом. Времето течеше. Лайтолър затича към другите лодки, оставяйки тази за по-късно.

Пасажерите, които чакаха за №4, бяха забравени за дълго. А сред тях бяха най-изтъкнатите пътници. Семействата Астор, Уайдънър, Тейър, Картър и Райърсън стояха през цялото време едно до друго. Когато Лайтолър за пръв път разпореди пътниците да се качват, група от жени, деца, прислужници и дойки се спусна на палубата за разходка в очакване да се качат. Като разбраха, че е невъзможно, те останаха, където бяха.

Много от съпрузите се пръснаха наоколо и повече от час цветът на обществото от Ню Йорк и Филадельфия чакаше, докато отворят прозорците и изчоплят лота. След това им наредиха да се качат на лодъчната палуба, но вторият стюард Дод ги върна веднага обратно. Отчаяната г-жа Тейър възкликна:

— Само ни кажете къде да отидем и ние ще го изпълним. Веднъж ни пратиха тук, сега ни връщат обратно!

Лайтолър се върна в 01:45 часа. Беше се изправил, стъпил с единия крак в № 4, а с другия на перваза на отворения прозорец. Някой постави столове от палубата до леерите, за да служат като стъпала. Мъжете застанаха така, че да промушват жените и децата през прозорците.

Джон Джейкъб Астор помогна на г-жа Астор да премине през отвора и попита може ли да я придружи. „Тя — каза той — се намира в деликатно състояние.“

— Не, господин е — отговори Лайтолър, — мъжете няма да влязат в лодките, докато не натоварим първо жените!

Астор попита за номера на лодката и Лайтолър каза:

— Номер 4!

Полковник Грейси бе уверен, че това е, за да намери жена си по-лесно след това. Лайтолър беше сигурен, че той замисля оплакване.

После дойде редът на семейство Райърсън. Артър Райърсън забеляза, че френската им прислужница Викторин е без спасителна жилетка. Той бързо свали своята и я закопча на нея. Г-жа Райърсън поведе сина си Джек към прозореца, но Лайтолър извика:

— Момчето не може да влезе!

Г-н Райърсън възмутено пристъпи напред:

— Разбира се, че момчето ще остане с майка си — то е само на тринайсет години.

Като го пусна да мине, Лайтолър изръмжа:

— Никакви други момчета!

В 01:55 часа № 4 бе във водата — само петнадесет фута по-надолу. Г-жа Райърсън бе шокирана, виждайки колко дълбоко е потънал корабът. Тя видя как водата прелива в големите правоъгълни отвори на палуба В, като носеше незакрепени малки мебели от луксозните апартаменти. След това погледна към палубата за разходки. Г-н Райърсън и г-н Уайдънър стояха още до леерите и гледаха към лодката. Изглеждаха съвсем спокойни.

Остана само една лодка. Сгъваемата лодка G бе окачена в лодбалките на № 2 и приготвена да приема хора. Нямаше никакво време. Светлините започнаха да тлеят с червеникава светлина. Някъде долу се разнесе шум на счупен порцелан. Джек Тейър видя олюляващ

се мъж, който държеше пълна бутилка джин „Гордънс“. Той я надигна и я пресуши.

— Ако някога се измъкна оттук — каза на себе си Тейър, — този сигурно никога няма да го срещна (в действителност той бе един от първите оцелели, които Тейър срещна).

Лайтолър взе всички предпазни мерки. Повечето от пътниците се бяха преместили към кърмата, но имаше една лодка... с 47 места... и 1600 души на борда на кораба. Той накара екипажа да се хване здраво за ръце и да образува широк кръг около лодка G. Имаха право да минават само жени.

Две бебета от мъжки полковник Грейси бяха донесени от бащата, подадени през живата преграда и поставени в лодката. Баща им се отдръпна в навалищата. Той се назова „г-н Хофман“ и каза на всеослушание, че е повел децата при близки в Америка. Истинското му име бе Наватрил и бе отвлякъл децата от жената, която го бе изоставила.

Хенри Б. Харис — театрален продуцент, придружи г-жа Харис до кръга. Казаха му, че не може по-нататък.

— Знам — въздъхна той, — ще остана.

Полковник Грейси долетя с г-н Джон Мъри Браун и г-ца Едит Ивънс — две от *беззащитните дами*, на които той бе предложил услугите си по време на пътуването. Той спря пред стената и пусна жените напред. Те стигнаха до лодката в момента, когато тя тръгна към водата. Госпожица Ивънс се обърна към г-жа Браун:

— Тръгнете първа. В къщи ви очакват деца!

Тя помогна на г-жа Браун да прескочи бързо леерите. Някой изкрещя да спускат и в 02:05 сгъваемата G — последната от всички лодки — се запуска към морето. Без Едит Ивънс.

Точно отдолу, на палубата, Хю Улнър и Бьорнстром Стефансон стояха самотни до перилата. Беше тежка нощ — помогнаха на г-жа Кенеди... опитаха се да спасят семейство Строс... издърпаха онези страхливци от лодка В. Тук, на палуба А, те също търсеха да помогнат на някого, но палубата бе напълно безлюдна. Светлините имаха червеникав отблясък.

— Този ъгъл става доста опасен — отбеляза Уилър, — нека да минем зад вратата в края.

Те тръгнаха напред, към отворената част на палубата за разходка. Още с влизането върху тях се изля от палубата вода, която покри вечерните им обувки и достигна до коленете им. Подпряха се на перилата. Само на девет фута по-надолу видяха спускащата се лодка G. Сега или никога.

— Да скочим в нея — извика Улнър, — на носа ѝ има много място.

Стефансон се прекатури, падайки на кълбо някъде отпред в носовата част. В следващата секунда Улнър го последва и падна в лодката, като половината от тялото му стърчеше навън. Още миг и сгъваемата G се удари във водата, отдаде въжетата. Като я отблъскваше, морякът Уилям Лукас викна на стоящата на палубата госпожица Ивънс:

— За вас ще спуснат специална лодка!

„СЕГА ТАКА ТРЯБВА“

Със заминаването на всички лодки на „Титаник“ настана странна тишина. Възбудата и объркването отшумяха и стотиците останали хора тихо стояха на горните палуби. Те се скупчиха в средата, опитвайки се да бъдат колкото е възможно по-далеч от леерите.

Джек Тейър стоеше с Милтън Лонг на десния борд на лодъчната палуба. Те гледаха празната лодбалка, ползвайки я като жалон на фона на небето, за да измерят бързината на потъване на кораба. Наблюдаваха и безплодните опити за освобождаване на двете сгъваеми лодки, вързани върху покрива на офицерските кабинни. Размениха си бележки до семействата. Понякога просто мълчаха.

Тейър си спомняше всичко хубаво, което бе преживял, и си представяше удоволствията, които никога нямаше да изпита. Мислеше за майка си и баща си, сестрите си и брат си. Чувстваше се толкова далече. Изпитваше жалост към себе си.

Полковник Грейси, който бе малко по-нататък, се чувстваше странно бездиханен. По-късно той доста натруфено обясняваше своето чувство — по неговите думи, присъщо често и за стария герой от Троя: „VOX FAUCIBUS HAESIT“. Но сега просто си каза: „Сбогом на всички в къщи.“

В радиорубката нямаше време за самосъжаление или Vox faucibus haesit.

Филипс все още работеше с радиостанцията, но напрежението на тока бе паднало много. Брайд стоеше наблизо и наблюдаваше как хората преобръщаха офицерските кабинни и гимнастическия салон да търсят останали спасителни жилетки.

В 02:05 часа капитан Смит влезе в радиостанцията за последен път:

— Приятели, вие изпълнихте достойно дълга си. Повече не сте в състояние да направите нищо. Напуснете кабината. Вече всеки трябва да се грижи за себе си.

Филипс го погледна за миг и отново се надвеси над апаратурата.

Капитан Смит опита отново:

— Погрижете се за себе си. Снемам ви от вахта — пауза, и той меко добави — сега така трябва...

Филипс продължи да работи. Брайд започна да събира документите. Капитан Смит се върна на лодъчната палуба и минавайки от човек на човек простичко им казваше нещо. На огняря Джеймс Макган:

— Хайде момчета, сега всеки е сам за себе си!

Същото каза и на машиниста Алфред Уайт.

На стюарда Едуард Браун:

— Хайде, момчета, помогнете на жените и децата и помислете после и за себе си.

На мъжете върху покрива на офицерските кабинни:

— Вие изпълнихте дълга си, момчета. Сега всеки за себе си!

След това се върна на мостика.

Някои послушаха капитана и скочиха зад борда. Нощният пекар Уолтър Белфорд се изхвърли колкото може по-надалеч и в седящо положение цопна във водата, като оръдейно гюлле. Той винаги потръпва и си поема рязко въздух, като си спомни за унищожителния студ на онази вечер.

Смазочникът Фред Скот, току-що излязъл от котелно отделение № 4, се опита да се спусне по едно от висящите празни въжета от лодките, но го изпусна и се просна по корем във водата. Прибра го лодка № 4, която бе до кораба и с гребане се мъчеше да излезе от обсега на летящите от кораба варели и палубни столове.

Стюардът Кънингъм направи мощен скок и също успя да стигне до № 4. Но по-голямата част от екипажа остана на кораба. На покрива на офицерските кабинни Лайтолър забеляза настройчика Хеминг, който работеше нещо по сгъваемите лодки, макар че той отдавна трябваше да е заминал като част от екипажа на лодка № 6.

— Защо си тук, Хеминг?

— О, има още много време, сър!

Недалеч двама млади стюарди безгрижно наблюдаваха как работят Лайтолър, Хеминг и другите. В избледняващата светлина на лодъчната палуба техните колосани бели сака се открояваха на фона на леерите. Те обсъждаха колко дълго ще издържи корабът. Петнайсетина разносвачи от първа класа, пръснати около лодъчната палуба, също се

чувстваха добре — беше им приятно, че никой не им пречеше да пушат свободно. Наблизо инструкторът по гимнастика Т. У. Макколи — жизнен малък мъж в бял фланелен костюм, обясняваше защо не носи спасителна жилетка — тя държеше над водата, но забавяше движенията; той чувстваше, че ще може да плува по-далеч без нея.

Край предния вход до голямото стълбище, между първия и втория комин, оркестърът — в спасителни жилетки над палтата стържеше в ритъма на рагтайма.

Пътниците бяха съвсем спокойни със своите жилетки. Фредерик Хойт проводи жена си в лодка G, гмурна се във водата и заплува към мястото, където очакваше да премине лодката. И не сбърка. След няколко минути лодка G се приближи и той бе изтеглен вътре.

През остатъка от нощта, мокър до кости, той упорито гребеше, за да не замръзне.

Но по-голямата част от пътниците просто чакаше или спокойна се разхождаше по лодъчната палуба. Високопоставените членове на нюйоркското и филаделфийското общество се държаха един за друг — Джон Б. Тейър, Джордж и Хари Уайдънър, Дон Уилямс, а по-малките светила като Клинч Смит и полковник Грейси обикаляха наоколо. Астор повечето време се усамотяваше, а семейство Строс стоеше на палубни столове.

Джек Тейър и Милтън Лонг спореха дали да скочат. Използваната като мерител лодбалка показваше, че „Титаник“ вече потъва бързо. Тейър искаше да скочи и хване висящото крепително въже от спасителна лодка, за да се спусне по него и след това да доплува до лодките, които се мержелееха на 500 или 600 ярда. Той бе добър плувец. Лонг, не толкова добър, бе против и убеждаваше Тейър да не опитва.

В по-предната част полковник Грейси даде джобното си ножче на групата, която се бореше с вързаните за офицерските кабинети сгъваеми лодки. Тя имаше големи затруднения и Грейси се чудеше защо.

Някои от третокласните пасажери вече си бяха пробили път до лодъчната палуба, а други се носеха към постепенно издигащата се кърма. Ютът, обикновено зона за трета класа, изведнъж бе станал привлекателен за всички категории хора.

Олаус Абелзет бе един от стигналите до лодъчната палуба. През по-голямата част от вечерта той бе на кърмата, заедно със своя

братовчед, зет и две норвежки. Те наедно с другите мъже и жени, обитаващи бордеите на кораба, безцелно чакаха някой да им каже какво да правят.

Около 01:30 един офицер отвори порталната врата към първа класа и поведе жените към лодъчната палуба. Към 02:00 бяха пуснати и мъжете. Много от тях предпочетоха да останат където бяха — очевидно бе, че тази част ще потъне последна. Но Абелзет, братовчедът и зет му тръгнаха да проверят дали няма останала спасителна лодка. Когато стигнаха, видяха, че последната отблъсква от борда. Сега стояха смутени, че се намират в първа класа, и объркани от обстоятелствата, които ги доведоха до тук. Абелзет наблюдаваше екипажа, който се опитваше да освободи сгъваемите лодки. Един офицер, търсец помощници, се провикна:

— Има ли сред вас моряци?

Абелзет бе прекарал шестнадесет от своите двадесет и седем години на море и почувства, че трябва да се обади, но братовчед му и зет му го помолиха:

— Не отивай. Нека останем тук заедно!

Така и направиха. Чувстваха се неловко и повечето време мълчаха. Още по-неловко им стана, когато г-н и г-жа Строс дойдоха близо до тях.

— Моля те — казваше старият джентълмен — влез в спасителната лодка и ще бъдеш спасена.

— Не, остави ме да бъда с теб — отговори тя.

Абелзет се обърна настрани.

Угнетената тишина в безлюдните корабни помещения сякаш преживяваше собствена драма. Кристалните полилеи на ресторанта „А ла Карт“ висяха под невероятен ъгъл, но все още ярко горяха, осветявайки бежовите панели от френски орех и оцветения в розово килим. Някои от малките настолни лампи се бяха преобърнали върху абажурите от розова коприна, а в кухнята ровеше човек, навярно за да се подкрепи с нещо.

Салонът с голямата камина в стил Людовик XIV беше тих и пуст. Палм Корт бе също тъй безлюден — един пасажер откри, че е трудно да се повярва в следното: само преди четири часа тук бе пълно със скъпо облечени дами и господа, пиещи вечерното си кафе и слушащи

камерна музика, изпълнявана от същите музиканти, които сега свиреха весели песни горе, на лодъчната палуба.

Пушалният салон не бе съвсем празен. Един стюард надникна в него към 02:10 и учудено видя самотно стоящия Томас Андрюз. Спасителната му жилетка бе небрежно захвърлена върху зеленото сукно на масата за карти, ръцете му бяха скръстени върху гърдите; погледът безжизнен, стойката и енергията му бяха изчезнали. Момент почтително мълчание и стюардът плахо се намеси:

— Няма ли да направите опит да се спасите, г-н Андрюз?

Нямаше отговор, дори следа, че е чул какво му се казва. Строителят на „Титаник“ просто се взираше отсреща. Върху облицованата с махагон стена срещу него висеше голяма картина, наречена „Приближаването към Новия свят“.

На палубите отвън тълпата още чакаше; оркестърът още свиреше. Една шепа хора се молеха заедно със свещеника Томас Р. Байлз — пътник от втора класа, други изглеждаха унесени в мисли.

Имаше върху какво да се мисли. За капитан Смит това бяха четирите ледови предупреждения, получени през деня — петото, което той може би не видя, казваше точно къде да се очаква айсберг. Също така термометърът, показващ в 07:00 часа 43 градуса по Фаренхайт, и неговия спад на 32 градуса в 10:00 часа. Или температурата на водата, която в 10:30 часа спадна на 31 градуса.

Радиооператорът Джек Филипс можеше да изрови от паметта си шестото ледово предупреждение — когато „Калифорниън“ се намеси в 23:00 часа и Филипс му каза да млъкне. То даже не стигна до мостика.

Джордж К. Клифърд от Бостън изпитваше скръбно задоволство, спомняйки си за направената допълнителна застраховка живот преди рейса на стойност 50 000 долара.

Мисълта на Айсидор Строс бе насочена към иронията на неговото завещание. Специално изречение приканваше г-жа Строс да бъде „малко егоистична, да не мисли винаги само за другите“. През всичките тези години тя беше толкова самопожертвувателна, че той специално искаше тя да се наслади на живота след неговата смърт. Сега качествата ѝ, на които той се възхищаваше толкова много, попречиха на сбъдването на последното му желание.

Някои малки неща чак сега изплуваха в съзнанието на хората.

Едит Ивънс си спомни гадателя, който веднъж ѝ предсказа „да се пази от водата“. Уилям Т. Стед бе обхванат от мисълта за някой, който хвърляше котки през прозореца на последния етаж. Чарлз Хейс само преди няколко часа проповядваше, че скоро ще дойде времето на „най-голямата и най-страхотна морска катастрофа“.

Двама мъже се чудеха какво правят тук. Арчи Бът не искаше да заминава за чужбина, но се нуждаеше от почивка и Франк Милет подтикна президента на САЩ Тафт да изпрати Бът с послание до папата — хем официален бизнес, хем цяла пролет в Рим. Старши помощникът Уайлд също не възнамеряваше да бъде тук. Той беше титуляр на „Олимпик“, но „Уайт Стар Лайн“ го прехвърли в последната минута, само за този рейс. Считаха, че неговия опит ще бъде полезен при усвояването на новия кораб. Уайлд го прие като щастлива почивка.

В радиорубката Филипс се мъчеше да продължи работата си с радиостанцията. В 02:10 той предаде два пъти буквата „В“, за да настрои по-добре антената — сигналът бе едва чул от „Вирджиниън“. Брайд направи последната си обиколка. Като се върна, намери в рубката припадаща дама. Брайд ѝ даде стол и чаша вода и тя седна задъхана, докато нейният съпруг ѝ правеше вятър. Дойде на себе си и мъжът ѝ я отведе.

Брайд влезе зад пердето, където той и Филипс спяха. Събра всички дребни пари, хвърли поглед към неоправената койка и се върна обратно. Филипс, напълно погълнат от работата, още стоеше прегърбен над радиостанцията. Но в стаята имаше огняр, който предпазливо отвързваше спасителната жилетка на Филипс.

Брайд се нахвърли върху огняря, Филипс мигновено се изправи и тримата мъже се сборичкаха в рубката. Накрая Брайд обви ръце около кръста на огняря, а Филипс замахваше и замахваше, докато мъжът се свлече безжизнен в ръцете на Брайд.

Минута по-късно те чуха морето да клокочи по коридора на палуба А и да плиска по мостика. Филипс извика:

— Хайде, да се махаме!

Брайд пусна огняря и двамата мъже изтичаха на лодъчната палуба. Огнярят остана да лежи, където беше паднал.

Филипс изчезна назад. Брайд закричи напред и се присъедини към мъжете на покрива на офицерските кабинни, които се опитваха да

освободят сгъваемите лодки А и С. Беше смешно тук да се държат лодки, особено когато бяха само двама души за 2207 души. При наклонена палуба като тези бе така трудно да спуснат В и G, които бяха поставени редом до предните лодбалки. Докато с А и С бе въобще невъзможно да се направи нещо.

Но екипажът не загуби кураж. Ако лодките не могат да се спуснат с лебедки, може да се създадат условия поне да изплават. Работеха изнурително — Лайтолър, Мърдок, настройчикът Хеминг, стюардът Браун, смазочникът Хърст и дузина други.

На левия борд Хеминг се бореше с окачващия блок на лодка С. Само ако можеше да изглади една гънка във въжетото, той беше сигурен, че ще може да я пусне. Накрая оправи въжетото, подаде блока на шестия помощник Муди, който стоеше на покрива, но Муди извика:

— Не искаме блока; ще оставим лодката на палубата.

Хеминг не виждаше тогава как ще освободят С, скочи и отплува. В същото време лодката бе избутана до края на покрива и плъзната по няколко весла до палубата. Приземи се с дъното нагоре.

На десния борд имаха подобна разправия с лодка А. Някой подложи дъски, като ги подпря на стената на офицерските кабинни, и те спуснаха лодката от покрива с носа надолу. Бяха далеч от успеха, тъй като „Титаник“ имаше силен крен на левия борд и те не можеха да изблъска лодката нагоре *по стръмното* до края на палубата.

Мъжете теглеха двете лодки, когато в 02:15 мостикът се гмурна под водата и морето се втурна назад до лодъчната палуба. Полковник Грейси и Клинич Смит се обърнаха и се насочиха към кърмата. Само след няколко крачки бяха внезапно шокирани от неочакваната тълпа мъже и жени, които сякаш извираха отдолу. Изглеждаха на пътници от трета класа.

В този момент капелмайсторът Хартли вдигна лъка на цигулката си. Рагтаймът престана и звуците на един от химните на англиканската църква — „Есен“ — потекоха по палубата и отлитнаха далеч в тихата нощ над водата.

В лодките жените слушаха и се чудеха. От далеч всичко това изглеждаше момент на величествена агония. От близо беше различно. Мъжете чуваха музиката, но не ѝ обръщаха внимание. Събитията бяха твърде драматични.

— Спасете ме! Спасете ме — извика една жена на Питър Дейли — представител на лондонската фирма „Хез енд Сонс“ в Лима, който наблюдаваше как водата нахлува върху палубата, където стоеше.

— Уважаема госпожо — отговори той, — сама се спасете. Сега само господ може да ви спаси.

Тя го молеше да ѝ помогне да скочи във водата и като се замисли още веднъж, той реши, че трябва да направи нещо. Бързо я хвана за ръката и ѝ помогна да се прехвърли през борда. Самият той също скочи и голяма вълна, която премина над лодъчната палуба, го изхвърли далеч от кораба.

Водата се пенеше и завихряше около краката на стюарда Браун, който с пот на челото се мъчеше да придърпа лодка А до края на палубата. После разбра, че повече опити не са необходими — лодката бе изплавала. Той скочи вътре... преряза кърмовите въжета... извика някой да освободи носа... и в следващия момент бе отнесен от същата вълна, която изхвърли Питър Дейли.

Носът на „Титаник“ потъваше все по-надолу и надолу, а кърмата му бавно се извисяваше нагоре. Но той се движеше и напред. Това движение образува вълната, която повали Дейли, Браун и дузина други.

Лайтолър наблюдаваше вълната от покрива на офицерските кабинни. Той видя тълпите, които се изтеглиха нагоре по палубата. Забеляза и как по-пъргавите се спасиха незасегнати, а по-тромавите бяха настигнати и погълнати. Знаеше, че този вид отстъпление само продължава агонията. Той се обърна с лице към носа и се гмурна във водата. Като излезе на повърхността видя точно пред него коша за наблюдение наравно с водата. Бе обхванат от сляп инстинкт и за момент се насочи към него като диреше безопасност. След това се опомни и се опита да се отдалечи от кораба. Но водата се изля във вентилационните тръби до предния комин и го засмука, притискайки го към замрежения отвор на въздушната шахта. Молеше се мрежата да издържи. И се чудеше колко дълго сам ще изтърпи в това състояние.

Той никога не научи отговора. Гореща въздушна вълна някъде дълбоко от долу изригна от вентилатора и го изхвърли на повърхността. Задъхан и плюещ, накрая се отскубна настрана.

Харолд Брайд си правеше сметката. Когато го блъсна вълната, той сграбчи ключ за весло в лодката С — обърната с дъното нагоре

върху лодъчната палуба, в близост до първия комин. Брайд, лодката и дузина други хора бяха пометени заедно. Сгъваемата лодка остана преобърната и Брайд започна да се бори с нея.

Полковник Грейси нямаше същия усет към морето. Той остана в навалищата и скочи едновременно с вълната — беше почти както в Нюпорт. Издигайки се върху гребена ѝ, той се залови за основата на железния леер върху покрива на офицерските кабинни. Повдигна се нагоре и легна по корем в основата на втория комин. Преди да се изправи покривът също се скри под водата. Грейси се завъртя продължително в образувалия се водовъртеж. Опитва се да се прилепи до леера, но разбра, че той го дърпа надолу. С мощно ритване се отблъсна и се отдалечи под водата на безопасна дистанция.

Джон Колинс не можеше да се противопостави на вълната. Държеше бебе в ръцете си. Пет минути вече той и палубният стюард се опитваха да помогнат на пътничка от трета класа с две деца. Отначало чуха, че на левия борд има лодка. Затичаха натам, но този път им посочиха десния борд. Стигайки до него, някой им каза, че най-големия шанс за тях е кърмата. Объркани, те се спряха нерешително — Колинс, държеше едно от бебетата — когато вълна ги отнесе през борда. Той никога вече не видя другите, а детето бе изтръгнато от ръцете му.

Джек Тейър и Милтън Лонг също видяха приближаването на вълната. Те стояха до леерите на десния борд, срещу втория комин, опитвайки се да се запазят от увличане в бягащата към кърмата тълпа. Вместо да се отправят към по-високо място, те почувстваха, че е дошло времето да скочат във водата и да отплуват. Стиснаха си ръцете и си пожелаха щастие. Лонг стъпи върху леера, а Тейър го прекрачи с единия си крак и започна да разкопчава палтото си. Лонг, вече от другата страна, като държеше леерите с ръце, погледна към Тейър и го попита:

— Идваш ли, приятелю!?

— Давай напред! — успокои го Тейър — Идвам веднага.

Лонг се плъзна надолу с лице към кораба. Десет секунди по-късно Тейър прехвърли и другия си крак през перилата и седна с лице навън. Намираше се на около десет фута над водата — след това с рязко отблъскване скочи колкото се може по-далеч.

От двата способа за напускане на кораба успешен беше този на Тейър.

Вълната въобще не стигна до Олаус Абелзет. Той стоеше твърде назад, до четвъртия комин. Вместо надолу тази част на кораба се издигаше по-високо и по-високо. С издигането му Абелзет дочу избухвания и гърмежи... серии приглушени трясъци... чупене на стъкло... тракането на плъзгащите се по палубата столове.

Наклонът на палубата стана толкова стръмен, че хората повече не можеха да стоят изправени. Те падаха и Абелзет ги наблюдаваше как се плъзгаха във водата. Абелзет и роднините му увиснаха вкопчени в едно въже от лодбалките.

— По-добре да скочим, иначе ще ни засмуче — подканяше зетят.

— Не още. Шоуто не бе достатъчно, така че да погледаме още.

— Трябва да скачаме — дойде нов вик, но Абелзет бе твърд.

— Не, не още.

След няколко минути водата бе само на пет фута и най-последната тримата скочиха, държейки се за ръце. Те се появиха, пръхтейки на повърхността — Абелзет безнадеждно омотан в някакво въже. Трябваше да си освободи ръцете, за да размотае въжето, а братовчед му и зет му бяха отнесени от водата, но си каза: „Загубен съм.“

Във въртележката от въжета, палубни столове и диво завихрена вода, никой не знаеше какво се случи с повечето от хората. От лодките те изглеждаха вкопчени като малки рояци пчели за палубни помещения, винтове и вентилатори. Отблизо бе трудно да се разбере какво става, макар че — невероятно — лампите все още горяха, хвърляйки мъглива светлина.

В историите, които се разказваха по-късно, поведението на Арчи Бът бе описано в дузина различни варианта — всички галантни, но нито един не отговарящ на истината.

Според един вестник г-ца Мари Янг — учителка на децата на Мари Рузвелт, си спомня как той ѝ извикал:

— Сбогом, мис Янг, поздравете близките ми в къщи.

Същият вестник цитира думите на г-ца Янг, според която тя е видяла айсберга един час преди сблъскването.

В интервю с г-жа Хенри Б. Харис Арчи Бът е описан като непоклатим стълб — използващ юмруците си на едно място, държащ се като по-голям брат на друго, имащ през цялото време за цел да

ликвидира неуредиците. Въпреки това работещите с лодките Лайтолър, Грейси и другите въобще не го видяха. Г-жа Уолтър Дъглас си го спомня към 01:45 часа настрана, близо до лодка № 2.

Подобен бе случаят с Джон Джейкъб Астор.

Бръснарят Огъст Х. Вейкмън описва последните мигове с големия милионер. Според него те са разговаряли за дребни, прости неща, както това обикновено става на бръснарския стол. А има неща, които звучат още по-изтъркано.

— Аз го попитах има ли нещо против да се ръкува с мен. Той каза: „С най-голямо удоволствие“.

В допълнение бръснарят Вейкман казва, че е напуснал кораба в 01:50 — половин час по-рано от истинското време.

Краят на Бът и Астор е описан в разказ на данъчния агент на Сан Франциско Уошингтън Додж. „Те слязоха на мостика рамо до рамо. Не можех да ги сбъркам“ — цитират негови думи вестниците. А в това време д-р Додж се намираше в лодка № 13, на половин миля от кораба.

Но нито един не знае какво всъщност се е случило с капитан Смит. След време хората разправяха, че се е разстрелял, но за това нямаше никакви доказателства. Точно преди края на „Титаник“ стюардът Едуард Браун го е видял да се качва на мостика, още с мегафон в ръката. Минута по-късно настройчикът Хеминг надникна на мостика и го намери празен. След потъването на кораба огнярят Хари Синиър го видял във водата, държейки дете. Всичко това, събрано заедно рисува картина много по-изразителна от едно самоубийство — образ на човек-борец, който веднъж беше казал: „Никога няма да престана да се учудвам на някои неща, особено когато наблюдавам от мостика кораб, който се издига нагоре, а после се забива в прегръдките на морето, пробвайки си път през и над огромни вълни. Един човек не може да надживее това.“

Видяното и невидяното, великото и нищожното се смесваха в едно, тъй като носът на кораба се забиваше все по-дълбоко, а кърмата изплаваше нагоре. Тежките звуци на химна „Есен“ бяха погребани в кълбото от падащи музиканти и музикални инструменти. Светлините изгаснаха, примигнаха отново и после угаснаха завинаги. Над задната мачта остана високо да блещука само един самотен газов фенер.

Приглушеният грохот и звънът на чупещо се стъкло станаха по-силни. Сред водата се разнесе продължителен тътен от движението на

всичко, което не беше закрепено.

Никога не е имало такава смесица: 29 котли... ювелирното копие на „Рубаят“... 800 каси необелени кестени... 15 000 бутилки ейл и сталт... огромни котвени вериги (всяко звено с тегло 175 фунта)... 30 каси принадлежности за голф и тенис — ракети, предназначени за А. Г. Сполдинг... гардеробът на Елеонор Уайдънър... тонове въглища... тенекиената кутия на майор Почън... 30 000 пресни яйца... дюзини опаковани палми... пет рояла... малък будилник от В-38... масивна попивателна от сребро.

Тътенът продължаваше да се усилва: безразборно падащи решетки... бръшлянени кошове и плетени столове в „Кафе Паризиен“... палки за шьфълборд... телефонната централа с петдесет поста... два бутални двигателя и революционното изобретение — турбина с ниско налягане... 8 дюзини тенис-топки за „Р. Ф. Дауни енд К“, каса фин порцелан за Тифани, кутия ръкавици за Маршал Фийлд... забележителната машина за сладолед от палуба G... новото „Рено“ на Били Картър... шестнадесетте сандъка на Райърсън, красиво опаковани от Викторин.

С увеличаването на наклона се срути предният комин. Удари се във водата зад десния борд, предизвиквайки дъжд от пръски и трясък, който надви царящия шум. Смазочникът Уолтър Хърст, борещ се с водовъртежите бе полуослепен от саждите. Той се отърва щастливо, други плувци бяха погребани под тонове стомана. Но падащият комин оказва неоценима помощ на Лайтолър, Брайд и другите, които се опитваха да преобърнат сгъваемата лодка С. Удряйки се в близост до лодката той я изхвърли на около 30 ярда и обърна корпуса ѝ в нормално положение.

Сега „Титаник“ стоеше перпендикулярно на водата. От третият комин назад корабът стърчеше във въздуха. Грите му винта от които капеше вода, заблестяха даже в тъмнината. На лейди Дъф Гордън гледката ѝ изглеждаше като черен пръст, насочен към небето. На Харолд Брайд — като патица, която току-що се е гмурнала.

Хората в лодките не можеха да повярват на очите си. Повече от два часа бяха наблюдавали „Титаник“, надявайки се на невъзможното, докато той потъваше и потъваше. Когато водата достигна до червената и зелената бордови светлини, те разбраха, че краят е близо, но никой не беше си представял, че ще стане така: неземан грохот, стърчащ под

90 градуса черен корпус, фон от блестящи като на новогодишна картичка звезди.

Някои не го гледаха. В лодка В президентът Исмей се приведе над веслото — не можеше да понесе гледката. В лодка 1С Е. Хенри Стенджъл обърна гръб:

— Не мога да гледам повече!

В № 4 Елизабет Юстис зарови лице.

След две минути шумът накрая престана и „Титаник“ се задържа в района на кърмата. След това бавно тръгна към дъното под наклон. С плъзгането набираше скорост. Когато морето се затвори върху кърмовия флагщок, корабът бе набрал скорост, която предизвика леко вълнение.

— Потъна! Това беше краят му! — въздъхна някой до наблюдателя Ли в лодка 13.

— Потъна! — в просъница чу г-жа Ада Кларк някого от лодка № 4. Бе толкова измръзнала, че не му обърна внимание. Повечето от жените бяха в същото състояние. Стояха унесено, като ударени от гръм, без емоции. В лодка № 5 третият помощник Питмън си погледна часовника и обяви:

— Часът е 2:20.

На десет мили, на „Калифорниън“, вторият помощник Стоун и стажантът Гибсън наблюдаваха бавното изчезване на странния кораб. През цялата вахта той ги бе държал като омагьосани — по начина на изстрелване на ракетите, по странното положение спрямо водата. Гибсън отбеляза, че според него ракетите не са изстрелвани за развлечение. Стоун се съгласи:

— Кораб няма да изстрелва ракети в нощта без нищо.

Към два часа светлините на непознатия кораб изглеждаха много ниско на хоризонта и двамата мъже помислиха, че се отдалечава.

— Обади се на капитана — заповяда Стоун — и му кажи, че корабът се загубва по посока югозапад. Изстрелял е общо осем ракети.

Гибсън влезе в навигационната рубка и предаде съобщението. Капитан Лорд погледна сънливо от дивана:

— Всички ракети ли бяха бели?

Гибсън каза да и Лорд го попита колко е часът. Гибсън отвърна, че корабният часовник показва 02:05. Лорд се обърна на другата страна, а Гибсън се върна обратно на мостика.

В 02:20 Стоун реши, че другият кораб окончателно се е скрил и почувства, че трябва сам да каже на капитана. Съобщи новината в проговорната тръба и продължи да изучава празната нощ.

„НЯМА Я ВЕЧЕ КРАСИВАТА ТИ НОЩНИЦА“

След като морето се затвори над „Титаник“, лейди Космо Дъф Гордън се обърна към секретарката си мис Франкатели:

— Няма я вече красивата ти нощница!

Много повече неща от нощницата на мис Франкатели бяха изчезнали в тази априлска нощ. Дори повече от най-големия лайнер в света, неговия товар и живота на 1502 души.

Никога повече хората няма да захвърлят кораб в ледено поле без предупреждение, уповавайки се на няколко хиляди тона занитено желязо. От сега нататък атлантическите лайнери ще приемат съобщенията за айсберги сериозно, ще ги избягват или ще намаляват скоростта си. Никой няма да вярва повече в *непотопяеми кораби*.

Айсбергите вече също няма да прорязват океана незабелязани. След гибелта на „Титаник“ американското и английското правителства ще основат Международния леден патрул, а днес катерите на бреговата охрана направляват случайните айсберги, които са се отклонили към океанските пътища. Зимният маршрут като допълнителна предохранителна мярка бе преместен по на юг.

Няма да има вече лайнери с частично работещи радиостанции. От сега нататък всеки пътнически кораб ще носи 24-часова радиовахта. Случаят със Сирил Евънс, спящ само на десет мили от събитието, няма да се повтори.

Това е последният път, когато лайнер излиза в морето без достатъчно спасителни средства. 46 328-тонният „Титаник“ плаваше в съответствие с безкрайно остарели правила за безопасност. Изискванията към спасителните средства се определяха по абсурдна формула; всеки британски кораб над 10 000 тона трябваше да носи 16 спасителни лодки с обем 5 500 кубофута и достатъчно количество спасителни плотове в размер на 75 процента от обема на лодките.

За „Титаник“ това правеше 9 625 кубофута. Съгласно правилата той трябваше да има спасителни лодки само за 962 души. В

действителност лодките бяха за 1 178 души — „Уайт Стар Лайн“ даже се оплакаха, че никой не е оценил тяхната предвидливост. Простата сметка показва, че спасителните средства са могли да поемат само 52 процента от намиращите се на борда 2 207 души или само 30 процента от пълния капацитет на кораба. Отсега нататък правилата и формулите бяха прости — място в спасителните лодки за всеки.

Това бе краят на едно класово разделение при пълненето на лодките. „Уайт Стар“ винаги го отричаше и следователите подкрепяха. Сега има неоспорими доказателства, че най-потърпевши бяха пътниците от трета класа: Даниел Бъкли не можеше да отиде в първа класа... Олаус Абелзет можа да напусне юта чак след отплаването на последната лодка... стюардът Харт съпроводи две малки групи жени до лодките, докато стотици други бяха затворени долу... едни пълзяха по крана от долната задна палуба... други се катереха по отвесни трапове, за да се измъкнат от предната част на кораба.

Ами хората, които полковник Грейси, Лайтолър и останалите видяха да бликат отдолу точно преди края! До този момент Грейси беше сигурен, че всички жени са заминали — в последните лодки те бяха съвсем малко. Сега, виждайки внезапната поява на дузини от тях, съвсем се слиса. Статистиката показва какви бяха те: В списъка на загиналите от „Титаник“ се намират четири от 143-те жени в първа класа, 15 от 93 жени във втора класа... и 81 от 179-те жени от трета класа (три жени от първа класа остават по желание).

Да не споменаваме за децата. С изключение на Лорейн Алисън, всичките 29 от първа и втора класа са спасени, но от децата на третокласните пътници — 23 от общо 76.

Кавалерството в трета класа не вървеше.

Във втора класа не беше идеално, но все пак беше по-добре, Лорънс Бизли си спомня офицер, спрял две дами, преминаващи през вратата за първа класа.

— Може ли да минем от тук за лодките? — го попитали те.

— Не, госпожо, вашите лодки са долу, на вашата палуба!

За да бъдем справедливи към „Уайт Стар Лайн“, трябва да кажем, че подобни случаи не са били политика на Компанията, такава просто е липсвала. На някои места екипажът е преграждал пътя за лодъчната палуба; другаде е отварял проходите, но не е казвал на никого за това; има и случаи на добронамерени опити да се изведат

пътници от трета класа до лодките. Но като цяло, трета класа е била изоставена да се грижи сама за себе си. Малко по-предприемчивите се опитаха да направят нещо, но повечето се въртяха безпомощно около своите помещения — игнорирани, изоставени, забравени.

„Уайт Стар Лайн“ бе индиферентна, но така се държаха и останалите. Никой не го бе грижа за трета класа — нито пресата, нито официалното разследване, нито дори самите пътници от тази класа.

В статиите за „Титаник“ само няколко репортери се погрижиха да зададат въпроси на пътници от трета класа. Нюйоркският „Таймс“ бе горд с начина, по който отрази ужаса. Известният брой, описващ пристигането на „Карпатия“ в Ню Йорк, съдържаше само две интервюта с пътници от трета класа. Това очевидно бе типично — от описаните в нюйоркския „Хералд“ истории на 43-ма спасили се само две бяха за обитателите на най-евтините помещения.

Естествено, техните преживявания не бяха толкова драматични, както на лейди Космо Дъф Гордън (един нюйоркски вестник цитира думите ѝ: „Последният глас, който чух, беше на крещящ мъж — господи, господи!?“). Но един факт заслужава внимание. Нощта бе чудесно потвърждение на принципа *първо жените и децата*, но някак си процентът на загиналите деца от трета класа се оказа по-висок от този на мъжете от първа класа. Това бе контраст, който не би убягнал от вниманието на лакомата за социални теми (или сензации) днешна преса.

Конгресът въобще не се интересува от събитията в трета класа. Разследването на сенатора Смит обхвана всичко под слънцето, дори от какво е направен айсбергът („От лед“ — обясни петия помощник-капитан Лоу), но на най-пострадалите бе отделено малко внимание. Само трима свидетели бяха от трета класа. Двама от тях казаха, че не са ги пуснали на лодъчната палуба, но съдебните власти не им обърнаха внимание. Протоколът не показва проява на злонамереност от страна на властите — просто липса на интерес.

Британският следствен съд се отнесе още по-рицарски. Г-н У. Д. Харбинсън — официален представител на интересите на трета класа, заяви, че не е открил дори следа от дискриминация, и в доклада си лорд Мърси даде зелена улица на това заключение — при това не беше разпитан нито един пасажер от трета класа, а единственият оцелял

стюард от третокласните помещения веднага потвърди, че хората са били държани долу до 01:15 часът.

Самите пътници от трета класа не се интересуваха от това. Те приемаха класовото разделение като нещо нормално. Олаус Абелзет даже приемаше качването на лодъчната палуба като обичайна привилегия на първа и втора класа... дори когато корабът потъваше. Той бе доволен, че го допуснаха да стои на палубата.

Изгряваше нова ера и от тази нощ нататък пътниците, които пътуваха в трета класа, никога не приемаха нещата така философски.

Напротив, специалното положение на първа класа се приемаше за последен път така безапелационно. Когато през 1908 година потъна лайнерът на „Уайт Стар“ „Рипъблик“, капитан Силби каза на влизащите в лодката пасажери: „Помнете! Жените и децата са първи, след това кабина № 1 и така нататък“. На „Титаник“ нямаше такова правило, но неговата концепция все още беше залегнала в ума на обществото и в самото начало пресата се стремеше да предпази пътника от първа класа от какъвто и да е критицизъм. Щом се разчу, че Исмей е спасен, нюйоркския „Сън“ побърза да обяви: „Исмей се държа като изключителен кавалер... никой не знае как г-н Исмей е попаднал в лодка; предполага се, че е искал лично да изложи случилото се пред своята Компания“.

Никога повече първа класа няма да бъде така добре защитавана. Всъщност почти мигновено махалото се завъртя на другата страна. След няколко дни Исмей бе подложен на публичен присмех. След една година изтъкната дама от спасените се разведе със своя съпруг, защото носещите се слухове той *случайно* бил спасен. Много ценно наследство от хората на „Титаник“ остана новосъздадения стандарт за поведението на изтъкнати личности в моменти на стрес.

До това време всичко бе по-просто. „Титаник“ за последен път стана център на преклонението на обикновените хора пред богатството и изтъкнатите личности. В 1912 година нямаше филмови, радио и телевизионни звезди; спортните светила бяха още бледи, събиранията в кафетата напълно непознати. Обществения живот зависеше от изтъкнати в социално отношение личности, които да предадат допълнителен блясък в сивото ежедневие.

Пресата активно подкрепяше и използваше този интерес към *висшето общество*.

Когато „Титаник“ отплава, нюйоркският „Таймс“ изброи именитите пътници на първа страница. На 16 април, след неговото потъване, нюйоркският „Америкън“ съобщи новината в уводна статия, посветена почти изцяло на Джон Джейкъб Астор; в края бе споменато, че са загинали още 1800 души.

В същия тон на 18 април „Сън“ отрази застрахователните аспекти на трагедията. По-голямата част от статията се отнасяше за бисерите на г-жа Уайдънър.

Никога вече утвърденото благосъстояние няма да занимава умовете на хората така щателно. От друга страна, голямото богатство няма да прави такова силно впечатление. За Джон Джейкъб Астор бе дребна работа да похарчи 800 долара за плетена риза, която един търговец в Куинзтаун продаваше на борда на „Титаник“ по време на неговия кратък престой. За семейство Райърсън нямаше нищо необикновено в това да пътуват с 16-те сандъка багаж. 190-те семейства в първа класа се обслужваха от 23 персонални прислужници, 8 пажа и многобройни дойки и гувернантки извън числото на стотиците стюарди и стюардеси. Тези лични прислужници си имаха собствен салон на палуба В, така че никой не беше застрашен от смущението да започне разговор с красив непознат само за да открие, че той е просто драгоманът на Хенри Слипър Харпър.

Или да вземем пристигането на спасените в Ню Йорк. Г-жа Астор бе посрещната от два автомобила, возещи двама доктори, опитна медицинска сестра, секретар и Винсент Астор. Г-жа Джордж Уайдънър не бе посрещната от автомобил, но за нея имаше специален влак, състоящ се от частен пулман, друг вагон за баласт и локомотив. Г-жа Чарлс Хейс също бе посрещната от специален влак, включващ два частни вагона и два фургона.

Посрещането бе в съответствие с начина на живот на хора, които могат да си позволят плащането на 4 350 долара през 1912 година за луксозна кабина-апартамент. Тези апартаменти имаха даже частна палуба за разходки, за която на всеки фут се плащаше по 40 долара само за 6 дни.

Разбира се, този начин на живот не бе във възможностите на всеки — на Харолд Брайд, който печелеше 20 долара на месец, му биха били необходими 18 години, за да заработи пари, осигуряващи му пресичане на океана в същия стил, и тези, които се радваха на това

постепенно бяха отнесени към малка, добре споена група, която като че ли изчезна заедно с „Титаник“.

В малкия свят на приказно богатите цареше удивителна интимност. Когато се сблъскваха — или на пирамидите (любимото им място), или на регатата Кауз, или край изворите на Баден-Баден, — в очите им нямаше и искрица изненада. Идваха им едни и същи идеи по едно и също време и една такава идея бе първия рейс на най-големия кораб в света.

Пътуването с „Титаник“ бе не океански преход, а нещо като нов съюз за тях. Това очарова г-жа Хенри Б. Харис — съпруга на театрален продуцент, която не беше част от техния свят. Даже след двадесет години тя си спомняше с благоговение: „На кораба цареше атмосфера на приятелство, каквато при други пътувания нямаше. Никой не гледаше списъка на пътниците, за да определи положението им в обществото. Всички се срещаха на палубата като на голямо парти.“

Тази група познаваше екипажа така, както се познаваха помежду си. Имаше обичай да се пресича океанът с определени с капитани, а не толкова с определени кораби и в това отношение капитан Смит имаше личен чар, който го правеше безценен за „Уайт Стар Лайн“. Капитанът се отплащаше на патронажа с малки услуги и привилегии, които ги караха да идват отново. През последната нощ Джон Джейкъб Астор научи лошата новина направо от капитан Смит, преди общата тревога, а другите научиха от него. Те уважиха дадената им привилегия. Никой не се възползва от доверието на капитана — от групата почти никой не се спаси.

Стюардите и сервитьорите бяха също така близки с тази група. Те много често се грижеха за едни и същи пасажери. Познаваха техните желания. Всяка вечер стюардът Семюъл Ечиз влизаше в А-36 и поставяше дрехите на Томас Андрюз, така както самия той обичаше. След това, в 18:45, се връщаше и му помагаше да се облече. Подобни неща ставаха по целия кораб.

И когато „Титаник“ потъваше, стюардът Ечиз с истинска привързаност накара г-н Гъгенхейм да си облече пуловера... стюардът Крофорд завърза връзките на обувките на г-н Стюарт... вторият стюард Дод предупреди Джон Б. Тейър, че жена му е още на борда, дълго след като той мислеше, че е заминала. В същия дух на обич и привързаност стюардът от ресторанта Рей наблъска Уошингтън Додж в

лодка № 13 — той беше убедил семейство Додж да направят този рейс с „Титаник“ и чувстваше, че трябва на всяка цена да ги изпроводи.

Групата се отплащаше за тази лоялност с близост и обич, каквато не оказваха дори на добре познати спътници. В последните часове на „Титаник“ мъже като Бен Гъгенхейм и Мартин Ротшилд получиха много по-голяма подкрепа от своите стюарди, отколкото от другите пътници.

„Титаник“ някак си спусна завесата върху този начин на живот. Никога повече не беше същото. За това се погрижиха: първо — войната, след това — данъчната система.

С този загубен свят си отидоха и някои предразсъдъци — особено твърдото и на висок глас поддържано мнение за превъзходство на англосаксонската смелост. За оцелелите пътници и членове на екипажа всички промъкнали се по необичаен път в лодките хора бяха китайци или японци, всички, които скачаха от палубата — арменци, французи или италианци.

— Имаше мъже — декларира стюардът Кроу пред американското следствие, — вероятно италианци или от друга нация, но не американци или англичани, които се опитаха да похитят лодките.

Единствено, стюардът Кроу не беше чул никой от нападателите да говори и нямаше представа какви бяха те. По време на следствието нещата придобиха накрая толкова лош характер, че италианския посланик поиска (и получи) извинение от петия помощник Лоу за употреба на думата *италианец* като синоним на *страхливец*.

В противовес на това англосаксонската кръв никога не правеше нещо лошо. Когато Брайд описа как огнярят бе атакувал Филипс, някои вестници за по-голям ефект го изкараха негър. В статията под заглавие „Загинаха желани емигранти“ нюйоркския „Сън“ посочи, че са загинали 78 финландци, които са могли да принесат на страната значителна полза.

Заедно с предразсъдъците обаче си отидоха и някои благородни инстинкти. Ще продължава да има смели мъже, но по по-различен начин. Тези мъже от „Титаник“ покоряваха — имаше нещо много хубаво във факта, че Бен Гъгенхейм се преоблече във вечерно облекло... че като махаше на г-жа Грѐм, Хауард Кейс предварително захвърли цигарата си... че полковник Грейси бягаше задъхан по палубите в търсене на г-жа Кенеди — галантен, но безрезултатен жест.

Днес никой не си позволява тези малки прояви на кавалерство, но през онази нощ ги имаше.

Изчезна обаче и свързаната с благородния произход гордост. По време на мъчителните дни на несигурност в Ню Йорк членовете на семействата Астор, Гъгенхейм и други не чакаха до телефоните, не изпращаха приятели и адвокати до офисите на „Уайт Стар Лайн“. Те отиваха сами. Не само защото чувстваха, че така ще получат по-надеждна информация, но защото се считаха лично задължени.

Днес сред семействата цари подобна лоялност, но може би телефонът ще свърши достатъчно работа. Малцина ще се втурнат сами в хаоса на офиса на една параходна компания. А техните предшественици не се колебаеха нито за миг. Вярно е, че Винсент Астор получи повече информация от останалите, а друг даже лично говори с главния менажер Франклин, но важното е, че тези хора не поддържаха само връзка, а бяха там.

Но най-силно от всичко „Титаник“ повлия да се сложи край на всеобщата самоувереност на човечеството. До катастрофата хората смятаха, че са намерили отговор на въпроса, как да живеят уверен, подреден, цивилизован живот. Цял век западния свят бе живял в мир. За сто години техниката бе отишла далеч напред. Сто години плодовете на мира и промишлеността се приемаха със задоволство от обществото. Погледнато в ретроспективен план, човечеството може би нямаше такова основание за сигурност, но повечето хора тогава намираха живота за хубав и бяха доволни от това, което имаха.

„Титаник“ ги събуди. Никога вече не ще бъдат толкова сигурни в себе си. Особено силен удар бе нанесен на техниката. Ето че *непотопяемият кораб* — може би най-голямото инженерно достижение на човечеството по това време — бе потънал в първия си рейс.

Даже нещо повече. Ако тези изключителни постижения са толкова лесно накърними, то какво остава за другото. Ако богатството не означаваше нищо в онази студена априлска нощ, ще означава ли нещо повече през остатъка на годината! Десетки свещеници проповядваха, че „Титаник“ е урок, даден от всемогъщия, за да събудят хората от тяхното самодоволство, за да бъдат наказани за непоклатимата им вяра в материалния прогрес. Ако това бе урок, то

всички го запомниха — никога оттогава хората не бяха сигурни в нещо.

Безкрайният низ от разочарования, които последваха, не бяха причинени само от „Титаник“, но той нанесе първия удар. След това настъпи бъркотия. Ето защо за всеки връстник на това време „Титаник“ повече от всичко друго обозначи края на старите дни и началото на една нова, нелека ера.

В 2:20 часа на 15 април 1912 година (понеделник) нямаше време за такива размисли. Над гроба на „Титаник“ висеше тънка пелена дим, замърсяваща ялната нощ. Гладкото като огледало море бе отрупано с каси, палубни столове, дъски, дървени прегради и наподобяващи корк боклуци, които продължаваха да излизат на повърхността, някъде дълбоко отдолу.

Стотици плуващи хора пляскаха във водата, вкопчени в отломки или един за друг. Стюардът Едуард Браун, като си поемаше въздух, видя смътно мъж, който си късаше дрехите. Пътникът от трета класа Олаус Абелзет почувства, че мъжка ръка го стисна за гърлото. Той едва се откъсна, плюейки:

— Махай се!

Но мъжът го сграбчи отново и за да се освободи, норвежецът силно ритна с крак вкопченото в него тяло.

Не хората, а морето пречупваше съпротивата на хората. Температурата на водата беше 28 градуса по Фаренхайт — под точката на замръзване. На втория помощник-капитан Лайтольр му се струваше, че в тялото му се забиват *хиляди ножове*. В такава вода спасителните жилетки не помагаша.

Но няколко десетки успяха да запазят ума и издръжливостта си. За тях и в замърсената вода блещукаха две надежди — сгъваемите лодки А и С. И двете бяха изплавали от потъващата лодъчната палуба. А бе полупотънала, а С — обърната с дъното нагоре. След това падащият комин изхвърли двете лодки настрани. Сега най-силните и щастливи плувци се събираха около тях.

След около двадесет минути Олаус Абелзет изскочи до лодка А. Около дузина други вече лежах полумъртви в безпомощно мятащата се лодка. Те нито му помогнаха, нито му попречиха, докато се мъчеше да се прекатури през планшира. Само предъвкаха:

— Да не обърнеш лодката!

Един по един пристигаха и други, докато в дъното се наблъскаха около две дузини хора. Бяха безразборна смесица — тенис-звездата Р. Норис Уилямс младши, който лежеше до подгизналото си кожено палто... няколко шведи... огнярят Джон Томпсън със силно изгорели ръце... пътник от първа класа по долни гащи... стюардът Едуард Браун... пасажерката от трета класа г-жа Роза Абът.

Полека-лека лодка А, дрейфувайки, се отдалечи и плувачи хора идваха на все по-големи интервали. После съвсем престанаха и полупотъналата лодка се понесе тихо сама в пустата нощ.

В същото време други плувци се бяха отправили към лодка С. Тя беше по-близо до мястото на потъването. Много хора се държаха на заобления бял кил и разговаряха високо и оживено.

— Спасете един живот! Спасете един живот! — чу вик Уолтър Хърст, докато се опитваше заедно с другите мъже да се качи на борда.

Радиооператорът Харълд Брайд всъщност беше там от самото начало, но под лодката. Преди да потъне „Титаник“, пристигна и Лайтолър. Той бе вече до борда, когато падна предният комин. Вълната почти го изхвърли и в същото време притисна младия Джек Тейър към лодката. В това време Хърст и трима-четирима други се бяха хванали с крака да кила на лодката. Лайтолър и Тейър също се претърколиха върху борда. Брайд беше все още под лодката — лежеше по гръб и подпираше главата си в седалките, като се опитваше да си поеме въздух в задушната тъмнина. След малко пристигна А. Х. Баркуърт — мирови съдия от Йоркшир. Той носеше върху спасителната си жилетка кожух и това безразсъдно облекло за учудване на всички го държеше над водата. С кожуха и всичко останало додрапа до обърнатата лодка като прогизнал космат звяр.

По-късно пристигна и полковник Грейси. Първоначално увлечен към дъното от „Титаник“, той се залови за една дъска, после за голяма дървена каса и тогава забеляза обърнатата лодка. Като доплува до нея, той видя дузина лежащи или коленичили на дъното ѝ мъже.

Никой не му подаде ръка за помощ. С всеки новопристигнал лодката потъваше по-дълбоко; водата вече се плискаше върху кила. Но Грейси не бе загубил толкова сили да плува за нищо. Той сграбчи ръката на лежащ върху лодката мъж и се изтегли до кила. Малко след това доплува помощник-готвачът Джон Колинс и също се издърпа

отгоре. Следващият бе изплувалия изпод лодката Брайд, който се задържа върху кърмата.

Когато пристигна стюардът Томас Уайтли, лодката вече се огъваше под тежестта на трийсет души. Докато се опитваше да се издърпа върху нея, някой го удари с весло, но въпреки това той успя. Огнярят Хари Синиър бе също отблъснат с весло, но той обиколи лодката от другата страна и накрая склони околните да пуснат и него.

През цялото време мъжете, които бяха яхнали носовата и кърмовата част на лодката, се опитваха да гребат със случайно попаднали им дъски, за да се отдалечат от мястото на събитието, където нямаше да има вече други плувци.

— Дръж се за това, което имаш, приятелю. Само още един човек и всички ще потънем — викаха хората от лодката към околните плувци.

— О кей, момчета, не се нервирайте! — отговори един от плуващите, когато го помолиха да не приближава. След това той отплува настрана, провиквайки се:

— Пожелавам ви успех! Господ да ви благослови.

Друг плувец ги ободряваше:

— Браво! Така, момчета! — Имаше властен глас и не попита дали може да се качи върху лодката. Въпреки грозящата ги от пренаселеността опасност Уолтър Хърст не можа да се въздържи да не протегне весло за помощ. Но мъжът бе вече доста далеч. Когато хвърленото весло го докосна, той отскочи като коркова тапа и не каза нищо. И до ден днешен Хърст си мисли, че това беше капитан Смит.

Както се носеха в самотната нощ все по-далеч от развалините на кораба и плуващите хора, един лежащ върху кила моряк колебливо попита:

— Не мислите ли, че е добре да се помолим?

Всички се съгласиха. Бързо допитване установи, че разнородното малцинство се състои от католици, презвитерианци, епископiani и методисти, така че те компромисно избраха молитвата до всевишния и заповтаряха в хор след избрания от тях водач.

Това не бяха единствените гласове, които се носеха над водата. Докато двете лодки А и С се пълнеха с хора и с голяма мъка се отдалечаваха от мястото на събитието, стотици плувци викаха за помощ. Отделните гласове се губеха в неспирния, доминиращ вик. На

огняря Джордж Кемищ, който натискаше веслото в лодка № 9, му се струваше, че викат сто хиляди запаянковци на финалния мач за британското футболно първенство. Лежачият върху кила на лодка С Джек Тейър имаше чувството, че слуша високия писък на скакалците в лятна нощ, характерен за родното му място в Пенсилвания.

„ТОВА МИ НАПОМНЯ НА ИСТИНСКИ ПИКНИК“

Виковете в нощта караха винаги жизнения и импулсивен пети помощник-капитан Лоу да обърне лодката и да се притече на помощ. Той се намираше в най-благоприятна позиция да окаже помощ. След напускането на „Титаник“ с лодка № 14 той бе събрал лодки 4, 10, 12 и G и сега петте стояха вързани заедно на около 150 ярда от кораба.

— Считайте се под моя команда — разпреди се той и започна да организира флотилията си за извършване на спасителни работи.

Да се отиде на помощ с всичките лодки бе безумие — нямаше достатъчно мъже, подготвени за борба с настъпилия хаос, но една лодка с подбран екипаж можеше да свърши добра работа. Лоу разпредели своите 55 пасажери в другите четири лодки и събра опитни гребци доброволци за лодка № 14.

Да прегрупираш хора в гребни лодки в средата на Атлантическия океан в 2:30 сутринта бе нервна работа, дори повече, отколкото Лоу можеше да издържи:

— Скачайте, по дяволите! Скачайте — изкрещя той нетърпеливо на мис Дейзи Минъхън. Друга — възрастна дама, загърната в шал — изрази неподозирана готовност. Лоу дръпна шала и пред него се появи лице на уплашен млад мъж, чиито очи бяха пълни с ужас. Този път Лоу не каза нищо, но захвърли мъжа в лодка № 10 с всичка сила.

Прехвърлянето отне време. Мина време, докато плувците почнаха да се пръскат и пътят на лодката стана безопасен. Бе необходимо време и за прехода до там. Когато лодка № 14 се добра до мястото на потъването, минаваше 3 часа — повече от час след потъването на кораба.

Почти нямаше останали хора — стюардът Джон Стюарт... първокласният пътник У. Ф. Хойт... японец от трета класа, който се бе завързал за една врата. Повече от час лодка № 14 се мяташе безнадеждно като сляпа в нощта, следвайки виковете за помощ, но не можа да достигне никой от даещите се.

Спасиха само четирима, но г-н Хойт след един час умря. Лоу бе направил грешно сметка за времето, необходимо му да стигне до мястото на произшествието... колко време ще му трябва да открие викащите за помощ в тъмнината... и най-вече колко дълго може да живее човек във вода с температура 28 градуса по Фаренхайт. Той разбра, че е било безсмислено да се чака разпръсването на плуvcите. Но Лоу поне се върна.

Третият помощник Питмън, който бе в № 5, също чу виковете. Той развъртя лодката и извика:

— Връщаме се обратно към кораба!

— Накарайте офицера да не се връщаме обратно — помоли една жена стюарда Ечиз, който усилено натискаше веслото си, — защо трябва да загинем и ние, правейки безполезен опит да спасяваме останалите...

Запротестираха и другите жени. Питмън бе разкъсан от дилемата. Накрая той промени нареждането си и накара гребците да натиснат веслата. В следващия един час лодка № 5, с 40 души на борда при наличие на 65 места, се поклащаше леко над спокойния дъх на океана, а пътниците се вслушваха във виковете на намиращите се на 300 ярда плуvcи.

В лодка № 2 стюардът Джонсън си спомня, че четвъртия помощник Боксхол попита дамите:

— Да се върнем ли?

Те казаха *не* и пълната само 60 процента от капацитета си лодка № 2 продължи пътя си, чувайки виковете за помощ.

Дамите в лодка № 6 бяха различни. Г-жа Люсиен Смит, измъчвана от угризение, че бе повярвала на добронамерената лъжа на съпруга си, с която той я вкара в лодката; г-жа Чърчил Кенеди, трогната от кавалерството на своите доброволни защитници; г-жа Д. Д. Браун, смела по природа и копнееща за приключения — всички те молеха старши рулевицата Хичънс да се върнат на мястото на произшествието. Хичънс отказа. Той им нарисува жива картина на плуvcите, които хващат лодката, залюляват я и я обръщат. Жените продължиха да го молят, но постепенно виковете намаляха. Лодка № 6, с 65 места, от които заети бяха само 28, не се приближи до мястото на крушението.

В лодка № 1 огнярят Чарлс Хендриксън отрони:

— Ние трябва да решим дали да се върнем и да помогнем!

Никой не отговори. Наблюдателят Джордж Съймънс, който командваше лодката, не се помръдна. Когато предложението дойде отново, сър Космо Дъф Гордън обяви, че според него не бива да отиват: опасно е, лодката може да бъде потопена. С това въпросът бе приключен. Дванадесетте души в направената за 40 лодка № 1 загребах безцелно в нощта.

И с другите лодки се повтори същото: плахо предложение, посилен отказ, пълно бездействие. От 1600 души, които се намираха на борда на „Титаник“ по време на потъването само 13 бяха прибрани от сновящите наблизко 18 лодки. Лодка G изтегли г-н Фредерик Хойт, който бе на пътя ѝ. Лодка 4 спаси 8 души — не защото се върна обратно, а защото те бяха наблизко. На мястото на потъването се върна само лодка № 14. Защо другите не го направиха? — това е част от загадката защо опитни, тренирани мъже в еднаква ситуация реагират различно.

Виковете замряха и в нощта настъпи странна тишина. След мъчително очакване „Титаник“ бе потънал. Шокът от случилото се, очакващата ги несигурност и възбудата, усещането, че близки приятели са загубени завинаги, още не бяха се уталожили. Странно усещане за спокойствие обхвана хората от лодките. Заедно с това чувство дойде и самотата. Лорънс Бизли се чудеше защо „Титаник“, даже и смъртно ранен, създаваше у всеки чувство на опора и сигурност, каквато спасителната лодка не можеше да даде. В лодка № 13 Елизабет Шутс наблюдаваше падащите звезди и си мислеше колко незначителни изглеждаха ракетите на „Титаник“ в сравнение с природата. Тя се опита да погребее своята самота, мислейки си, че се е върнала в Япония. Два пъти нощем бе тръгвала оттам, самотна и уплашена, но накрая всичко свършваше добре.

В лодка № 4 мис Джийн Гертръд Хипах също наблюдаваше падащите звезди — никога не бе виждала толкова много от тях. Спомни си легендата, че всеки път, когато пада звезда, умира някой човек.

Бавно, много бавно, животът в лодките се връщаше. В лодка № 2 четвъртият помощник Боксхол запали зелени фалшвеери. Това изкара хората от техния транс, ободри ги. Бе трудно да се определи

дистанцията и някои си помислиха, че зелените огньове са запалени от намиращи се на хоризонта спасителни кораби.

Веслата скърцаха и пляскаха във водата, носеха се гласове от лодките, които се поздравяваха в тъмнината. Лодка 5 и 7 се вързаха една за друга; така направиха и номера 6 и 16. Лодка № 6 измоли един огняр, за да могат да увеличат гребците. Другите лодки се пръснаха наоколо. В радиус от четири или пет мили 18 малки лодки бродеха в нощта по гладката морска повърхност. Един огняр от лодка № 13 си спомни за времето, прекарано на езерото в парка Риджънт, и се изпусна импулсивно:

— Това ми напомня на истински пикник!

В определени моменти картината наистина наподобяваше пикник — разговори за дребни неща, деца в краката. Бизли, който се опитваше да подвие одеялото под краката на плачещо бебе, установи, че той и жената, която държеше бебето, имат общи близки познати в Клонмен, Ирландия. Едит Ръсел забавляваше друго бебе с играчката-прасенце, което свиреше мелодията „Машъш“ при завъртане на опашката му. Хю Улнър се улови, че подава бисквити на четиригодишния Луи Наватрил. Г-жа Джон Джейкъб Астор отстъпи шала си на пътничка от трета класа, която загъна с него треперещата си от студ малка дъщеря. Увивайки шала около детето, жената благодари на г-жа Астор на шведски.

По същото време Маргрет Фролихер се запозна за пръв път с важен атрибут от морската екипировка за пикник. Страдаща до смърт от морска болест, тя бе забелязана от седящ наблизо любезен джентълмен. Той извади сребърна манерка с чашка отгоре, като предположи, че глътка бренди може да помогне. Тя прие предложението и бе мигновено изцерена. Може би бе от брендито или от новото преживяване — през своите 22 години тя никога не беше виждала манерка и това сега я очарова много.

Такъв студен пикник обаче никога не бе имало. Г-жа Кросби от лодка № 5 трепереше така силно, че тритият помощник Питмън я зави с платно. Стоящият до г-жа Браун в лодка № 6 огняр тракаше със зъби от студ. Накрая тя обвини краката му с големия си черен шал, като завърза краищата върху глезените му. Мъж в бяла нощна пижама намиращ се в лодка № 16, изглеждаше толкова премръзнал, че напомняше на останалите пасажери снежен човек. Г-жа Шарлот

Колиър бе толкова вкочанена, че се търкулна в лодка 14, косата ѝ закачи ключ за весло и от корена се изтръгна голям кичур.

Екипажът правеше всичко възможно, за да създаде удобства за жените. В лодка № 5 един моряк събу чорапите си и ги даде на г-жа Уошингтън Додж. Тя го погледна объркано, с благодарност, и той побърза да обясни:

— Уверявам ви, госпожо, че са съвсем чисти. Сложих ги тази сутрин.

В лодка № 13 огнярят Бочъм потреперваше от студ, но отказа да вземе предложеното му от възрастна дама палто, като настояваше палтото да се даде на млада ирландка. Хората в лодката бяха подпомогнати и от неочаквана предвидливост. Когато стюардът Рей напусна кабината си за последен път, той взе от сандъка си шест носни кърпи. Сега ги раздаде на хората в лодката и ги накара да направят възли в краищата, за да ги използват като шапки. Той си спомня с гордост, че е *коронясал шест глави*.

Освен от студа илюзията за пикника се разваляше и от жените-гребци. В лодка № 4 г-жа Джон Б. Тейър гребя пет часа, потънала до коленете във вода. В лодка № 6 неуморимата г-жа Браун бе организирала жените да гребат по две на весло. Едната го държеше да не се измъква, а другата гребеше с него. По този начин г-жа Браун, г-жа Меър, г-жа Кенеди и други придвижваха лодката три или четири мили, опитвайки се без успех да достигнат блещукащата на хоризонта през почти цялата нощ светлинка.

В лодка № 2 г-жа Уолтър Дъглас стоеше на руля. Отговорникът за лодката Бокхол се зае да гребе и помага при паленето на зелените фалшвеери. Г-жа Д. Стюарт Уайт не се захвана с гребането в лодка № 8, но се самоназначи за сигналчик. Тя взе прът с вградена електрическа светлина и през почти цялата нощ свирепо го размахваше, помагайки или пречейки на околните.

В лодка № 8 Мери Янг, Гледис Чери, г-жа Ф. Джоъл Суифт и други също наблюдаваха върху веслата. Г-жа Уилям Р. Бъкнъл забеляза с гордост, че гребе до графинята на Родиз, а по-напред в лодката нейната прислужница бе съседка по гребло на прислужницата на графинята. През по-голямата част от нощта графинята управляваше лодката. Морякът Джоунс, който командваше лодката, обясняваше по-късно пред кореспондентът на вестник „Сфиър“ защо е избрал именно нея:

— В моята лодка имаше една жена, която беше всичко, което може да има в една жена... Когато я видях как се държеше и чух как говори с тих, авторитетен глас, разбрах че е повече и от който и да е мъж на борда на лодката.

По време на американското следствие, може би защото му липсваше насочването на пресата, Джоунс се изрази недотам елегантно:

— Тя много приказваше и аз затова я поставих на руля.

Нямаше обаче съмнение в неговото отношение към тази жена. След спасението Джоунс свали номера на лодката — „8“, постави го в рамка и го изпрати на графинята, за да засвидетелства своето възхищение. Тя от своя страна му праща картичка за всяка Коледа.

Нощта вече избледняваше, когато някои започнаха да губят самообладание. В № 3 г-жа Чарлс Хейс викаше към приближаващите се лодки:

— Чарлс Хейс, там ли си?

След това отново и отново.

В № 8 сеньора де Сатоде Пенаско пицеше за съпруга си Виктор и графинята на Родиз не можа да издържи дълго. Предаде руля на братовчедка си Гледис Чери и се сгуши до сеньората. Гребейки редом с нея, тя през цялата нощ се опитваше да я успокои и ободри. В лодка № 6 мадам дьо Вийер непрекъснато викаше името на сина си, който никога не се беше качвал на борда на „Титаник“.

Постепенно избухнаха и разпавии. Жените в лодка № 3 се задърпаха за глупости, а мъжете им седяха и мълчаха смутени. Г-жа Уошингтън Додж, която искаше да се върнат обратно против желанието на почти всички стана толкова нежелана, че когато приближи лодка № 7, тя се хвърли в нея в средата на океана. Мод Слокъм — неуморният дамски масажист, помогна да поставят на мястото една дама от лодка № 11, която като връх на всичко навиваше непрекъснато да звъни един будилник. Морякът Дайъмънд — бивш боксьор, кълнеше така цветисто, че нощният въздух още повече посиня.

Много от споровете възникнаха заради пушенето. През 1912 година тютюнът не бе станал още великото универсално лекарство на Америка, което успокояваше болката и напрежението, и жените в лодките бяха шокирани. Мис Елизабет Шутс молеше двама седящи

наблизо мъже да спрат да пушат, но те продължаваха, без да ѝ обръщат внимание. Този факт причини раздразнението на г-жа Д. Стюарт Уайт дори по време на следствието. Когато сенаторът Смит я попита иска ли да сподели нещо свързано с дисциплината на екипажа тя избухна:

— Още щом се отделихме от кораба, онези стюарди запалиха цигари. И то в такъв момент!

В създадената в лодка № 1 по-топла атмосфера на близост пушенето не беше проблем. Никоя от жените не запротестира, когато сър Космо Дъф Гордън даде на огняря Хендриксън една хубава пура. Мис Франкатели бе на служба при съпругата на сър Космо, а лейди Дъф Гордън се чувстваше толкова зле, че въобще не обръщаше внимание. Навела глава зад борда, тя повръща през цялата нощ.

Но и лодка № 1 си имаше своите неприятности. Сър Космо и г-н С. Е. Хенри Стенджъл от Невак, Ню Джързи не се спогодиха нещо. Ако лодката беше пълна, сигурно нямаше да се стигне до там, но при дванадесет души само различията проличаха. Според сър Космо г-н Стенджъл *крещеше непрекъснато*:

— Ей, вие в лодката!

Даваше също така противоречиви съвети на наблюдателя Саймънс накъде да насочи лодката. Никой не му обръщаше внимание, но сър Космо се раздразни толкова много, че му каза да млъкне. Сър Космо бе два пъти по-раздразнен, когато г-жа Стенджъл заяви покъсно в показанията си: „Двамата със сър Космо определихме накъде да вървим.“

Междувременно огнярят Пъси кипеше от гняв в резултат на забележката на лейди Дъф Гордън за нощницата на мис Франкатели. Той даже се бе намесил с думите:

— Голяма работа, нали вие спасихте живота си, а ние изгубихме цялото си имущество.

След половин час, все още ядосан, Пъси се обърна към сър Космо:

— Предполагам, че изгубихте всичко?

— Естествено.

— Но ще си купите всичко отново.

— Да.

— А ние изгубихме всичко, което имахме, и Компанията няма да ни даде нищо. При това от снощи вече не получаваме заплата.

Сър Космо не можа да издържи повече:

— Добре де, ще ви дам един петак да си купите нови неща.

Той го направи, но после съжаляваше до края на живота си. Монополното поведение на семейство Дъф Гордън в лодка № 1 и техния провал при опита да върнат лодката обратно придадоха на подаръка нюанс на заплащане за трудното време, прекарано от сър Космо.

Последвалите случки не му помогнаха много. Когато след спасението лейди Дъф Гордън събра мъжете от лодката облечени в спасителни жилетки, за групова снимка, те все повече и повече наподобяваха частен екипаж на семейството. Малко по-късно, когато се разчу, че отговорникът на лодката — наблюдателят Саймънс, прекарал с адвоката на сър Космо деня, преди да даде свидетелски показания пред английското разследване, той започна да изглежда като личен лодкар на сър Дъф Гордън.

Сър Космо не можеше да бъде уличен в нищо, с изключение на лош вкус.

Пиенето на алкохол също даде отражение. При измъкването на един член на екипажа от водата в лодка № 4 намериха в джоба му бутилка с бренди. Тя бе изхвърлена, а няколко дни по-късно, той обясни пред пресата причините за това: „Страхувах се, че някоя истерична личност може да се докопа до нея и след това да има лоши последици“. Мис Юстис даде по-различно тълкуване: „Намерихме пиян мъж с бутилка бренди в джоба, и водачът на лодката, след като я захвърли зад борда, хвърли и пияния в дъното на лодката“.

В лодка № 6 неприятностите бяха с по-различен характер. Търканията се появиха в момента на слизането на майор Почън по въжето в лодката. Свикнал да дава заповеди, той се опита да вземе командването в свои ръце. Но старши рулевиет Хичънс имаше други виждания. Докато лодката се отдалечаваше от „Титаник“, Почън гребеше, а Хичънс стоеше на руля, но след десет минути Почън поиска Хичънс да предостави руля на една дама и да почне да гребе до него. Старши рулевиет отговори, че водачът на лодката е той, а работата на Почън е да гребе и да мълчи.

Лодката се отдалечи малко настрана с големи мъки, тъй като Почън и наблюдателят Флийт бяха единствените гребци в нея. Под ръководството на г-жа Браун постепенно се присъединиха повечето от

жените, но Хичънс стоеше като закован на кърмата и крещеше да натискат по-силно веслата, тъй като при потъването на „Титаник“ лодката можеше да бъде увлечена във водовъртежа.

Жените закрещяха в отговор и нощта около пляскащата с гребла в тъмнината в лодка, заета от ожесточена караница. През по-голямата част от времето № 6 държеше курс към многозначителната светлина на хоризонта, но когато разбраха, че е невъзможно да я достигнат, Хичънс обяви всичко за загубено; нямаха ни вода, ни храна, нито компас или карта; намираха се на стотици мили от сушата и не знаеха кой път да хванат.

Майор Почън вече се бе предал, но сега пък жените се заловиха с него. Г-жа Кенеди намръщено му показва полярната звезда. Г-жа Браун му каза да мълчи и да гребе. Г-жа Мейър издевателстваше над смелостта му. После се завързаха с лодка 16 и по нареждане на Хичънс останаха на дрейф. Но жените не издържаха на студа и настояха да гребат, за да се стоплят. Г-жа Браун подаде весло на прехвърления от лодка № 16 огняр и каза на всички да натиснат върху веслата. Хичънс тръгна към нея, за да я спре, но г-жа Браун му каза, че само ако се приближи, ще го метне през борда.

Той се мушна под едно одеяло и започна да крещи обидни думи. Г-жа Мейър му отвърна — обвини го в отнемане на всички одеяла и изпиване на наличното уиски. Хичънс горещо отрече. Прехвърленият огняр, който се чудеше къде, по дяволите е попаднал, извика:

— Ти не съзнаваш ли, бе, че разговаряш с дама?

— Знам с кого говоря и аз командвам тази лодка! — изкрещя в отговор Хичънс.

Но забележката на огняря помогна. Старши рулевият притихна. Лодка № 6 гребеше в нощта под командването на г-жа Браун, Хичънс бе покорен, а майор Почън бе въвн от играта.

Дори сред отчаяно вкопчилите се в преобърнатата лодка мъже имаше време за малки сблъсъци. Полковник Грейси — с тракаци зъби и стърчаща заледена коса — забеляза до себе си мъж със суха туристическа шапка. Полковникът попита може ли да вземе шапката за една минута, за да си стопли главата. Мъжът изстреля в отговор: „А аз какво ще правя?“

Нервите на хората, заловени за лодка С бяха основателно обтегнати. Въздухът под корпуса постепенно изтичаше и с всяка

изминала минута лодката потъваше по-дълбоко. От време на време над кила плисваше вълничка и само едно импулсивно движение можеше да запрати всичко в морето. Имаше огромна необходимост от хладнокръвно ръководство.

В този момент Грейси с облекчение дочу богатия, басов глас на втория помощник Лайтолър и малко заваления вик на намиращ се върху лодката член на екипажа:

— Всички ще се подчиняваме на заповедите на офицера!

Лайтолър бързо се отзова. Чувствайки, че само единно, организирано действие може да запази равновесие на лодката, той накара всичките 30 мъже да се изправят. После ги нареди в две колони с лице към носа. Когато лодката се накланяше той викаше:

— Наведи се надясно... изправи се... наведи се наляво — всичко необходимо, за да се противодейства на мъртвото вълнение.

Изправяйки те от различни страни, някои от мъжете се провикнаха:

— Виждам лодка! Виждам лодка!

Лайтолър ги убеди да спрат и да пазят силите си.

Ставаше все по-студено и полковникът се оплака за главата си на Лайтолър. Друг мъж подаде и на двамата по глътка от една манерка. Те му отказаха, но посочиха треперещия наблизно Уолтър Хърст. Хърст помисли, че е бренди, и пое голяма глътка. Почти се задави — беше ментова есенция.

Разговаряха учудващо много. Помощник-готвачът Джон Мейнърд им разказа как капитан Смит се е приближил до лодката преди последния миг на „Титаник“ и почти го били измъкнали горе, но той се плъзнал отново във водата. По-късно огнярят Хари Синиър твърдеше, че капитанът се е отдалечил нарочно, казвайки:

— Аз ще последвам кораба!

Може и да е било вярно, но Хърст твърдеше със сигурност, че капитанът никога не се е приближавал до лодката. Освен това Синиър пристигна един от последните — вероятно твърде късно, за да е видял сам капитана.

Повечето разговаряха за спасението. Лайтолър скоро забеляза на кърмата младшия радиооператор Харълд Брайд и го попита от носа на лодката кои кораби са се насочили на помощ. Брайд извика:

— „Балтик“, „Олимпик“, „Карпатия“.

Лайтолър пресметна, че „Карпатия“ трябва да пристигне на разсъмване... и го съобщи на околните, за да повдигне малко духовете. От този момент те започнаха да оглеждат хоризонта, търсейки някакъв знак. От време на време се оживяваха, като виждаха запалените от Боксхол в лодка № 2 зелени фалшвеери. Лайтолър даже си помисли, че това сигурно е от друг кораб.

Полека-лека нощта си отиде. Към заранта излезе лек бриз. Въздухът като че ли още изстина. Морето стана неспокойно. Леденостудени вълни запискаха върху краката и коленете на мъжете от лодка С. Пръските режиха телата им и ги ослепяваха. Един мъж, след това втори, след това трети, се прекаатуриха зад кърмата и изчезнаха от погледите. Останалите мълчаха, погълнати от битката за самосъхранение.

Мълчеше и морето. Когато първите зари на утринта прорязваха небето, в накъдрените вълнички на спокойния иначе Атлантик не се забелязваше и искрица живот.

Само един мъж бе още жизнен благодарение на забележителната комбинация от инициатива, късмет и алкохол. Преди четири часа главният хлебар Чарлс Джофин бе събуден като мнозина на „Титаник“ от странния, режещ звук. И като много други той чу сигнала за събиране малко след полунощ.

Но Джофин не се яви на лодъчната палуба с празни ръце. Той прецени, че щом има необходимост от лодките, ще има нужда и от провизии. По собствена инициатива строи своите тринайсет щатни хлебари и изпразни камбуза от наличния хляб. Хлебарите замаршируваха нагоре, носейки всеки по четири франзели хляб.

Удовлетворен, Джофин се върна в кабината си на палуба D ляв борд, за глътка уиски.

Към 00:30 часа се чувстваше достатъчно подсилен, за да изкачи стълбите до лодка № 10, където му беше мястото. На този етап бе още много трудно да се убедят жените да влязат в лодките; така че Джофин прибегна към силови методи. Той слизаше до палубата за разходки и насила довлечаше по някоя жена. След това, както той сам се изразяваше ги *захвърляше* в лодката. Грубо, но ефикасно.

По разписание Джофин се водеше водач на лодка № 10, но той си помисли, че хората в нея са достатъчно, за да я управляват; скочи

навън и помогна да я спуснат във водата. „Да тръгна с нея — обясняваше той — би било лош пример.“

Към 01:20 той се спусна, подскачайки, в кабината си на палуба D и си наля нова доза. Седна на койката си и се замечта — усещаше, че водата прехвърля прага на кабината му, стича се по шарения линолеум и достига до върха на обувките му, но на практика не изпитваше никакво безпокойство.

Около 01:45 той видя само стария, учтив д-р О'Лафлин да се върти наоколо. На Джофин не му дойде наум какво може да прави възрастният джентълмен тук, но изведнъж му хрумна, че камбузът е наблизко и вероятно те, двамата, имат едни и същи усещания.

Във всеки случай Джофин му кимна и се върна на лодъчната палуба. Пътят му не беше лек поради големия крен на „Титаник“ и стръмния наклон на стълбището. Трябваше още малко и обратния път би бил невъзможен.

Джофин ни най-малко не се отчая, когато разбра, че всички лодки са заминали. Той слезе на палуба В и от мястото, където тя се съединяваше с палубата за разходки, започна да хвърля през прозорците палубни столове. Другите го наблюдаваха, без да му помогнат.

Работата беше уморителна, така че след промушването на последния стол през прозореца (беше като вдяване на конец в игла) Джофин се оттегли в камбуза, намиращ се на десния борд на палуба А. Часът бе 02:10.

Утолявайки жаждата си, този път с вода, той чу някакъв трясък, сякаш нещо се събори. Чашите и тенджерите от камбуза се разхвърчаха около него, светлините почервеняха и върху тавана се разнесе тропот на бягащи хора.

Той се понесе навън от камбуза към кърмата на палуба А, зад мравуняка от хора, които бягаха в същата посока или се спущаха от горната лодъчна палуба. Остана по-назад, колкото бе възможно, зад опашката на тълпата. Той скочи от стълбите на палуба В, а след това и на главната палуба. Точно когато стигна до там, „Титаник“ се изкриви наляво с главоломна бързина, изхвърляйки като огромна купчина болшинството от хората върху леерите на левия борд.

Единствен Джофин запази равновесие. Спокоен и винаги нащрек, имащ чудесно чувство за равновесие въпреки издигането на

кърмата и полягането на кораба наляво. Сега палубата бе толкова наклонена, че не можеше да се стои прав и затова Джофин се промъкна под леерите на десния борд и се изправи върху бордовата обшивка. Държейки се все още за леерите, той запристъпя назад, докато достигна боядисания в бяло ют. Сега стоеше върху заоблената кърмова част на кораба, стърчаща високо, на около 150 фута над водата.

Джофин внимателно пристегна спасителната си жилетка. Погледна часовника си — показваше 02:15 часа. Подбуден от нещо, го разкопча и го мушна в страничния си джоб. Бе започнал да се чуди на своето положение, когато почувства, че кърмата пропада под краката му — все едно че се намираше върху елеватор. Джофин просто стъпи в затварящата се зад кърмата вода. Даже не си намокри главата.

Той се понесе в нощта, почти необезпокояван от ледената вода. Повече от час подскача наоколо, движейки ръцете и краката си, за да запази изправеното положение. *Не ви мятат*, оживено обяснява той и до днес.

При първото посивяване на нощта призори, към 04:00 часа той видя нещо, което приличаше на остатък от кораба. Доплува до него и видя, че е преобърнатата лодка С. Дъното ѝ бе претоварено с хора и той не можеше да се изкачи. Тогава забеляза стар приятел от кухнята — помощник-готвача Мейнърд. Приятелството си каза думата — Мейнърд си подаде ръката и Джофин увисна на нея, пенейки водата около себе си, все още достатъчно изолиран от алкохола.

Другите не го забелязаха... отчасти защото бяха прекалено вкочанени, за да им направи впечатление, отчасти защото всички очи бяха вперени на югоизток в хоризонта. Минаваше 3:30 когато го видяха за пръв път — далечен блясък, последван от глух гърмеж. В лодка № 6 мис Нортън извика:

— Вижте блясък на светкавица!

Докато Хичънс изръмжа:

— Това е падаща звезда.

В лодка № 13 лежащ на дъното огняр — почти безжизнен от студа — изведнъж скочи и извика:

— Това е оръдие!

В лодка № 8 морякът Джоунс не повярва на очите си. Като се обърна към графинята на Родиз, която гребеше до него, той прошепна:

— Виждате ли някаква светлина? Погледнете, когато онази вълна ни надигне, но ако се лъжа, не казвайте нищо!

Докато лодката се катереше по следващата вълна, графинята огледа хоризонта. В далечината се мерзелееше неясна светлина. Още няколко мига и нямаше никакво съмнение; тя каза на останалите.

Самотната светлина ставаше по-ярка, след това се появи друга, и още, и още. Появи се голям, свирещ параход, който изстрелваше ракети, за да ободри хората от „Титаник“, че помощта идва. В лодка № 9 морякът Педи Макгаф внезапно избоботи:

— Нека всички се помолим на господ, защото на хоризонта има кораб, който идва към нас!

Мъжете от лодка С нададоха радостен вик и затракаха отново със зъби. Някой в лодка № 3 запали парче вестник и диво го размаха, след това подпали сламената шапка на г-жа Дейвидсън — щеше да гори по-продължително. В лодката на г-жа А. С. Джервънс натопиха носни кърпи в газ и ги запалиха като сигнали. В лодка № 13 направиха книжен факел от писма. В № 2 Боксхол запали последния фалшвеер. В лодка № 8 г-жа Уайт размаха електрическата си пръчка с неподозирана сила.

Над водата се понесоха викове на облекчение. Когато ужасната нощ отстъпи място на огненокораловия цвят на красивата зора, дори природата изглеждаше доволна.

Но не всички я видяха. В полупотъналата лодка А Олаус Абелзет се опитваше да раздуха волята за живот в лежащите около него полузамръзнали мъже. В светлината на зараждащия се ден той хвана един мъж за рамото, накара го да седне на дъното на лодката:

— Виж! — молеше го Абелзет, — Вече виждаме кораб, съвземи се.

Той хвана една от ръцете на мъжа и я вдигна нагоре. След това затресе рамото му. Но мъжът само промълви:

— Кой си ти? — а след една минута — Остави ме да... Кой си ти?

Абелзет го поддържа малко изправен. Натискът бе толкова голям, че той трябваше да използва една дъска за подпора. След половин час небето пламтеше в тръпнеци, топли, розово-златни отблясъци, но за мъжа бе твърде късно да ги види.

„ВЪРВИМ НА СЕВЕР КАТО БЕСНИ“

Г-жа Ан Крейн се чудеше на ободряващия мирис на кафе, докато лежеше в кабината си на кораба от компанията „Кунард“ „Карпатия“, пътуващ от Ню Йорк за Средиземно море. Беше почти един часът от четвъртата нощ на пътуването и г-жа Крейн познаваше вече малкия, тих лайнер достатъчно добре, за да знае, че всякакъв признак на раздвижване след полунощ е необичаен, дори варенето на кафе.

По коридора по-долу мис Ан Петерсън също лежеше будна в койката си. Тя се дивеше защо всички светлини по кораба светят — на очукания „Карпатия“ по това време обикновено загасяха всичко.

Г-н Хауърд М. Чапън бе повече обезпокоен, отколкото учуден. Той лежеше на горното легло в кабината си на палуба А — лицето му беше само на няколко инча под горната лодъчна палуба. Някъде след полунощ внезапно го събуди странен шум. Точно над главата му, на палубата, бе коленичил мъж. Предният ден той бе забелязал точно там вързано за планка въже от спасителна лодка; сега беше сигурен, че мъжът отвързва въжето и че нещо се е случило.

Наблизо, в студената кабина се събуди г-жа Луис М. Огден — навярно от вибрациите на движещия се бързо кораб. Дочувайки силен шум над главата си, тя също реши, че е станало нещо неприятно. Тя разтърси спящия си съпруг. Неговото предположение не я успокои — екипажът сваляше стопорите на намиращите се над главата им спасителни лодки. Той отвори вратата на кабината и видя върволица от стюарди, които носеха одеала и дюшеци. Това също не бе много успокоително.

Тук и там по целия кораб леко спящите пътници чуваха смутени приглушени команди, бродещи крака, поскърцващи лодбалки. Някои се чудеха на шума на машините — те тракаха много по-силно и бързо от друг път. Дюшеците диво се тресяха... скобите на умивалниците силно трепереха... дървената облицовка стенеше от напрежение. При завъртане на крана течеше само студена вода — натискането на

копчето на нагревателя не даваше никакви резултати — по всичко изглеждаше, че машините поглъщат всяка унция пара.

Най-страшното усещане бе ужасният студ. „Карпатия“ напусна Ню Йорк на единадесети април и се насочи към Гибралтар, Генуа, Неапол, Триест и Фиумилино. На борда ѝ имаше 150 пътници от първа класа — предимно възрастни американци, които търсеха слънце в една ера, когато Флорида за тях не значеше нищо, и 575 пътници от трета класа — основно италианци и славяни, които се връщаха в своето слънчево Средиземноморие. В този неделен следобед всички приветстваха появата на лекия бриз на Гълфстрийма. Към 17 часа стана толкова топло, че г-н Чапън премести стола си на сянка. Сега бе настъпила удивителна промяна — ледения дъх, който се промъкваше през всеки отвор или шев, напомняше за Арктика.

На мостика капитан Артър Х. Рострън се чудеше дали не е пропуснал нещо. Той беше на море от 27 години — 17 от тях с „Кунард“, — но само от две години капитан и едва от три месеца на „Карпатия“. Повикът на „Титаник“ за помощ бе първото му истинско изпитание от този род.

Когато пристигна SQD-то, Рострън вече си беше легнал. Харолд Котъм — операторът на „Карпатия“, бързо занесе радиограмата на мостика на първия помощник-капитан Дийн. Двамата се завтекоха надолу по стълбата, минаха през навигационната рубка и влетяха в кабината на капитана. Рострън — привърженик на дисциплината макар и полузаспал — се зачуди какво се е случило с кораба, та помощниците му нахълтват по този начин. Но преди да им се скара, Дийн изплю новината.

Рострън скочи от леглото, заповяда корабът да направи поворот и чак след като заповедта му беше отдадена, попита още веднъж Котъм:

— Сигурен ли си, че това е „Титаник“, който иска незабавна помощ?

— Да, сър.

— Съвсем ли си сигурен?

— Абсолютно сигурен.

— Добре, кажи им тогава, че идваме на пълни обороти.

Рострън нахълта в щурманската рубка и засмята новия курс на „Карпатия“. Докато пресмяташе и драскаше нещо, той видя да минава помощник-боцманът, водещ група моряци да мият долните палуби.

Рострън му каза да забрави палубите и да приготви лодките за спускане. Помощник-боцманът зяпна с отворена уста. Рострън го успокои:

— Няма страшно. Отиваме да помагаме на друг, бедстващ кораб.

След няколко мига новият курс бе готов — 308 градуса. „Карпатия“ беше на 58 мили от „Титаник“. При 14 възла това правеше четири часа. Твърде късно.

Рострън повика главния механик Джонстоун и му каза да вдигне максимални обороти — да събуди почиващата смяна... да спре отоплението и топлата вода... да задържи всяка унция пара в котлите.

След това Рострън изпрати за първия помощник Дийн. Нареди му да преустанови всякаква друга работа и да подготви кораба за спасителни операции. По-точно, да приготви и приспусне всички лодки... да нареди електрически лустри по борда... да отвори вратите към външните трапове и да окачи блокове и въжета по тях... да приготви въжени столове за ранените и болните, брезентови торби за изтегляне на децата до всяка врата... да спусне щормтрапове по бордовете... да завърже мрежи, които да помогнат на хората при катеренето... да приготви носовите биги (с пара във винchoвете) за вдигане на борда на поща и багаж... да има под ръка масло, което да се излива през тоалетните покрай бордовете на кораба в случай на вълнение.

После извика корабния лекар д-р Макги: да събере всички възстановителни и стимулиращи лекарства на борда... да организира пунктове за бърза помощ във всеки ресторант... да назначи отговорен в трета класа унгарския лекар... във втора класа италианския доктор... а в първа класа — самия Макги.

Сега бе ред на ковчежника Браун: да осигури посрещането на пътниците от „Титаник“ от главния стюард, помощник-ковчежника и самият той още на входовете... да им запишат имената... да ги насочат към съответния ресторант (в зависимост от класата) за медицинска проверка.

Накрая друга поредица от разпореждания за главния стюард Хари Хюз: да се извика всеки мъж... да се приготви кафе за работещите моряци... супа, кафе, чай, бренди и уиски за спасените... на всеки вход да се натрупат одеала... пушалният и дневният салони, както и библиотеката да се превърнат в спални помещения за

спасените... да се съберат всички третокласни пътници на „Карпатия“ на едно място, като се освободи място за спасените им събрата от „Титаник“. Давайки своите заповеди, Рострън ги подкани да запазят спокойствие и тишина. Предстоящата работа бе достатъчно трудна, за да плашат още от сега пътниците на „Карпатия“. Колкото по-дълго спят те, толкова по-добре. Като допълнителна предохранителна мярка във всеки коридор бе поставен по един стюард. Те трябваше да казват на всеки любопитен пасажер, че „Карпатия“ не е в никаква опасност, и да ги отпращат обратно по кабините.

След това той изпрати един проверяващ, пасажерския помощник и група отбрани стюарди, които да накарат пътниците от трета класа да запазят спокойствие. Всъщност никой не знаеше каква щеше да е реакцията им при преместването им.

Корабът оживя. Долу, в машинното отделение, сякаш всеки бе хванал по една лопата и хвърляше въглища в пещите. Следващата вахта напусна койките и се завтече на помощ. Някои даже не се облякоха докрай. Старият кораб се устреми напред все по-бързо и по-бързо — 14 ... 14, 5... 15... 16, 5... 17... възла. Не бяха и сънували, че „Карпатия“ може да развие такава скорост.

В помещенията на екипажа стюардът Робърт Х. Воън бе събуден от дръпване на одеалото. Някакъв глас му каза да става и да се облича. Беше тъмно като в рог, но Воън дочу, че неговите съседни по легла навличат вече дрехите си. Той попита какво се е случило и един глас му отговори, че „Карпатия“ се е блъснала в айсберг.

Воън се препъна по посока на илюминатора и погледна навън. Корабът цепеше водата, хвърляйки настрани бели вълни. Очевидно на „Карпатия“ ѝ нямаше нищо. Объркани, той и неговите съжителници продължиха да се обличат, хвърлени в още по-голям смут от липсата на светлина — някой беше взел крушката на лампата.

Качиха се на палубата и един офицер ги накара да събират одеала. След това в салона на първа класа... рояк от мъже, сновящи наоколо, местейки столове, маси... пренасящи алкохолни напитки от бара в бюфета. Воън и неговите колеги се чудеха какво става. Пусна се мъква, че капитан Рострън търси 3000 одеала за *множество допълнителни пътници*. Никой не знаеше обаче защо.

Научиха в 01:15. Всички стюарди бяха събрани в основния ресторант и главният стюард Хюз произнесе кратка реч. Разказа им за

„Титаник“... обясни им задълженията... направи пауза... и след това заключи:

— Всеки на своя пост за изпълнение на дълга си като истински англичанин. Ако обстановката поиска, ние ще добавим още една славна страница към британската история.

След това стюардите започнаха работа; повечето носеха одеяла от склада до траповете. Тях видя Луис Огден, когато надникна за пръв път от кабината си. Сега той реши да опита отново. Хвана минаващия д-р Макги, но докторът му каза:

— Стойте си в кабината! Това е заповед на капитана!

— Добре, но какво се е случило?

— Сблъскване, но не с нашия кораб. Стойте вътре!

Г-н Огден се върна при жена си. Не знаеше защо, но бе сигурен, че „Карпатия“ се е запалила и сега бърза за помощ. Започна да се облича, след това се промъкна до палубата и намери един познат моряк. Този път получи точен отговор:

— „Титаник“ се е блъснал.

— Не ме пращайте за зелен хайвер — почти триумфално каза Огден, — „Титаник“ се движи по северния път, а ние по южния.

— Вървим на север като бесни. Прибирайте се в кабината си.

Г-н Огден се върна отново при жена си, която го попита:

— Вярваш ли във всичко това?

— Не. Ставай и облечи най-топлите си дрехи.

В главата на г-н Огден сега нямаше никакво съмнение: „Титаник“ бе непотопяем, така че докторът ги баламосваше. Тази версия потвърди най-силните им опасения — „Карпатия“ беше в опасност. Трябваше да се спасяват. Те се измъкнаха някак си на палубата.

И други пътници успяха; обменяха мисли помежду си, криейки се от екипажа на кораба. Постепенно разбраха, че „Карпатия“ не е в опасност. Но въпреки слуховете за „Титаник“ никой не можеше да обясни защо е това диво препускане в нощта. Разбира се, те не можеха да питат, защото веднага щяха да ги върнат долу. Така че любопитните стояха горе, скрити в сенките, с устремени в тъмнината очи, без да знаят за какво да гледат.

Всъщност на „Карпатия“ никой вече не знаеше какво точно търси. В намиращата се над второкласния пушален салон радиостанция Харълд Котъм не чуваше повече „Титаник“. Апаратурата

му беше повече от скромна — максималния ѝ обхват бе 150 мили — и той не бе сигурен какво се е случило. Може би „Титаник“ още предаваше, но сигналите му бяха твърде слаби, за да се уловят.

От друга страна, приетите досега съобщения бяха много лоши. В 01:06 часа Котъм чу предаването до „Олимпик“: „Пригответе лодките си; носът потъва бързо“... в 01:10: „Потъваме с носа напред“... в 01:35: „Машинното отделение се наводнява“.

Веднъж „Титаник“ попита „Карпатия“ колко време ще ѝ трябва да стигне до мястото. „Кажете около 4 часа“ — инструктира го Рострън. Той още не знаеше на какво е способен корабът му.

След това, в 01:50 дойде последният призив:

— Идвайте колкото е възможно по-бързо, старче! Водата в машинното отделение е чак до котлите.

След това тишина.

Сега вече минаваше 02:00 и Котъм все още напрегнато въртеше копчетата на радиостанцията. Веднъж при него надникна мис Петерсън и забеляза, че въпреки ужасния студ Котъм бе по риза с къси ръкави. Той се приготвяше за лягане, когато първото CQD пристигна, и още не му бе останало време да се облече.

Горе на мостика Рострън също се чудеше. Той бе организиран своите хора, като се опита да се подготви за всякакви изненади, и сега оставаше най-трудното — чакането. До него стоеше вторият помощник Бисет, отпред високо — допълнителни наблюдатели. Всички напрегаха погледи за следи от лед или следа от „Титаник“. Но досега нямаше нищо освен огледалното море, пламтящите звезди, ярко очертания ясен, но пуст хоризонт.

В 02:35 д-р Макги се качи на мостика и съобщи на Рострън, че долу всичко е готово. Докато разговаряха, Рострън внезапно видя блясъка на зелен огън на хоризонта — на около половин румб вляво от носа.

— Това е бордовата му светлина — изкрещя той, — значи е още на вода!

По всичко изглеждаше, че е така. Очевидно отблясъкът идваше от голямо разстояние. За да се вижда, трябваше да е високо над водата. Бе едва 02:40 и те вече го виждаха — може би все пак „Карпатия“ пристигаше навреме.

След това в 02:45 вторият помощник-капитан Бисет видя слаб продълговат отблясък на около два румба вляво от носа. Беше първият айсберг, който отразяваше светлината на звезда.

След това друг, после още един. Мятайки се на различни страни, „Карпатия“ като по чудо се изплъзваше от айсбергите, без нито за миг да намали скоростта. Затаили дъх до следващия айсберг, вахтените от време на време забелязваха в далечината още зелени огньове.

Сега, когато всичко бе готово, стюардите имаха малко свободно време. Робърт Воън и неговите колеги се отправиха към задната палуба. Като загряващи боксьори преди мач те подскачаха и клякаха, за да се стоплят. Огромен айсберг премина плътно до десния борд и някой извика:

— Хей, момчета! Вижте как една полярна мечка се чеше с парче лед!

Може би шегата не беше толкова добра, но всички се заляха от смях.

„Карпатия“ започна да изстрелва ракети. Една на всеки петнайсет минути, а в промеждутъците — характерните за „Кунърд“ „римски свеци“. Пръсна се слух, че корабът вече се вижда. В основния ресторант стюардите заеха местата си. В машинното отделение захвърляха още по-усилено въглища. При лодките и траповете стояха готови хора. Всички горяха от възбуда, а самият „Карпатия“ тръпнеше целият. По-късно един моряк забеляза:

— Старото корито бе възбудено като нас!

Но Рострън стоеше със свито сърце. Към 03:35 бяха съвсем до мястото на „Титаник“, а от него нямаше и следа. Той реши, че зеленият огън не се е виждал толкова отвисоко. Може би това е в резултат от прозрачната нощ. В 03:50 той даде „внимание, машина“ — бяха почти на мястото. В 04:00 даде „стоп“ — бяха вече там.

Изведнъж лумна друг зелен огън. Беше точно по носа, ниско над водата. В отблясъците на светлината се видя намираща се на около 300 ярда спасителна лодка. Рострън даде ход, направи поворот надясно, за да може да вдигне лодката от левия си, подветрен борд. Само след миг забеляза огромен айсберг точно по носа и бе принуден да тръгне на другата страна, за да избегне сблъскването.

Сега лодката се падаше от наветрената страна и докато се сближаваха, се появи вятър и морето се набърчи. В тъмното се разнесе

глас:

— Имаме само един моряк и не можем да маневрираме добре.

— Добре — извика в отговор Рострън и бавно започна да доближава „Карпатия“, докато гласът извика отново:

— Дайте „стоп“ на машината.

Това бе четвъртият помощник Боксхол от лодка № 2. Седящата до него г-жа Уолтър Дъглас от Минеаполис бе близо до истерия.

— „Титаник“ — изплака тя — потъна заедно с хората на борда!

Боксхол ѝ каза да *млъкне* и неговата острога поддържа мигновено. Тя бързо се съвзе и след това винаги се съгласяваше, че направената забележка бе правилна.

На „Карпатия“ никой не я чу. Всички очи бяха заковани към поклащащата се към трапа спасителна лодка. Г-жа Огден забеляза на борда ѝ емблема на „Уайт Стар Лайн“ и спасителните жилетки, които създаваха впечатление, че всички са облечени в бяло. Г-жа Крейн се зачуди на бледите, напрегнати лица, които гледаха към палубите. Единственият звук, който долиташе, бе плач на бебе от лодката.

Въжетата бяха спуснати и в лодката се раздвижиха. След миг на колебание мис Елизабет Алън бавно се закатери по люшкацията се щормтрап и падна в обятията на ковчежника Браун. Той я попита дали „Титаник“ е потънал и тя му отговори утвърдително.

Горе на мостика на Рострън всичко му беше ясно и без да пита, но считаше, че формалностите трябва да се спазват. Изпрати за Боксхол и когато потръпващия четвърти помощник-капитан застана пред него, той се обърна с думите:

— „Титаник“ потъна ли?

— Да — гласът на Боксхол се пречупи, — потъна около 02:30 часа.

Развиделяваше се и хората на палубите вече виждаха други спасителни лодки от всички страни. Бяха разпръснати в район от около 4 мили и бе трудно да ги различиш от множеството малки айсберги, които покриваха повърхността. Сред малките ледени хълмове имаше и три или четири извисяващи се чудовища с височина 150–200 фута. На север и на запад — на около 5 мили — се простираше плътно ледено поле, на което не се виждаше краят. От него на хоризонта стърчаха огромни ледени планини.

— Когато видях леда, през който бях плавал цяла нощ — разказваше след време Ростърн на свой приятел, — изтръпнах и си помислих, че ръквата, която бе стискала щурвала през нощта, не може да бъде моя.

Гледката беше толкова поразяваща, че тези, които бяха проспали всичко досега, не можеха да я асимилират. Г-жа Уолъс Бранфорд от Сан Франциско надникна през илюминатора и запримига невярваща — на около половин миля се издигаше огромен, назъбен връх, наподобяващ на крайбрежна скала. Той не беше бял и тя се учуди:

— Как може да сме близо до скала, когато сме на четири дни път от Ню Йорк в южно направление, в средата на океана.

Мис Сю Ева Рул от Сейнт Луис бе също толкова учудена. Когато тя за пръв път видя пляскаща с весла спасителна лодка в утринта, ѝ се стори, че е гондола на въздушен кораб, а огромната сива маса зад нея оприличи на рамка. Беше сигурна, че спасяват екипажа на дирижабъл.

Друг объркан пътник загради пътя на една стюардеса в коридора. Тя спря, преди той да промълви и една дума. След това посочи към олюляващите се в основния ресторант жени и изхлипа:

— От „Титаник“ са. Той е на дъното на океана.

На десет мили от „Карпатия“ с пукването на зората „Калифорниън“ започна да се връща към живот. В 04:00 часа старши помощник-капитанът Джордж Фредерик Стюарт се качи на мостика и освободи вторият помощник Стоун.

Стоун го осведоми за събитията — разказа му за странния кораб, ракетите, начина, по който той изчезна. Той добави, че около 03:40 е видял друга ракета, този път от юг, и явно не от кораба, който е изстрелял първите осем. Смъртно уморен, Стоун се спусна по трапа и си легна — отсега нататък бе ред на Стюарт.

В 04:40 Стюарт събуди капитан Лорд и повтори разказа на Стоун.

— Да, знам — прекъсна го капитанът, — той ми събщи.

Лорд нахлузи някакви дрехи и се качи на мостика. Той започна да обсъжда различни варианти за измъкване от леденото поле по път за Бостън. Стюарт се намеси и го попита дали ще провери какъв е този кораб на юг.

— Не, няма — отговори Лорд, — той вече не подава сигнали.

Стюарт не го закачи повече, даже не спомена, че когато Стоун слизаше от мостика, каза убедено, че корабът на юг не е същият, който

бе изстрелял осем ракети.

Той мисли дълго над случилото се и накрая в 05:40 събуди радиооператора Ивънс с думите, които той самият добре помни:

— Някакъв кораб изстрелва ракети. Можеш ли да провериш какво става наоколо?

Ивънс сънливо стана в полумрака, намери слушалките и настрои радиостанцията.

След две минути Стюарт хвърчеше по стъпалата към мостика и крещеше:

— Има потънал кораб! — след това отново до рубката... пак на мостика... после при капитан Лорд с потресаващата новина:

— „Титаник“ се е натъкнал на айсберг и е потънал!

Капитан Лорд направи това, което всеки добър капитан трябваше да направи. Той бързо се разпореди да дадат ход на машината и се отправи към последното място на „Титаник“.

„ИДЕТЕ СИ! НИЕ ТОКУ-ЩО ВИДЯХМЕ СЪПРУЗИТЕ СИ УДАВЕНИ“

— Мамо, погледни красивия Северен полюс, макар, че на него няма Дядо Коледа — каза малкият Дъглас Спедън на майка си, г-жа Фредерик О. Спедън, докато лодка № 3 си пробиваше път през леда към „Карпатия“.

Картината на Арктика сякаш беше извадена от детска книжка. Слънцето едва се подаваше над хоризонта и под първите му лъчи ледът блестеше. Планините изглеждаха омайно бели, розови, виолетови, тъмносини, в зависимост от ъгъла на лъчите и падащите отсенки. Сега морето имаше ясносин цвят и в развълнуваната вода подскачаха малки отломки лед, с размер на човешки юмрук. Небето на изток грееше в златно и синьо, обещавайки един прекрасен ден. На запад се скриваха отсенките на нощта; Лорънс Бизли си спомня, че Зорницата свети дълго след залеза на другите звезди. Близо до хоризонта се яви тънък, блед, сърповиден месец.

— Нова луна! Дайте си парите, момчета, ако ги имате! — Огнярят Фред Барет бодро подвикваше на гребящия в лодка № 13 екипаж. Въздишки и викове на облекчение се носеха от всички лодки, докато мъжете се състезаваха чия лодка ще пристигне първа до „Карпатия“. Някои запяха:

— Натискайте към брега, момчета!

Други заскандираха. Трети останаха мълчаливи — потресени от гибелта или съкрушени от облекчение.

— Хайде, уважаеми дами, не унивайте! Спасени сме — наблюдателят Хог се опитваше да ободри вперилите безжизнен поглед жени от лодка № 7, които останаха мълчаливи.

На преобърнатата лодка С също нямаше овации. Лайтолър, Грейси, Брайд, Тейър и другите бяха твърде заети да запазят плавателността на лодката. Подпомогнати от утринния бриз, вълните прескачаха през корпуса и го люшкаха напред-назад. При всяко поклащане изпод лодката излизаше порция въздух и килът се забиваше

по-дълбоко във водата. Следвайки указанията на Лайтолър, мъжете все още местеха тежестта си напред и назад, но след час упражнения бяха уморени до смърт.

Видът на приближаващата се със зората „Карпатия“, толкова вълнуващ за всички други, не означаваше почти нищо за тези мъже. Лодката се намираше на около 4 мили и хората в нея се чудеха как ще издържат, докато ги забележат. Изведнъж в светлината на разсъмването не видяха нова надежда. Само на 800 ярда от тях се намираха завързаните заедно според указанията на петия помощник-капитан Лоу лодки 4, 10, 12 и G.

Мъжете от лодка С закрепяха: „Ей, вие на кораба“, но бяха много далеч, за да ги чуят. Тогава Лайтолър потърси офицерската си свирка в джоба и нададе пронизителен сигнал. Звукът бе не само чул, но и стана ясно на намиращите се в другите лодки моряци, че свири офицер.

В № 12 морякът Фредерик Клинич бързо погледна нагоре и му се стори, че вижда 20 прави мъже, о господи, върху корабен комин. В № 4 настройчикът Семюъл Хеминг също вдигна поглед — в ранната сутрешна светлина сякаш група мъже стоеше върху леден блок. Двете лодки почти едновременно се насочиха нататък. Гребяха бавно и когато стигнаха на един човешки глас разстояние, Лайтолър започна да ги подканя:

— Хайде да ни свалите оттук!

— Ест, сър! — отговори някой и накрая двете лодки пристигнаха. Бяха точно навреме. Лодка С вече беше в такова положение, че причинената от лодка № 4 вълничка едва не я обърна. Рулевиът Перкис вложи цялото си старание да застане безопасно до нея. Лайтолър предупреди мъжете от лодка С да не правят резки движения. Въпреки това всеки път, когато някой от мъжете скачаше, лодката се наклоняваше застрашително.

Един след друг те успяха. Джек Тейър бе толкова погълнат от безопасното си прехвърляне в лодка № 12, че не забеляза майка си, която стоеше редом до него в лодка № 4. А г-жа Тейър бе толкова вкочанена от студ, че не видя сина си. Като дойде редът на полковник Грейси, той предпочете риска да остане със смазани пръсти, отколкото да скочи в лодката — залови се за планшира на лодка № 12. Хлебарят Джофин, все още във водата, изобщо не се обезпокои. Той просто

пусна ръката на Мейнърд и се придвижи с плясъци до лодка № 4, откъдето го изтеглиха в дъното — той все още бе упоен от изпитото уиски.

Лайтолър напусна обърнатата лодка последен. Когато другите се прехвърлиха, той пренесе едно безжизнено тяло в лодка 12, сам скочи в нея и пое командването ѝ. Като се отблъскваха най-послед от празния кил и загребаха към „Карпатия“, бе станало около 6:30.

Междувременно петия помощник Лоу бе преустановил търсенето на плувци около потъналия кораб. В продължение на един час усилна работа № 14 спаси само четирима мъже и той знаеше, че е късно да търси други. Нямаше човек, който да може да издържи тъй дълго в ледената вода. Започваше новият ден, а се бе появил и спасителният кораб.

Лоу реши да се насочи обратно към вързаните една за друга лодки и да ги подкара към „Карпатия“.

— Вдигни ветрило на носа! — заповяда той на моряка Ф. О. Ивънс с усилването на вятъра. Във всяка друга лодка екипажът гледаше на мачтата като на препятствие, а на ветрилото — като нещо ненужно. В някои лодки ветрилото бе извадено още на „Титаник“, в други то бе налице и мъжете го ругаеха, спъвайки се в тъмнината в безполезното съоръжение — те не познаваха ветроходството.

Лоу бе по-различен. Както той обясни по-късно, малко моряци бяха ветроходци и малко ветроходци — моряци, но той бе и двете. Прекараните във ветроходство години около Златния бряг си казваха думата. Носът на носещата се с 4 възла скорост лодка се забиваше във вълните, а пръските летяха на утринното слънце.

Докато стигнат обратно, малката му флотилия се беше разпиляла. Лодки 4 и 12 бяха на помощ на хората от лодка С, а № 10 и G се бяха насочили поотделно към „Карпатия“. G изглеждаше в лошо състояние — ниско над водата, с малко гребци.

— Е — каза си Лоу, — ще отида да се погрижа за нея!

— Сега вече имаме почти всичко! — провикна се Хю Улнър. Лоу им хвърли въже и ги взе на буксир.

Тогава на около миля и половина той забеляза лодка А — пълна с вода, странно неподвижна. Хората в нея не бяха успели да вдигнат бордовете и планшира на лодката беше на нивото на водата. От около 30-те души, които в началото доплуваха до нея, повечето бяха паднали

зад борда, замръзнали от студ. Бяха останали само дузина мъже и пасажерката от трета класа Роза Абът, стоящи до колене в ледената вода.

Лоу пристигна точно навреме, взе всички на борда на № 14, след това насочи лодката по вятъра към „Карпатия“, влачейки още на буксир G. Сгъваемата лодка A беше изоставена, празна и безлюдна, с изключение на три мъртви тела (лицата им бяха покрити със спасителни жилетки), коженото палто на Р. Норис Уилямс младши и пръстена на пасажера от трета класа Едвард П. Линдел от Хелзинборг, Швеция, когото никой не си спомняше да е виждал през нощта.

Една по една лодките се дотъряха до „Карпатия“. Беше 04:45, когато пристигна лодка № 13 и Лорънс Бизли се покатери по щормтрапа до вратата на палуба В. Той се чувстваше препълнен с благодарност, облекчение и радост, която идваше от старото усещане да чувстваш здрава палуба под краката си. Плътно зад него беше д-р Уошингтън Додж, който не забрави да си вземе за спомен спасителната жилетка.

Г-жа Додж и петгодишният Уошингтън младши пристигнаха с лодка № 7 в 5:10 часа. Малкото момченце бе изтеглено с пощенски чувал и тръшнато на палубата. Стюард се затича с горещо кафе към малкия Додж, но той обяви, че предпочита какао. Стюардът се понесе отново да донесе какао — британските лайнери не напразно бяха известни със своето обслужване.

В 6:00 часа пристигна № 3 и г-н и г-жа Спедън се качиха на борда в безукорно облекло. Следваха Хенри Слипър Харпър, драгоманът Хамад Хасан и китайския мопс Сун-Ят-Сен. Г-н Харпър скоро откри на палубата г-н Огден и го поздрави с класическа небрежност:

— Луис, как се поддържах толкова млад?

Елизабет Шутс, която пристигна със същата лодка, не се опита да се покатери. Тя седна в един въжен сапан и с мощно дръпване бе изтеглена. Отнякъде се разнесе глас:

— Внимателно, момчета! Тя е полутежка категория!

Брюс Исмей се олюля на борда около 6:30 часа и зафъфли:

— Аз съм Исмей... аз съм Исмей. — Треперейки, той се бе подпрял с гръб на надстройката до трапа. Д-р Макги внимателно се приближи:

— Защо не отидете в салона да изядете една супа или да пийнете нещо?

— Не, аз наистина не искам нищо.

— Идете да си вземете нещо!

— Ако ме оставите на мира тук ще бъда много по-щастлив — избухна Исмей, но после се коригира. — Бих искал да ме заведете в някоя кабина, където да остана сам.

— Моля ви — меко настояваше докторът, — идете в салона и си вземете нещо горещо!

— Казах ви, че не искам!

Д-р Макги се предаде. Той внимателно го заведе в своята кабина. През остатъка от пътуването Исмей въобще не я напусна, не прие нито веднъж посетител (с изключение на един път Джек Тейър), не консумира нито веднъж твърда храна; държаха го до края на пътуването под опияти. Това бе началото на самоналоженото изгнание от активния живот. След година той се оттегли от „Уайт Стар Лайн“, купи си голямо имение на западния бряг на Ирландия и остана истински отшелник до смъртта си през 1937 година.

Олаус Абелзет достигна палубата около 7:00 часа. Върху прогизналите му, треперещи рамене бе хвърлено горещо одеяло, след което бързо го заведоха в ресторанта и му дадоха бренди и кафе. Г-жа Шарлот Колиър и другите от лодка № 14 изчакаха петия помощник-капитан Лоу да свали мачтата и да сгъне ветрилото. Той хареса пъргавата лодка.

Така лодките пристигаха една след друга. Щом лодката се доближеше до борда, от палубата за разходки се надвесваха спасените вече хора и търсеха познати лица. Били Картър стоеше до семейство Огден и гледаше като побъркан за жена си и детето. Когато останалите членове на семейството се приближиха до борда с лодка № 4, г-н Картър се надвеси над леерите:

— Къде е синът ми? Къде е синът ми?

Едно малко момче от лодката махна от главата си голяма дамска шапка и извика:

— Тук съм, татко!

Легендата разказва, че шапката е поставена на главата на десетгодишното момче от Джон Джейкъб Астор, който в отговор на възраженията казал:

— Сега той е момиче и може да тръгне!

Уошингтън Додж бе другият мъж, който мъчително очакваше своето семейство; очакване, което в значителна степен се дължеше на жестокия каламбур на петгодишния Уошингтън младши. Д-р Додж не видя качването на жена си и сина си на борда, жена му също не забеляза съпруга си, но малкия Уошингтън видя баща си. Той реши, че ще е много весело, ако го опази в тайна. Не каза на майка си и умело се скри от баща си. Накрая вечно преданият на семейството стюард Рей развали всичко, като събра цялото семейство.

Тълпата около леерите непрекъснато се увеличаваше, тъй като пасажерите от „Карпатия“ започнаха да излизат от кабините си. Някои от тях научаваха за събитията по необикновен начин. Г-н и г-жа Чарлс Маршал се събудиха от почукването на стюарда по вратата на спалнята:

— Какво има? — извика г-н Маршал.

— Вашата племенница иска да ви види, сър — дойде отговор.

Г-н Маршал остана като гръмнат. Той знаеше, че и трите му племенници правеха рейс с „Титаник“. Даже снощи му изпратиха радиограма. Как може тогава едната от тях да е на борда на „Карпатия“? Стюардът обясни. След няколко минути семейство Маршал държеше в прегръдките си г-жа Е. Д. Епълтън (другите племенници пристигнаха по-късно), а дъщеря им Ивлин изтича на палубата да види гледката.

Бе странна гледка. Безкрайната равнина от натрупан лед на север и на запад и плаващите пред основното ледено поле големи и малки айсберги, наподобяващи разузнавателна част пред основните сили на армията, придаваха на морето любопитен изглед. Идващите от всички страни гребни лодки в средата на Атлантика изглеждаха неправдоподобни и ненужни — тяхното място не беше тук. А хората, които се блъскаха, излизайки от тях, не можеха да имат по-странен вид — мис Сю Ева Рул забеляза една жена, която бе увита единствено в турска хавлия, завързана около кръста ѝ, но върху раменете си носеше великолепна вечерна кожена наметка. Костюмите бяха пъстра колекция от привързани с тънки въженца вечерни рокли... кимона... скъпи кожени палта... едноцветни вълнени шалове... пижами... гумени ботуши... чехли от бял сатен. Но все още беше ерата на етикецията — учудващ брой жени носеха шапки, а мъжете — конфедератки.

Най-странното нещо от всичко беше мълчанието. Почти не се проронваше дума. Всеки го забеляза; всеки намери различно обяснение. Свещеникът П. М. А. Хокс — пътник от „Карпатия“ помисли, че хората са твърде ужасени, за да говорят. Капитан Рострън считаше, че всеки е твърде зает. Лорънс Бизли чувстваше, че не е нито едното, нито другото — в тях просто присъстваше нещо много голямо, което те не можеха да обхванат.

Рядко имаше прояви на вълнение. Мис Петерсън забеляза малко момиченце на име Емили, което седеше на палубата за разходки и хълцаше:

— О, мамо, мамо, лошо ми е! О, мамо, мамо!

Докато лодка № 3 разтоварваше своите пътници една жена в нахлузено върху нощницата кимоно внезапно седна на дъното на лодката. Сочейки друга дама издигана на палубата с въжена беседка, тя изкрещя:

— Погледнете тази отвратителна жена! Ужасна! Стъпи на корема ми! Отвратително същество!

В ресторанта на трета класа една италианка загуби пълно самообладание — хълцаше, крещеше, блъскаше с юмруци по масата. Викаше неспирно: „Бамбино!“. Един стюард от италиански произход изкопчи само информацията, че двете ѝ деца ги няма. Едното беше намерено скоро, но тя показа два пръста и истерията започна наново. Накрая бе намерено и другото — в гладачната на кораба, където бе оставено да се размрази.

Към 8:15 бяха пристигнали всички лодки с изключение на № 12. Тя едва се движеше, намирайки се на няколкостотин ярда от кораба. Вятърът се засили и морето се развълнува още повече. Отрупаният с хора планшир на лодката бе почти на нивото на вълните — в нея бяха се наблъскали 75 човека. Стълпилите се около леерите на „Карпатия“ хора наблюдаваха със затаен дъх как Лайтолър се мъчи да приближи лодката.

Той беше почти замръзнал, униформата му просмукана и втвърдена. Около раменете му имаше наметка с монашеска гугла, подарена му от г-жа Елизабет Мелинджър. В краката му тринайсетгодишната дъщеря на г-жа Мелинджър — Мадлен, бе вперила поглед нагоре с възхищение. Тя винаги бе обожавала тази наметка.

Хората в лодката се притискаха плътно един до друг, опитвайки се да се запазят сухи, молейки се да стигнат до кораба. В такива моменти човек забелязва дори дребните, незначителни неща. Така и полковник Грейси, който напразно се мъчеше да съживи едно безжизнено тяло до себе си се чудеше защо човекът носеше дълги сиви вълнени чорапи.

Към 8:20 те бяха само на 200 ярда. Рострън се опита да помогне, като развъртя носа на „Карпатия“ и спести сто ярда. Лайтолър се бореше да подмине носа и да влезе откъм подветрената страна, когато над морето забушува внезапен шквал. Лодката бе блъсната първо от една, след това от втора вълна. Третата вълна почти я пропусна. В следващия миг тя беше вече в безопасност, под прикритието на големия кораб.

В 8:30 часа последната лодка — № 12 — пристигна и се завърза, започна да разтоварва пътниците. Като се качи на палубата, на полковник Грейси му се прииска да коленичи и да целуне палубата. Харолд Брайд почувства, че го сграбчиха две силни ръце, и след това изгуби съзнание. Джек Тейър видя майка си, която го чакаше и се втурна в обятията ѝ. Г-жа Тейър заекна:

— Къде е татко ти?

— Не знам, мамо — отговори тихо той.

В същото време Рострън се чудеше къде да закара своите 705 неочаквани гости. Халифакс бе най-близкото пристанище, но по целия път имаше лед, а пътниците на „Титаник“, помисли си той, се са нагледали достатъчно на лед. Азорските острови са най-подходящи от гледна точка на назначението на „Карпатия“, но дотам няма да стигнат провизиите и бельото. Най-доброто място за спасените беше Ню Йорк, но това щеше да коства най-скъпо „Кунард Лайн“. Той се спусна в кабината на д-р Макги, където докторът преглеждаше Брюс Исмей. Мъжът бе изпаднал в психическа депресия — съгласяваше се със всичко, което Рострън му предлагаше. Така че Рострън реши да се отправи към Ню Йорк.

След малко се обади „Олимпик“: Защо не прехвърлят спасените от „Титаник“ на него? Рострън си помисли, че това е безумна идея — не можеше да си представи, че ще подложи хората на ново прехвърляне в океана. Освен това „Олимпик“ бе кораб, еднотипен на „Титаник“, видът му ще подежда като тайнствен призрак. За да бъде

съвсем сигурен той се спусна обратно в кабината на д-р Макги, за да се консултира с Исмей. Президентът на „Уайт Стар Лайн“ потръпна при мисълта за прехвърляне на „Олимпик“.

Значи целта е Ню Йорк и колкото по-скоро, по-добре. Наблизо вече бе спрял „Калифорниън“ и капитан Лорд неловко поглеждаше веещия се върху мачтата на „Карпатия“ вимпел. Рострън се уговори с него да претърси още веднъж мястото, докато той се отправи за Ню Йорк. След това изтегли от водата толкова лодки, колкото можеше да вземе — шест на предната палуба и седем в лодбалките на „Карпатия“. Останалите бяха оставени на дрейф.

Преди да се насочи към Ню Йорк, Рострън не се въздържа да не хвърли един последен поглед наоколо. Той беше педантичен човек; не искаше да допусне и най-малкия пропуск. Нека „Калифорниън“ да опита, но ако имаше наистина надежда да се спаси още някой останал, то Рострън искаше да е от „Карпатия“.

Докато обикаляше мястото, му хрумна мисълта за кратко богослужение. Той отново слезе при Исмей и го попита дали не възразява. Повтори се картината от преди — каквото искаше Рострън, бе добре дошло за Исмей. Тогава Рострън изпрати за свещеника отец Андерсън — английски изповедник на борда, и хората от „Титаник“ и „Карпатия“ се събраха в главния салон на кораба. Там те благодариха за спасението си и засвидетелстваха уважението си към загиналите.

Докато мълвяха молитвите си, „Карпатия“ бавно обиколи гроба на „Титаник“. От великолепия кораб бяха останали незначителни следи — парчета жълто-червеникав корк... няколко корабни стола... пиластри... възглавници... парцали... спасителни жилетки... изоставените лодки... само един труп.

Към 8:50 Рострън се почувства удовлетворен. Не би било възможно да е останал все още някой жив. Той даде „пълен напред“ и обърна кораба към Ню Йорк.

Градът вече беше силно възбуден. Когато в 1:20 дойде първото съобщение, никой не знаеше какво да мисли по-напред. „Асошиейтид Прес“ го отрази съвсем кратко — просто публикува радиограмата на Кейп Рейс, че в 22:45 часа местно време „Титаник“ е подал CQD, съобщил е, че се е блъснал в айсберг, и е поискал незабавна помощ. Следващото съобщение гласеше, че носът на лайнера е потънал и че

жените заемат места в лодките за напускане на кораба. После мълчание.

Новините дойдоха точно преди излизането на сутрешните издания. Нямахме време за повторна проверка; само време за интерпретация по усмотрение. Историята изглеждаше фантастична. Но събитието бе налице. Редакторите бяха изключително предпазливи; типичен пример за това бе заглавието на „Херолд“:

*НОВИЯТ „Титаник“ СЕ НАТЪКВА НА ЛЕД
И ИСКА ПОМОЩ.*

КОРАБИ ТРЪГВАТ НА ПОМОЩ.

Само „Таймс“ пое риска. Дългото мълчание след първите няколко съобщения убеди главния редактор Кар Ван Анда, че корабът е потънал. Той изтърва новината — ранните издания съобщиха, че „Титаник“ потъва и жените са в спасителните лодки; последното издание — че корабът е потънал.

Към осем часа репортерите вече щурмуваха сградата на „Уайт Стар Лайн“, намираща се на „Бродуей“ №9. Вицепрезидентът Филип А. С. Франклин осветли обстановката: даже и да се е натъкнал на лед „Титаник“ може да запази плавателност за неограничено време. „Ние сме абсолютно сигурни в «Титаник». Вярваме, че този кораб е непотопяем.“

В същото време той трескаво пращаше на капитан Смит радиograma след радиograma: „Чакаме незабавна информация и вероятното местонахождение на пътниците.“

С напредването на сутринта започнаха да прииждат приятели и близки на пътниците от „Титаник“: Г-жа Бенджамин Гъгенхайм и нейният брат Де Вит Селиман... бащата на г-жа Астор — У. Х. Форс... Д. П. Морган младши... стотици хора, които никога не познаваше. И богатите и бедните получаваха същите успокоителни усмивки — няма място за тревога... „Титаник“ е непотопяем; е, в най-лошия случай може да издържи поне два-три дни... естествено, има достатъчно спасителни лодки за всички.

Пресата също заприглася. „Ивлинг Сън“ излезе с огромно заглавие:

*СЛЕД СЪЛЪСКВАНЕТО НА „Титаник“
ВСИЧКИ СА СПАСЕНИ!*

Статията съобщаваше, че всички пътници са прехвърлени на „Паризиън“ и „Карпатия“, а „Титаник“ е взет на буксир от „Вирджиниън“ за Халифакс.

Дори светът на бизнеса бе доволен. При първите съобщения курсът на презастраховката на товара на „Титаник“ скочи с 50 процента, след това достигна 60 процента. Но с качването на оптимизма лондонския курс се върна на 50 процента, след това — 45... 30... и накрая 25 процента.

В същото време акциите на Маркони скочиха до небето. Само за два дни се увеличиха с 55 пункта и достигнаха 225. За една акция, която преди година носеше нищожните 2 долара, не беше никак лошо. Дори „Ай Ем Ем“ огромният синдикат, който контролираше „Уайт Стар Лайн“, се отърси от сутрешните сътресения.

Но започнаха да се пускат слухове. Нямахше още нищо официално, но слушащите атлантическия трафик радисти улавяха обезпокоителни радиограми, които не бяха предназначени за техните уши; въпреки това, те разпространяваха съдържанието им. По време на следобедна служител на „Кунард“ научи от свой приятел, че „Титаник“ е окончателно потънал. Нюйоркски бизнесмен телеграфира също на свой приятел в Монреал. Франклин също дочу за това, но източникът му се стори ненадежден и той реши да запази мълчание. В 18:15 надеждата рухна. Пристигна последното съобщение на „Олимпик“: „Титаник“ е потънал в 2:20; „Карпатия“ е прибрала всички лодки с пътници и се е отправила за Ню Йорк с 675 спасени. Съобщението не бе разпространено в следващите няколко часа. Никой не разбра защо, но не се намериха и доказателства в предположението на „Уърлд“, че това е работа на хищниците от „Уолстрийт“ и товародателите, свързана с презастраховането на техните товари.

Франкил продължаваше да се крие от обществеността, когато часовникът в сградата на „Уайт Стар Лайн“ отброи седем удара. Един находчив репортер, който вече бе подушил носецото се във въздуха напрежение, наострено се втурна в кабинета му. Последваха го други.

— Господа! — г-н Франклин заекна. — Със съжаление трябва да ви съобщя, че „Титаник“ е потънал в 2:20 тази сутрин.

Отначало той каза само това, но малко по малко репортерите изтръгваха и други неща. В 20:00 радиограма от „Олимпик“: „Пропуснахме да съобщим, че целият екипаж е спасен“. В 20:15 часа

„Вероятно е да има някои загинали“. В 20:45: „Имаме сериозни опасения за големи загуби“. Към 21:00 часа той не удържа фронта и съобщи: *има ужасно много загинали... ще заменят кораба с друг, но човешките жертви никога.*

В 22:30 пристигна Винсент Астор и изчезна в кабинета на Франклин. След малко излезе, плачейки. Воден от предчувствието си, един репортер телефонира на бащата на г-жа Джон Джейкъб Астор, У. Х. Форс:

— О, господи! — изплака старият джентълмен. — Не ми казвайте това! Откъде взехте тази информация? Не е вярно! Не може да бъде вярно!

С дъщерята на семейство Строс — г-жа Алфред Хес не можеш никой да се свърже. Рано следобед тя бе взела специалния влак, нает от „Уайт Стар Лайн“ до Халифакс, за да посрещнат ранения „Титаник“. Към 20:00 часа влакът трополеше през областта Мейн, г-жа Хес бърбеше с репортерите по време на вечеря. Тя бе единствената жена във влака и ѝ беше забавно.

Тъкмо беше започнала своя грейпфрут и влакът намали ход, после спря и тръгна обратно. Не спря докато не стигнаха в Бостън. Тук тя научи: „Плановете се променят. Хората от «Титаник» са тръгнали на право за Ню Йорк“. Тя се зае отново с нощното си четиво, а на следващата сутрин бе посрещната пред вратата на гарата от брат си, който каза:

— Нещата изглеждат твърде зле!

По това време бе получен първият списък на спасените и тълпите отново заляха сградата на „Уайт Стар Лайн“. Г-н Франк Фаркюхарсън и г-жа У. Х. Марвин пристигнаха заедно да научат съдбите на своите деца, които се връщаха от своя меден месец. Майката на невестата, г-жа Фаркюхарсън щастливо извика, като забеляза името „г-жа Даниъл Марвин“; след това си прехапа устните, редом с нея липсваше думичката „господин“.

Г-жа Бен Гъгенхейм се залови за надеждата, че някоя от спасителните лодки липсва:

— Той може би е още на дрейф! — изхлипа тя.

Можеше и да е така, но в този момент никой не знаеше повече. От „Карпатия“ не можеше да се измъкне никаква информация — Ростън използваше радиостанцията само за официалния радиообмен

и частни радиोगрами на спасените и вестниците сами си измисляха различни истории. „Ивлинг Уърлд“ разказа за мъгла, мощната сирена на „Титаник“ и сблъскване със сила на земетресение. „Херълд“ описа как корабът бе разкъсан, хвърлен в тъмнина, почти обръщайки се в момента на удара.

Когато въображението им започна да се изчерпва, вестниците струпяха вината върху спасителния кораб, който пазеше мълчание.

„Ивлинг Мейл“ гръмна:

ХОРАТА СА РАЗГНЕВЕНИ ОТ МЪЛЧАНИЕТО НА „Карпатия“.

„Уърлд“ писа с неудовлетворение:

„Карпатия“ НЕ СЪОБЩАВА ПО РАДИОСТАНЦИЯТА НИЩО ЗА ЗАГУБАТА НА „Титаник“

След вторник дойде сряда... след сряда — четвъртък и все още нямаше новини. Седмичниците изнемогнаха без материали. „Харпърс Уикли“ описа намиращите се на борда изтъкнати личности, спирайки се основно на Хенри Слипър Харпър — член на фамилията, която притежаваше списанието. Литературната измислица съдържаше мъгла и ужасен удар, както и малко извинителната забележка: „Какво се е случило, е все още загадка“. Но „Харпърс Уикли“ уверяваше своите читатели, че е приложено правилото: *„първо жените и децата — дългогодишна порядка на добрите моряци“*. Следващото издание на списанието, вместо да покаже смущение направи журналистически удар — когато Хенри Слипър Харпър се появи невредим с кучето си медалист и личен египетски драгоман, „Харпърс Уикли“ щастливо обяви предстоящата публикация на уникално интервю.

Очакването завърши в четвъртък вечерта. Десет хиляди души наблюдаваха от Батарейта как „Карпатия“ минава покрай статуята на свободата. Докато корабът приближаваше до кей № 54 още 30000 души чакаха на пирса. Рострън до края не влезе в допир с репортерите. Той не ги пусна на кораба на карантинната стоянка и докато „Карпатия“ се движеше нагоре по Норт Ривър, от всички страни ги съпровождаха буксири, пълни с репортери, които крещяха въпроси по мегафона.

В 20:37 часа корабът достигна кея и започна да разтоварва лодките от „Титаник“, които пречеха на шквартоването. Те бяха откарани с гребане до кея на „Уайт Стар Лайн“, където ловците на сувенири ги обраха през нощта. (На другия ден при лодките бяха изпратени мъже, които заличиха с шкурка името „Титаник“).

В 21:35 „Карпатия“ бе шквартована, сходнята спусната и първите спасени се заизсипваха на брега. След малко под митническо наблюдение бе поставена кафява брезентова чанта, издута от страни. Митническите власти заявиха, че това е единствения багаж, спасен от „Титаник“. Собственикът му Семюъл Голдънбърг, отричаше подобен факт. Той твърдеше, че е купил чантата на борда на „Карпатия“. Според него тя съдържа само някои дрехи, които той бе носил при напускането на „Титаник“ и няколко дребни неща, купени на борда на кораба-спасител — пижама, палто, панталони, халат, дъждобран, чехли, две парчета плат, яки за ризи, тоалетни принадлежности и обувки за жена му и него.

С пристигането на „Карпатия“ стана ясно кой е оцелял, но не се разкри какво се е случило. Спасените пътници добавяха към съчинените на брега измислици собствени митични преживявания и версии. За някои сърцераздирателното завръщане бе достатъчно. Други бяха просто като отнесени от преживяното. Най-богатите разкрасяваха и без това добрите разкази. Преживяванията на най-лаконичните бяха обогатявани от репортерите. Някои бяха много потресени, други твърде засрамени. Вестникарски интервюта съобщиха, че пътникът от втора класа Емилио Порталупи е бил върху леден блок с часове... мис Мери Янг е видяла айсберга един час преди сблъскването... морякът Джек Уилямс и Уилям Френч са наблюдавали как шест души са били застреляни като кучета... филаделфийският банкиер Робърт У. Даниъл е завладял радиостанцията на „Карпатия“ по време на връщането. Всички доказателства сочеха неверността на тези измислици, но обществеността бе твърде възбудена, за да обръща внимание.

Измишльотините нямаха граници. На 19 април „Сън“ цитира думите на пътника от първа класа Джордж Брейтън:

„Луната блестеше и някои от нас, като се наслаждаваха на свежия въздух, се разхождаха по палубата. Когато дойде първия вик на наблюдателя, че отпред има айсберг, капитан Смит беше на мостика. Тогава го видях — беше висок около 300 фута и се намираще на около 200 ярда точно пред носа. Капитан Смит изкрещя някакви разпореждания... много от нас се затичаха към носа на кораба. Като разбрахме, че ще се блъснем, побягнахме към кърмата. След това дойде сблъскването и пасажерите бяха обхванати от паника... Това се

случи около 22:30 часа... според мен около полунощ експлодира първият котел. Едва тогава, струва ми се, капитан Смит започна да се безпокои...“

Интервюто с моряка от „Карпатия“ Джонас Бригс разказваше за красивото черно нюфаундленско куче Ригел, което скочило от палубата на потъващия „Титаник“ и придружило с плуване една спасителна лодка чак до „Карпатия“, сигнализирайки на капитан Рострън с весел лай тяхното местонахождение.

Имаше твърде много лични приумици. Наблюдателят Реджиналд Ли: от ужасния момент, в който неговият колега Флийт забелязал айсберга, до съобщението изминал сякаш цял век; той разказва за някаква омара на хоризонта, спомняйки си как Флийт казал: „Ако можем да видим нещо в такава омара, ще сме щастливи“. Флийт не си спомня въобще да е казал такова нещо.

Едно интервю с мъж от първа класа подробно обяснява присъствието му в лодка № 7 — първата напуснала кораба лодка:

„По един въпрос всички жени бяха единомдушни. Няма да влязат в спасителните лодки преди мъжете. Страхуваха се да се предадат на изненадите на морето. Да пристъпиш в крехкия плавателен съд, приспускан от скърцащи лодбалки — за това се иска кураж. Малко мъже бяха готови на това. Един офицер ме блъсна отзад и изкрещя:

— Вие сте достатъчно голям да държите весло в ръцете. Скачайте в лодката, иначе никога няма да накараме жените да влязат в нея. Бях принуден да се подчиня, въпреки че корабът ми изглеждаше по-сигурно място, отколкото малката лодка“.

Постепенно истината излезе наяве, но остана нещо от тези първородни измислици, което може да се чуе и до днес: дамата, която отказва да се разделя със своя датски дог... свирещият „По-близо до теб, господи“ оркестър... капитан Смит и първият помощник Мърдок се самоубиват... г-жа Браун командва лодка № 6 с револвер в ръка.

Но легендите са част от велики събития и ако те пазят непокътнат спомена за рицарската саможертва, то значи, че те са постигнали целта си. По онова време обаче нямаше нужда от трагедии. Хората бяха съсипани от трагедията. Навсякъде знамената бяха приспуснати. Театрите „Мейси“ и „Харис“ бяха затворени. Френската корабна линия отложи приема по случай спускането на новия кораб „Франс“. В Саутхемптън, където живееше болшинството от екипажа,

цареше безкрайна мъка — само на една улица в траур бяха двадесет семейства. Монреал отложи своя военен парад. Крал Джордж и президентът Тафт си размениха съболезнования — същото направи и кайзерът. „Д. С. Бак и Сие“ не дадоха обичайното годишно парти. Д. П. Моргън отложи откриването на нов санаториум, който се строеше в Екс-ле-Бен.

Потресен бе дори „Социалният регистър“. По това време корабът, с който пътуваха хората бе важен измерител на тяхното благосъстояние и място във висшето общество и справочникът чинно водеше статистика на пътниците. Трагедията го постави пред неочакван проблем. Ако обяви, че регистрираните семейства са пресекли океана с „Титаник“, щеше вярно да се определи социалното им положение, но това не бе истина. Да се каже, че са пристигнали с бавния „Карпатия“, бе вярно, но в социален аспект не беше правилно. Как да се реши дилемата? При загиналите „Регистърът“ ловко разреши проблема — след имената им просто отбеляза думите: „загинал в морето, 15 април 1912 година“. За оцелелите той внимателно постави фразата: „пристигнал Титан — Карпат, 18 април 1912 година“. Тирето отразяваше най-голямата морска катастрофа в човешката история.

Това, което тревожеше хората, не бе просто трагедията — или дори нейната безсмисленост — а елементът на съдбовна предопределеност. Ако „Титаник“ беше обърнал внимание на шестте ледови предупреждения в неделя... ако ледовите условия бяха нормални... ако нощта бе бурна или озарена с луна... ако корабът бе видял айсберга 15 секунди по-рано или 15 секунди по-късно... ако ледът бе засегнал кораба в друга област на корпуса... ако водонепроницаемите прегради достигаха с една палуба по-нагоре... ако имаше достатъчно спасителни лодки... ако само беше дошъл „Калифорниън“. При условие, че се беше сбъднало само едно от тези „ако“, може би щеше да бъде спасен всеки един човешки живот. Но напук всичко бе обратно — като в класическа гръцка трагедия.

Когато „Карпатия“ се насочи към Ню Йорк в ярката, слънчева утрин на 15 април, тези мисли още не терзаеха човешката съвест. По това време спасените се бяха или отпуснали изнемощели в палубните кресла, или пиеха кафе в ресторанта, или се чудеха какво да облекат.

Пътниците от „Карпатия“ галантно им помагаша изравяйки допълнителни четки за зъби, давайки назаем дрехи, шийки облекла за

децата от корабните одеала, донесени със спасителните лодки. Пътуващ за Португалия търговец на вино от Мейси се превърна в ангел-хранител на тримата спасени закупчици на „Гимбълс“. Г-жа Луис Огден занесе по чаша кафе на две жени, които седяха самотни в един ъгъл.

— Идете си — казаха те, — ние току-що видяхме съпрузите си удавени.

За някои от спасените животът започна отново — Лорънс Бизли бързо надраска радиограма, че е жив и здрав. На други им беше необходимо по-дълго време. Полковник Грейси лежеше върху дивана в ресторанта под купчина одеала, докато дрехите му се сушаха във фурните на кухнята. Брюс Исмей седеше треперещ в кабината на доктора инжектиран с голяма доза опиати. Харълд Брайд дойде на себе си в някаква спалня; над него се бе надвесила жена и той почувства ръката ѝ, докато тя го вчесваше и пипаше лицето му.

Джек Тейър беше в друга кабина наблизо. Любезен мъж му бе отстъпил пижамата си и своята койка. Сега Тейър си лягаше точно така, както и преди 10 часа. Той се мушна в хладните чаршафи и през главата му мина мисълта, че чашата бренди, която току-що бе погълнал, бе първата глътка концентриран алкохол в живота му. Той наистина бе започнал да възмъжава. Дълбоко долу машините на „Карпатия“ тракаха с бърз, успокоителен ритъм. Горе високо вятърът свиреше в мачтите. Отпред бе Ню Йорк и родният дом във Филадельфия. Отзад слънцето докосна с лъчите си червено-белия, на ленти, ръстомер от бръснарницата на „Титаник“, който се носеше в празното море. Но за Джек Тейър това нямаше значение. Брендито си бе свършило работата. Той бе дълбоко заспал.

ФАКТИТЕ ЗА „ТИТАНИК“

„Няма вече да има друг кораб като него“ — казва хлеббарят Чарлс Бърджис и с право. За 43 години работа в Атлантика той е видял кораби — „Олимпик“... „Маджестик“... „Мавритания“ и други. Днес, работещ като транжор в кухнята на „Куин Елизабет“, Бърджис е вероятно единственият член от екипажа на „Титаник“ все още на служба.

— Като „Олимпик“ е, да, но много по-изискан — казва той. — Вземете например ресторанта. На „Олимпик“ даже нямаше килим, а на „Титаник“, ах, просто потъваш до коленете. Да вземем после мебелите: толкова тежки, че едва ги дигаш. А облицовката на стените... Сега правят по-големи и по-бързи кораби, но в този кораб бе вплътено старание, сръчност. Той беше красив, чудесен кораб.

Спомените на Бърджис са типични. „Титаник“ сякаш е омагьосал всички, които са го строили или са пътували с него. И вярното е, че с минаването на годините той става все по-загадъчен. Много от спасените настояват, че корабът е бил *два пъти по-голям от „Олимпик“* — всъщност те бяха еднотипни кораби, като „Титаник“ бе по-голям само с 1004 тона. Други си спомнят курсове по голф, тенискортове с олимпийски размери, стадо дойни крави и други малки екстравагантности, които превишават представите дори на „Уайт Стар Лайн“ за лукс.

„Титаник“ беше достатъчно внушителен и без преувеличения. Бруто тонаж 46 328 тона, водоизместване — 66 000 тона. Размерите му: дължина — 882,5 фута, ширина — 92,5 фута, разстояние от водолинията до лодъчната палуба — 60,5 фута, разстояние от кила до върха на четирите огромни комина — 175 фута. Накратко казано, той бе висок като единадесететажна сграда и дълъг една шеста от морската миля.

„Титаник“ имаше три винта: двата странични се задвижваха от самостоятелни четирицилиндрови бутални двигатели, а централния винт — от турбина. Тази комбинация създаваше възможност корабът

да развива номинална мощност от 50 000 конски сили, като можеше лесно да достигне и до 55 000 конски сили. При пълен хода той развиваше 24–25 възла.

Най-съществената му характеристика беше може би във водонепроницаемата конструкция. Корабът имаше двойно дъно и бе разделен на 16 водонепроницаеми отсека с 15 водонепроницаеми напречни прегради. Учудващото беше, че тези прегради не стигаха до горе. Първите 2 и последните 5 достигаха само до палуба G, докато средните 8 — до палуба D. Въпреки това корабът бе в състояние да запази плавателност при наводняване на които и да е два отсека и тъй като никой не можеше да си представи нищо по-лошо от сблъскване в областта на съединяването на два отсека, беше му преписано качеството *непотопяем*.

Непотопяемият „Титаник“ бе пуснат на вода от корабостроителницата „Харлънд енд Улф“ в Белфаст на 31 май 1911 година. През следващите 10 месеца се занимаваха с оборудването му. Корабът завърши ходовите си изпитания на 1 април 1912 година и пристигна в Саутхемптън на 3 април. След една седмица отплава за Ню Йорк. Предлагаме ви възстановен дневник на основните събития от неговия първи рейс:

10 април:

12:00 напуска пристанището Саутхемптън. Едва избягва сблъскване с американския лайнер „Ню Йорк“

19:00 спира в Шербург за пътници

21:00 напуска Шербург по посока Куинзтаун

11 април:

12:30 спира в Куинзтаун за пътници и поща, един член на екипажа дезертира от кораба

14:00 напуска Куинзтаун за Ню Йорк с 1316 пътници и 891 души екипаж на борда

14 април:

09:00 „Карония“ съобщава за лед в район със северна ширина 42 градуса и западна дължина 49–51 градуса

13:42 „Балтик“ съобщава за лед в район със северна ширина 41 градуса и 51 минути и западна дължина 49

градуса и 52 минути

13:45 „Америка“ съобщава за лед в район със северна ширина 41 градуса и 27 минути и западна дължина 50 градуса и 8 минути

19:00 температура 43 градуса по Фаренхайт

19:30 температура 39 градуса по Фаренхайт

19:30 „Калифорниън“ съобщава за лед в район със северна ширина 42 градуса и 3 минути и западна дължина 49 градуса и 9 минути.

21:00 температура 33 градуса по Фаренхайт

21:30 вторият помощник Лайтольр предупреждава дърводелеца и машинното отделение да наблюдават снабдяването с питева вода, тъй като се очаква замръзване; съобщава на наблюдателите да внимават за поява на лед

21:40 „Месаба“ съобщава за лед в район със северна ширина 41–42 градуса и 25 минути и западна дължина 49 градуса до 50 градуса и 30 минути

22:00 температура 32 градуса по Фаренхайт

22:30 температура на морската вода 31 градуса по Фаренхайт

23:00 „Калифорниън“ предупреждава за лед, но е прекъснат, преди да съобщи координатите

23:40 сблъскване с айсберг в координати: 41 градуса и 46 минути северна ширина и 5 градуса и 14 минути западна дължина

15 април:

00:05 дадена е заповед да се приготвят спасителните лодки и да се съберат екипажът и пътниците

00:15 първи радиосигнал за помощ

00:45 изстреляна е първата ракета

00:45 спусната е първата лодка — № 7

01:40 изстреляна е последната ракета

02:05 спусната е последната лодка — сгъваемата G

02:10 изпратен е последният радиосигнал за помощ

02:18 изгасва осветлението

02:20 потъва корабът

03:20 ракетите на „Карпатия“ са забелязани от лодките

04:10 първата лодка (№ 2) е вдигната от „Карпатия“

08:30 прибрана е последната спасителна лодка (№ 12)

08:50 „Карпатия“ се отправя за Ню Йорк със 705 спасени на борда

Това са главните факти. Извън тях повечето е мистерия. Вероятно нищо няма да може вече да се сравни с „Титаник“ по броя на въпросите, на които не може да се даде отговор. Като например:

КОЛКО ЖИВОТА СА ЗАГУБЕНИ? Някои източници казват: 1635 души... американското разследване: 1517 души... английското следствие: 1490 души... английското Министерство на търговията: 1503 души. Цифрите на английското Министерство на търговията изглеждат най-достоверни, но от тях трябва да се извади огнярят Д. Кофи, който дезертирал в Куинзтаун.

КАК НАПУСКАТ КОРАБА РАЗЛИЧНИТЕ ХОРА? Почти всяка жена от спасените отговаря убедено при запитване: „С последната лодка“. Очевидно е, че всички жени не са се намирили в последната лодка, но да се задават повече въпроси за това е все едно да се питат жените на колко са години — просто неуместно. Внимателното пресяване на свидетелските показания по време на американското и английското следствия много ясно показва как е бил напуснат корабът. Но даже и тук се получават противоречия. На английското следствие всеки свидетел бил попитан колко души е имало в неговата лодка. След това минималните получени от преценките числа^[1] бяха аритметически събрани. Резултатите дават широко поле за размисъл:

Брой на хората в лодките

Група	Според минималната преценка на спасените	Действителен брой спасени
Екипаж	107 души	139 души
Пътници — мъже	43 души	119 души

Жени и деца	704 души	393 души
Общо:	854 души	651 души

Накратко казано, в лодките е имало около 75 процента повече мъже и 45 процента по-малко жени в сравнение с оценките и на най-консервативните спасени. Към това трябва да добавим и факта, че лодките са отблъснали от кораба с 25 процента по-малко хора от пресмятанията.

ПО КОЕ ВРЕМЕ СА СЕ СЛУЧИЛИ РАЗЛИЧНИТЕ ИНЦИДЕНТИ? Всички са съгласни, че „Титаник“ се е ударил в айсберга в 23:40 часа и е потънал в 02:02 часа, но съществуват пълни разногласия за случилото се в този интервал от време. Цитираните в тази книга часове са откровена, макар и недоказана, оценка на хора, които са били в центъра на събитията. Напрежението също си е казало думата. Г-жа Луис М. Огден от „Карпатия“ е показателен пример за това. В един момент, докато е помагала на някои от спасените при настаняването им, тя се отбила при г-н Огден, за да попита колко е часът. Неговият часовник бил спрял, но по думите му трябвало да е 16:30 часа. В действителност било само 09:30 часът сутринта. Дватамата били толкова погълнати от своите занимания, че загубили представа за времето.

КАКВО КАЗВАТ РАЗЛИЧНИТЕ ХОРА? В тази книга няма възпроизведени произволни разговори. Думите са цитирани така, както по спомена на хората са били казани. Но все пак са възможни грешки. Често пъти едни и същи разговори бяха предавани с леки вариации. Например разговорът между капитан Рострън и четвъртият помощник Боксхол след приставането на лодка № 2 до борда на „Карпатия“ има четири варианта. Съдържанието е едно и също, но думите малко се различават.

КАКВО Е СВИРИЛ ОРКЕСТЪРЪТ? Легендата е, че оркестърът е потънал, свирейки „По-близо до тебе, господи!“. За същото настояват и много от спасените и няма основание да не се вярва на тяхната искреност. Други са на становището, че оркестърът е свирил само рагтайм. Един мъж твърди, че той ясно помни последните моменти на оркестъра, когато той изобщо не е свирел. В хаоса от противоречиви твърдения е прието за вярно казаното от младши радиооператора

Харълд Брайд — трениран наблюдател, педантично точен, намирал се на борда до последния миг. Той ясно си спомня, че когато лодъчната палуба е била погълната от водата, оркестърът е свирил химна „Есен“.

СПАСИЛ ЛИ СЕ Е МЪЖ, ПРЕОБЛЕЧЕН КАТО ЖЕНА? Докато се събираше материалът за тази книга, бяха посочени поименно четирима пътници от първа класа, които са били в ролята на преоблечения като жена мъж. Не бяха събрани улики за нито един от тези мъже, напротив, значителни доказателства за обратното. Например едно проучване намекна, че единият от мъжете е станал прицел на отмъстителен репортер, на когото е отказано интервю. Другият — известен местен политик — бе жертва на опозицията. Трети стана жертва на клюките на обществото; бил напуснал кораба преди своята съпруга. В търсенето на голямата игра никой не обърна внимание на третокласния пътник Даниъл Бъкли, който веднага призна, че той е бил мъжът с дамски шал върху главата. Той бе просто един беден, уплашен ирландски младеж и никой не се интересуваше от него.

Отговорът на всички загадки на „Титаник“ никога няма да бъде съвсем верен. Най-доброто, което може да се направи, е да се претеглят внимателно думите на очевидците и да се състави едно честно мнение. Някои сигурно няма да се съгласят и с това и може би с право. Само един прибързан и недостатъчно задълбочен човек може да приеме ролята на краен арбитър за онова, което се е случило през невероятната нощ, когато „Титаник“ е потънал.

[1] В превода беше „цифри“. Бел. Борислав ↑

ПОСЛЕСЛОВ

Тази книга е за последната нощ на един малък град. „Титаник“ бе точно толкова голям, а и броят на пътниците отговаряше. Да се разкаже всичко, което се е случило е невъзможно; за да се сглоби дори част от картината, бе необходима помощта буквално на стотици хора.

Много от тях бяха свидетели на събитията. Повечето от привлечените 63 спасени помагаха с удоволствие. Представляваха интересна смесица от богати и бедни, пътници и екипаж. Но всички те като че ли имаха две общи черти. Първата, че изглеждаха чудесно. Не е никак лесно да преминеш през такова невероятно силно изпитание, за го надживееш с лекота и да продължиш със спокойна грация към старините си. Втората, че притежаваха благородство, достойно за възхищение. Като представяха хората от най-добрата им страна, те същевременно ненавиждаха и най-малката проява на егоизъм.

Нищо сякаш не ги затрудняваше. Много от спасените допринесоха далеч повече от необходимото за тази книга само за да ми помогнат да получа по-добро представа за случилото се.

Например г-жа Нойл Макфай (графинята от Родиз) разказа как, като вечеряла с приятели една година след ужаса, внезапно е изпитала отвратителното усещане за студ и панически страх, които тя винаги свързва с „Титаник“. За миг, тя не могла да си представи защо? След това осъзнала, че оркестърът свири „Хофманови разкази“, последното музикално изпълнение след вечерята на „Титаник“ в онази съдбова нощ.

Г-жа Джордж Дарби (Елизабет Най) също сподели една изключително интересна подробност, като разказа как в ранната, мразовита неделна вечер тя и няколко други пътници от втора класа са се събрали в салона да пеят химни, завършвайки със „За тези сред опасностите на морето“.

А г-жа Катрин Менинг (Кети Джилнаф) живо предава безгрижния дух на младите хора от трета класа по време на веселото парти, състояло се в най-евтината за пътниците част на кораба през

същата последна нощ. В един момент през помещението се втурнал плъх, младежите го подгонили, а девойките пищели от възбуда. След това партито продължило. Прекрасните очи на г-жа Менинг заблестяват отново, когато си спомни гайдите, смеха и удоволствието да си млада красива ирландка на път за Америка.

Много от спасените в действителност предават мигове от живота на борда с поразителна живост. Тя се чувства при г-жа Д. Д. Мекъл (г-жа Албърт Колдуел), когато тя си спомня шумното заминаване от Саутхемптън... в разказа на Викторин Перкинс (Чендоусън) за шестнайсетте сандъка на семейство Райърсън... в спомените на г-н Спенсър Силвърторн за приятната вечеря с други търговци в неделя вечер... в описанието от Маргарет Шванценбах (Фролихер) на спокойната вечеря в кабината на нейните родители — тя страдала от морска болест и това бил първият ѝ смел опит отново да хапне нещо.

И спомените на екипажа притежават същото качество. Чувстваш го, когато огнярят Джордж Кемиш описва грубата, но дружеска атмосфера в котелните отделения... или когато масажистката Мод Слокъм прави отчаяни опити да въведе ред в турската баня и да я приготви за пътниците. Буквално във всеки ъгъл се търкалят полуизяден сандвич и празно шише от бира. *Строителите бяха мъже от Белфаст* — жизнерадостно обяснява тя.

Предадената от тези хора атмосфера допринесе толкова, колкото и съобщените факти и случки. Аз ценя изключително много тяхната помощ.

Други пък заслужават огромната ми благодарност за мъчителното възпроизвеждане на мислите и чувствата си по време на потъването на кораба. Джек Райърсън прерови паметта си, за да си спомни как стоял настрана, когато баща му го убеждавал да се качи в лодка № 4. Дали е съзнавал, че животът му виси на косъм? Не, той не е мислил за това. Той е бил просто едно истинско тринайсетгодишно момче.

Най-силно впечатление на Уошингтън Додж младши е направил оглушителния грохот на парата, излизаща от огромните комини на „Титаник“. Той е бил само на пет години.

Пътниците от трета класа Ана Кинкайд (Съоблом), Селини Декър (Язбек) и Гюс Конне също дадоха значително по-голям принос, отколкото интересните им разкази. Те много ми помогнаха да

възстановя царящата в трета класа атмосфера — дълго пренебрегвана страна на случилото се.

И екипажът допринесе много повече от чистото споменаване на техните преживявания. Дълбокото чувство в гласа на хлебаря Чарлс Бърджис, когато той говори за „Титаник“, разкрива дълбоката гордост на човек, който е бил част от неговия екипаж. Благородната любезност на стюардите Джеймс Уитър, Ф. Дент Рей и Лео Джеймс Хайленд осветли несравнимото обслужване, на което са се наслаждавали пътниците. А съобразителността на мъже като старши рулевия Джордж Томас Роу, моряка А. Пъф, хлебаря Уолтър Белфорд и смазочника Уолтър Хърст потвърждават хвалбите на огняря Кемиш, че екипажът се е състоял от *цвета на Саутхемптън*.

На тях и на много други оцелели от „Титаник“, като г-жа Жак Фютрел, г-жа Хенри Харис, г-жа Х. А. Касбиър, г-жа М. В. Ман, г-жа А. С. Уилямс, Хари Джайлс, Чарлс Джофин и Хърбърт Д. Питмън — най-сърдечна благодарност за отделеното време и загрижеността им.

Същата отзивчивост проявиха и роднините на хора, били на борда на „Титаник“. Наскоро ми беше донесено едно писмо от роднина — наследник на един от спасените мъже, което илюстрира колко далеч са стигнали нещата след събитията. Писмото е писано лично до него малко след разигралата се трагедия. Аз съм изхвърлил имената от писмото, но самия акт на предоставяне на тази информация от приносителя показва смелостта и честността му да оттегли своето обвинение:

Уважаеми...

Пред мен се намира информация, която казва, че сте се опитали със сила да си пробиете път до една от спасителните лодки... и когато сте били върнат от майор Бът, сте се мушнало в тълпата, изчезнали сте и след малко сте излезли от кабината си, облечен в женски дрехи, които са разпознати като носени от вашата съпруга по време на рейса.

Не мога да разбера как можете да държите главата си изправена и да се наричате мъж, след като знаете, че всяка глътка въздух, която вдишвате е лъжа.

Ако съвестта ви продължи да ви мъчи след прочитане на настоящото, по-добре си признайте. Няма по-вярна от старата поговорка: „Признанието е мехлем на душата“.

Искрено ваш...

Освен писма много от роднините дадоха сами безценна информация. Бих искал особено да благодаря на дъщерята на капитан Смит — г-жа М. Р. Кук, за очарователните възпоменания за нейния смел баща; на г-жа Силвия Лайтолър — за любезността ѝ да ми пише за своя съпруг, капитан II ранг Чарлс Лайтолър, който бе отличен за смелостта си през 1940 година, когато закара своя кораб в Дюнкерк; на г-жа Алфред Хес, която ми предостави семейните архиви на г-н и г-жа Айсидор Строс; на г-жа Синтия Флечър за копие от писмото на баща ѝ Хю Уилнър, написано на борда на „Карпатия“; на г-н Фред Д. Кросби и на сина му Джон за помощта при събирането на информация за капитан Едуърд Гифорд Кросби; на г-жа Виктър А. Минъхън — за интересните подробности относно д-р и г-жа Уилям Минъхън и дъщеря им Дейзи.

Там, където не можах да намеря спасени или техни роднини, разчитах на публикации. Официалните протоколи от разследването на американския Сенат и Британския следствен съд, естествено представляваха няколко хиляди страници завладяващи свидетелски показания. Много съм задължен и на откровените, частно публикувани спомени на Джек Тейър. Също много интересна е и частно публикуваната реч на д-р Уошингтън Додж пред Клуба на общността в Сан Франциско. Книгата на Лорънс Бизли „Гибелта на парахода «Титаник»“ („Хъфтън Мифлин“, 1912 година) съдържа класическо описание, което заслужава описанието на всеки читател. „Истината за «Титаник»“ на Арчибалд Грейси („Мичън Кенърли“, 1913 година) е безценно средство да се определи кой кога е влязъл и в коя лодка — полковник Грейси е неуморим детектив. Книгата на капитан II ранг Лайтолър „«Титаник» и другите кораби“ е фина смес от хумор и смелост („Айвър Никълсън енд Уотсън“, 1935 година). „Героят от «Титаник»: корабостроителят Томас Андрюз“ на Шон Бълок („Норман — Ремингтън“, 1913 година) е труд, сътворен с обич, който пресъздава последните часове на този чудесен човек.

Хубави изповеди на някои от оцелелите се появяваха от време на време в списания и вестници. Типични са: разказът на Джек Тейър във филаделфийския „Ивнинг Бюлетин“ от 14 април 1932 година, интервюто на огняря Луис Майкълсън в „Газет“ на Седър Рапидс от 15 май 1955 година, живата и поглъщаща изповед на г-жа Рене Херис в

изданието на списание „Либърти“ от 23 април 1932 година — всичките по повод на различни годишнини.

Пресата по онова време направи не толкова добро впечатление. Разбира се, нюйоркският „Таймс“ свърши забележителна, блестяща работа, но повечето от останалите вестници на Ню Йорк бяха изключително недостоверни. По-добро отражение дадоха вестниците в градовете, където имаше местни граждани, участвали в събитията — например вестниците на Милуоки за семействата Кросби и Минъхън, вестниците на Сан Франциско за семейство Додж, „Газет“ на Седър Репидс за семейство Дъглас. В чужбина лондонският „Таймс“ беше безразличен. Най-интересни може би бяха вестниците в Белфаст, където бе строен корабът, и тези в Саутхемптън, където живееше по-голямата част от екипажа на „Титаник“. Това бяха градове на моряци и отражението на пресата трябваше да е добро.

Популярните списания „Харпърс“, „Сфиър“, „Илюстриейд Ландън Нюз“ предимно преповтаряха казаното от вестниците, но имаше и някои открояващи се очерци като: описанието на Хенри Слипър Харпър от „Харпърс Уикли“ от 27 април 1912 година, чудните спомени на г-жа Шарлот Колиър в „Семимантли Мегазин“ от 26 май 1912 година. Техническите списания от онова време проявяваха по-добър подбор: специалното издание на британското „Шипбилдър“, което даде пълно описание на конструкцията на „Титаник“ и подробен материал в книжката от 26 май 1911 година, изданието на „Енджинийринг“ и това на „Сайънтифик Америкън“ от 1 юли 1911 година.

Останалите актьори в драмата — хората от кораба-спасител „Карпатия“ — помагаха с цялото си благородство и готовност, както и тези от „Титаник“. Неоценима е помощта на г-н Робърт Х. Воън при пресъздаване на детайлите на бясната гонитба в нощта. Сър Джеймс Бисет и г-н Р. Първис много помогнаха при възстановяване имена на различни офицери от „Карпатия“. Г-жа Луис М. Огден бе извор на анекдоти — особено ценни, тъй като тя бе една от първите на палубата. Г-жа Диего Суарес (мис Ивлин Маршал) пресъздаде жива картина на пристигането на лодките на „Титаник“.

За „Карпатия“ няма много публикуван материал, но книгата на капитан сър Артър Х. Ростърън „Дом на море“ (Макмилън, 1931 година) съдържа чудесно описание. Неговите показания и тези на

радиооператора Харълд Томъс Котъм пред американския и английския съд са много богати.

В допълнение искам да кажа, че имаше и други хора извън обсега на „Титаник“ и „Карпатия“, които ми помогнаха за тази книга. Капитан Чарлс Виктор Гроувс ми оказа голяма помощ при пресъздаване на картината на „Калифорниън“, на който той бе служил като трети помощник-капитан. Чарлс Диенс пък, който бе по онова време управител на ресторанта „Риц Карлтън“ на кораба „Америка“, ме снабди с ценна информация как работят океанските „А ла Карт“ ресторанти. Компанията „Маркони“ предостави много ценна информация за радиостанциите по онова време. Елен Ернандес от „20 Сенчъри Фокс“ бе неизчерпаем източник на полезни съвети.

Накрая специална благодарност заслужават най-близките ми хора. Г-н Ралф Уитни предложи множество полезни източници. Г-н Харълд До извърши важни проучвания. Мис Вирджиния Мартин дешифрира и напечата стотиците надраскани на ръка страници. Моята майка извърши трудоемката проверка — нещо с което би се захванала само една майка.

Издание:

ИК „Полиана“, 1998

Lord, Walter (1997) in Nathaniel Philbrick (Introduction): A Night to Remember. 1958. Bantam

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.